

Person- historisk tidskrift

Utgiven av
Personhistoriska Samfundet

1971-72 Årgång 68 · Häfte 1-2

Personhistorisk tidskrift

utges av Personhistoriska Samfundet genom dess sekreterare förste bibliotekarien fil. dr *Ake Lilliestam*, Kungl. Biblioteket, Box 5039, 102 41 Stockholm. Medlemsavgiften i samfundet är kr. 25: — per år + porto och uttages som postförskott för tidskriften. Önskan om inträde anmäles till sekreteraren.

Dubbelårgången 1971—72 redigeras av samfundets våren 1973 avgångna sekreterare fil. dr *Birgitta Lager-Kromnow*.

Redaktionsutskott: krigsarkivarien fil. dr *Bertil Broomé* (samfundets ordf.), fil. dr *Hans Gillingstam* och sekreteraren.

Innehåll

- 1 Fd. kanslirådet *Nils af Malmberg*, Stockholm: Kronofogden som lät häkta häradshövdingen. Carl Julius Malmberg — ett halländskt människoöde för 200 år sedan
- 17 Överste *Niels Juel*, Göteborg: Glimtar från riksarkivet 1841—45. En brevväxling mellan riksarkivarien Hans Järta och e. o. amanuensen Carl Axel Juel
- 48 Fd. professor *Knut Knutsson*, Stockholm: Stallmästaren *Matthias Otto(sson) Wrangel Siöberg* och hans adliga ätt
- 74 Teol. dr *Jan Liedgren*, Stockholm: Sövrin Kijl om Stockholms blodbad
- 77 Med. lic. *Stig Östenson*, Växjö: Randanmärkningar till biskop Hans Brasks släktbok
- 91 Fil. dr *Bjarne Beckman*, Bern: Karl Sigtryggsson och Helena Petersdotter

Kronofogden som lät häkta häradshövdingen

Carl Julius Malmberg —

ett halländskt människoöde för 200 år sedan

Av Nils af Malmberg

Redan för många år sedan hade jag anledning fästa mig vid en märklig matrikeluppgift om kronofogden i det tidigare Halmstads läns fögderi Carl Julius Malmberg — min farfars farfars far. Om honom står det i Sjöström, Skånska nationen i Lund före avdelningarnas tid, 1682—1832, följande ord: "Häktades och insattes på Varbergs fästning 1757 och 1784 för misstanken att hava uppviglat Hallands menighet till uppror, rymde till Köpenhamn, död där 1788". Denna uppgift återges i Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor, där Carl Julius är upptagen som far till häradshövdingen och lagmannen Abraham af Malmberg, adlad 1817.

Den nämnda uppgiften ger en eftertänksam läsare omedelbar anledning till två frågor. Varför står det bara om en misstanke som grund för häktandet, utan att man får veta om kronofogden blev fälld eller frikänd? Och är det verkligen möjligt att samma sak skulle ha upprepats med 27 års mellanrum?

Dessa frågor har gett mig incitament till ingående forskningar om denne min förfader, väsentligen i riksarkivet, landsarkivet i Lund och Göta hovrätts arkiv i Jönköping. Och efter hand har för mina ögon upprullats ett säreget människoöde. Visserligen är den nämnda matrikeluppgiften i sin huvuddel felaktig men kvar står en bild av en ämbetsmannabana som blev en sannskyldig via dolorosa. Ett av inslagen i densamma har jag låtit komma till uttryck i rubriceringen av denna skrift. Den berör en händelse som inträffade för 200 år sedan.

När man från Varberg far längs hallandskusten söderut och har hunnit ungefär halvvägs till Falkenberg kommer man in i Faurås härad. Och när man sedan har korsat Ätran skär man gränsen till Årstads härad. Slutligen, halvvägs mot Halmstad, passerar man ännu en häradsgräns och kommer in i Halmstads härad. Dessa tre härader bildade vid mitten av 1700-talet ett gemensamt fögderi, Halmstads läns fögderi.

I Årstads härad ligger Eftra kyrka, inte långt från kusten, och ett stycke söder där-om ligger Vastad, en gård vars namn anses betyda "vadstad", dvs. vadställe eller stället vid vadet. Vastad var vid mitten och slutet av 1700-talet ett kronohemman som användes till boställe åt kronofogdar i det nämnda fögderiet. En av dem var Carl Julius Malmberg. Han var född i Grönby socken i Malmöhus län, nära Anderslöv inte långt från Trelleborg. Det var på hemmanet nr 2 i Grönby som han den 21 juli 1726 såg dagens ljus. Det innehades då av hans far, kavallerilöjtnanten Abraham Malmberg (1692—1753). Denne hade 1723 flyttat till Grönby med "expektanslön" som officer, sedan hans regemente upplöstes efter den stora nationella katastrofen 1718.¹ Abraham var son till Isak Olufson (Olsson) i Malmö, "Isak slaktare", och sonson till Oluf Olufsen, bonde i Genarps socken på den tid då Skåne tillhörde Danmark.

Carl Julius Malmborgs mor hette Sofia Engelström, född 1687 och dotter till kyrkoherden Nils Engelholm, vars barn kal-

¹ Notnumren i texten hänvisar till förteckning i slutet av artikeln.

lade sig Engelström. Hon dog i Grönby 1734, då Carl Julius var 8 år. Han var då nummer tre i en syskonkrets på fyra. Vid 14 års ålder fick han styvmor.

Carl Julius tillträdde kronofogdetjänsten i Halland år 1748, vid 22 års ålder. Tre år efter tjänstetillträdet gifte han sig med Anna Margareta Erynander (f. 1730), dotter till kyrkoherden i Gällared i Halland Lars Erynander och hans hustru Catharina Segera.

Som ämbetsman kallas Carl Julius Malmberg kronofogde, kronobefallningsman eller häradsfogde. Vid sidan av tjänstebenenämningen kallas han regelmässigt för landskamrer eller vice landskamrer, senare kamrer. Hustrun betecknas "fru cammererskan" resp. "änkefru cammererskan". Malmbergs ämbetsåligganden synes ha motsvarat dem som till ganska nyligen ålägg våra landsfiskaler, dvs. vad som innefattas i begreppen allmän åklagare, polischef samt uppbörds- och utmätningsman. Vid sidan av tjänsten kunde en dåtida kronofogde gå allmänheten till handa med biträde av juridisk eller administrativ natur, alltså som "advokat". Erforderlig utbildning för sina åligganden fick man skaffa sig genom praktik hos någon redan etablerad tjänsteman i facket, och sannolikt har Malmberg "gått i lära" hos företrädaren.

Såsom kommer att framgå av det följande passade Carl Julius Malmberg inte för den uppgift han fått. Hans stridbara temperament och hans bristande förmåga att hålla sig inom de gränser som utstakades av hans relativt underordnade ställning bragte honom efter hand definitivt på kant med överheten och hans öde blev bittert.

Den följande skildringen av kronofogdens levnadsbana följer väsentligen två huvudlinjer. Den ena innefattar hans verksamhet som kameral ämbetsman och redogörare. Den andra belyser vissa drag i hans åklagarverksamhet, som förkämpe för "de små" i samhället. Som komplette-

ring lämnas vissa notiser rörande förhållandena inom hans familj.

En kronans gäldenär

Det är officiellt dokumenterat att Carl Julius Malmberg redan vid tillträdet till tjänsten "ärvde" uppbördsrestantier från sin företrädares tid på mer än 11 000 dlr smt. Han var och förblev en kronans gäldenär i den meningen att han låg efter med indrivningen och redovisningen av skatter och uppbörder för kronans räkning. Hela sin tid kom han att vara på balans i detta avseende. Det har inte gjorts gällande, att han behållit kronans medel för egen vinning. Kanske han från början var en "alltför snäll skattmas", som inte kunde förmå sig att klämma åt ordentligt på kronans vägnar. Men det räcker inte som förklaring. Hans balans bara växte och blev efter hand omöjlig att bemästra.

Den som på 1700-talet inte kunde betala sina skulder kunde sättas i bysättningshäkte, "på gäldstuga". I Halland kunde man sitta t. ex. i slottshäktet i Halmstad, men i svårare fall öppnade Varbergs fästning sin vida famn. Malmberg satt flera gånger i häkte för gäld till kronan. Och två av dessa gånger fördes han till Varbergs fästning, nämligen i mars 1774 och juli 1784. Någon annan anledning till hans vistande på fästningen än gäldenärsförhållandet har ej kunnat påvisas. Härmed kan definitivt avlivas myten om att uppvigling till uppror skulle ha varit orsaken.

Men även om sålunda den matrikelmässiga hopkopplingen av upproriskhet och fästningsvistelse inte motsvarar verkligheten är det inte särskilt svårt att förstå hur uppgiften kommit till. Malmbergs öden skapade naturligtvis hos honom en betydande upproriskhet mot överheten, och hans egen inställning kom lätt att fortplanta sig till allmogen, som mången gång hade det ganska bistert under denna tid. Säkert kan han anses ha genom sitt fram-

trädande underblåst förefintliga oppositionstendenser i samhället. Tiden gick och en vacker dag kom man bara ihåg två ting: en kronofogde som bråkade med myndigheterna och rymde från Varbergs fästning. "Gäldstugemomentet", alldagligt och trivialt, föll i glömska.

När man i arkivens gömmor studerar handlingar om Carl Julius Malmberg som en kronans gäldenär, blir man i viss mån imponerad av materialets omfattning. Denne kronofogde kunde verkligen konstet att hålla myndigheterna "på alerten" beträffande sig själv och sina ämbetsförhållanden.

Åren 1755—1761. År 1755, efter sju års funktion, fick Malmberg ta emot första stöten från sina överordnades sida. Sedan han inte fullgjort ett åläggande av landshövdingen i Halmstad att redovisa för sin uppbörd, gav denne 22 sept. 1755 ett utslag angående Malmbergs balansposter i fögderiet.² Där presenteras en utförlig katalog på ett 30-tal dubbelsidor. På grund av Malmbergs bristande redovisning beslöt landshövdingen om utsökning och kvarstad i hans egendom, till sammanlagt 1 715 dlr smt samt suspension från tjänst och lön. Den 11 nov. s. å. blev han "i häkte inmant", och hans lösa egendom såldes på auktion för kronans räkning i början av följande år.

Malmbergs arrestering fullgjordes i Halmstad och varade länge. I febr. 1756² fick han begärt tillstånd att bevista gudstjänsten i stadskyrkan under villkor att han infördes genom torndörren under orgelverket och "intet oväsande i kyrkan må försakas i händelse någon undanflykt söktes". I juni s. å. begärde han "entledigande från längre bevakning" men fick avslag under hänvisning till att han först borde fullgöra sina skyldigheter. Och härtill fogades följande våltaliga ord: "I övrigt som sökanden fortfar att bruka en oanständig och —?— skrivart inför ett ämbete som han är värddnad skyldig, så

vill landshövdingeämbetet nu en gång för alla honom åtvarna att därmed innehålla, så kärt honom är att landshövdingeämbetet ej skall med honom fortfara som lagförmår". Mycket i Carl Julius Malmbergs liv hade blivit annorlunda om han omedelbart rättat sig efter denna otvetydiga varning.

1757² fick Malmberg avslag på en begäran att få inför domstol agera som åklagare i brottmål, emedan sådant med hänsyn till hans omständigheter ej vore förenligt med lag; dessutom hade man redan förordnat en "vice landsfiskal" i länet. Hans vistelse "på gäldstugan" varade möjligen ända till 1761.

Över landshövdingens suspensionsbeslut av 1755 hade Malmberg anfört besvär hos kammarrevisionen (senare kammarrätten) som först 18 juni 1761 gav sitt utslag.³ Däri konstateras att Malmberg varit i häkte inmanad och att all hans lösa egendom blivit bortsåld, "honom till mycken kännning och saknad". Vidare sägs att Malmberg alltsedan 22 sept. 1755 varit avhållen från tjänst och lön och i mistning av sin egendom till större summa än balansen verkligen varit, "vilken ändå till en stor del härrör från hans antecessors uppbörestantier". Kammarrevisionen prövar skäligt att Malmberg bör, sedan numera fullgjorts vad till kronans skadeslös hållande anmärkt är, få mot borgen åter träda till sin häradsfogdesyssla.

Detta domstolsutslag är märkligt därigenom att det uttryckligen uttalar medkänsla med en ämbetsman som hållits under bevakning i nära 6 år, som varit utan lön under tiden och som egentligen inte längre var skyldig kronan några pengar, snarare tvärtom. Och det hade varit väl för Carl Julius Malmberg, om han kunnat behålla någon form av förståelse hos den mäktiga kammarrevisionen. Ett stöd för strävanden i sådan riktning hade han kunnat hämta direkt ur kammarrevisionens nu nämnda utslag. Det slutar nämligen med dessa ord: "För övrigt och som Malmberg

vid redogörelsen visat någon motvilja och tröghet samt i så måtto å sido satt den lydnad honom ålegat sina förmän bevisa; alltså bör, av herr landshövdingen och riddaren Hummelhielm, häradsfogden Malmborg allvarsammeliggen förhållas att hädanefter med flit och aktsamhet sina ämbetsgöromål förrätta”.

Den långa suspensionen var alltså hävd, och kronofogden kunde börja fungera igen i sitt ämbete. Det kan här vara skäl att stanna ett tag inför frågan hur han och familjen haft det under de år som gått.

Vad först Carl Julius själv angår hade han strax i början av suspensionstiden ådragit sig en obehaglig dom från en tingsrätt i hemorten. Han hade där anklagats för att ha betingat sig särskild ersättning — under namn av fogdepenningar — från allmänheten, när han för kronans räkning arrenderade ut kronohemman. Underrätten hade 13 april 1756 dömt honom till avsättning och böter härför. Vid den tidpunkten hade Malmborg alltså hängande över sig ett suspensionsbeslut från 1755 och ett avsättningsbeslut från året därpå. Visserligen hade han överklagat båda, men hans situation vid den tiden måste ha tett sig mycket dyster. Besked i avsättningsfrågan fick hans först i början av 1761,⁴ några månader före utslaget i suspensionsfrågan. Göta hovrätt beslöt på grund av bristande bevisning ändra underrättens avsättningsdom och ålägga Malmborg edgång för att fria sig från anklagelsen om de s. k. fogdepenningarna. Denna edgång synes aldrig ha ägt rum. Malmborg överklagade hovrättens beslut hos K. Maj:t, som ännu 1786, då Malmborg ej längre befann sig i riket, ej meddelat utslag.

Under dessa långa och dystra år under senare delen av 1750-talet torde kronofogden ha varit hänvisad till att söka i någon mån försörja sig och de sina genom olika former av ”advokatverksamhet”. Familjen bestod 1755 av förutom hustrun tre barn, födda 1752—54, och 1761 av ytterligare två barn, födda 1756 och 1758.

Svaret på frågan hur man klarade sig ligga väsentligen i en erinran om då rådande naturhushållning. På gården, Vastad, hade man tak över huvudet, och mat och kläder och annat fick man genom gårdens produkter. Kontanta medel spelade en mycket liten roll i människornas dagliga livsföring.

Åren 1761—1774. Ingalunda sänkte sig friden över kronofogdebostället i Vastad efter de år 1761 upphävida avsättnings- resp. suspensionsbesluten. Kronobalansen rullade vidare, och Malmborgs stridshumör var obrutet. År 1764 anbefalldes redogörarna i Halland att låta sig högst angeläget vara att skyndsamt indriva kronans restantier. Vad Carl Julius Malmborg beträffar, fick han 1765 ett halvt år tjänstfrihet för att fullgöra sin redovisningskyldighet. Han ålades inställelse på landskansliet för redogöring för 1763 och 1764 men uteblev under återopande av uppdrag som sekreterare hos ständernas deputerade för kungsgårdarnas besiktning. Sedan han efter ytterligare befallning inställt sig, fick han prolongation av sin ”permission” och inlevererade drygt 30 000 dlr.

Under 1767 fick Malmborg ny anmodan om redovisning och i början av 1768 brast landshövdingens tålmod. Den 1 febr. beslöt denne (A. Silfverschiöld) att ange Malmborgs ”vårdslösa förhållande” hos kammarrevisionen, att suspendera honom från tjänsten med indragning av årets halva lön och att ålägga honom att såsom restantier för 1763 inbetala 3 406 dlr smt vid äventyr av utmätning. Malmborg anförde besvär hos kammarrevisionen, men denna gillade landshövdingens beslut.⁵ Han gick vidare till K. Maj:t och anförde bl. a., att han ställt borgen för sin skuld genom sina och hustruns fasta egendomsars intecknande för kronans räkning.* I avgivet remissyttrande anförde kammarrevi-

* Angående denna inteckningsfråga se det följande under avsnittet Anna Margareta Malmborg, f. Erynander.

sionen att Malmborg nu varit suspenderad ett helt år och således haft "tillräcklig ledighet" att redovisa för sig. K. Maj:t beslöt 19 sept. 1769⁵ att ej göra ändring i myndigheternas beslut. Och som ett litet extra påbröd ålades Malmborg att "för otidig och missfirmelig skrivart" böta 50 dlr smt, hälften till skolorna i lappmarken och hälften till "det här i staden inrättade lasarett" (dvs. Serafimerlasarettet).

Malmborg var åter i funktion som allmän åklagare under 1771. Och s. å. hänvisar landshövdingen en borgenär att för utmätning hos sin gäldenär begära handräckning hos "kronobefallningsmannen välbetrodde Carl Julius Malmborg". Eftersläpningen av redovisningen till kronan fortfor och balansen växte och växte. 1772 förordnade K. Maj:t utredningsman till sekreta utskottet angående de stora restantierna i Hallands län. I juni s. å. beviljade kammarkollegiet Malmborg tjänstefrihet på ett år under förbehåll att han under tiden, vid påföljd av tjänstens förlust, skulle göra fullkomlig reda för sig. Sedan Malmborg under återopande av sjukdom uteblivit med den anbefallda redogörelsen, beslöt kammarkollegiet 17 juli 1773³, att han skulle "anses suspenderad från tjänst och lön", och förordnade ersättare för honom mot hela fogdelönens åtnjutande. I motsats till de tidigare suspensionsbesluten innebar detta beslut av kammarkollegiet att han nu var avsatt från sin tjänst.

I september 1773 framlade landshövdingeämbetet en generalbalans för Carl Julius Malmborg³. För 1763—66, 1770 och 1771 påfördes han "att förklara eller betala" den enorma summan av 95 269 dlr smt. Kvarstad lades på hans egendom. Och 4 jan. 1774 ålades han att före 10 mars, vid vite av häkte, inge restlängder för 1770—71. Nu kvarstadsbelades även hustruns egendom till säkerhet för kronans fordran.

Protokollet i landskansliet i Halmstad för den nämnda 4 jan. 1774 erbjuder dramatisk lektyr. Förhör hålls med "suspen-

derade kronobefallningsmannen" Malmborg angående hans balans. Malmborg gör invändningar och vill diktera till protokollet angående proceduren. Landshövdingen (Olof von Nackreii) vägrar honom att få till protokollet antecknat annat än det som rör redogörelsen. Malmborg faller landshövdingen i talet och tror sig äga rättighet att få till protokollet antecknat allt vad han för sig finner nödigt. Landshövdingen slår klubban i bordet och befäl- ler Malmborg att tiga och ej falla honom i talet — vilket Malmborg begär få taget till protokollet. Därpå håller landshövdingen ett längre strafftal till Malmborg, s. k. föreställning, varefter Malmborg utber sig "i all ödmjukhet att slippa förebräelser, dem han ej förtjänat, så mycket mindre som därest allt vad honom övergått före landshövdingens tillträde till länet* vore bekant så skulle han även i landshövdingens sinne förtjäna ett helt annat avseende".

Den 10 mars 1774 kom — men utan några restlängder enligt föreläggandet 4 jan. Och nu väntade Varbergs fästning. I febr. 1774 hade K. Maj:t anbefallt landshövdingen i Halland att avge "berättelse i vad stånd förre kronofogden Malmborgs ansenliga balansmål nu är samt vad som hittills hindrat dess lagliga avslutande". En möjlig förklaring till denna förfrågan från K. Maj:ts sida kan vara, att just vid den tiden förelåg Malmborgs besvär över hovrättens utslag i den s. k. Uneussaken (jfr det följande). Landshövdingens svar till K. Maj:t avgavs den nämnda 10 mars 1774³. Han omnämner kammarkollegiets avsättningsbeslut och bestämningen av balansens storlek. Sedan Malmborg blivit skyldig till det 4 jan. angivna vitet (dvs. häkte), har landshövdingen beslutat, att han skall, "i brist av tjänligt rum här på slottet", under bevakning av fyra man av "Eders Kungl. Maj:ts husarregemente" avföras till Varbergs fästning och där i enskilt häkte bevakas, varest han skall äga bekvämlig ledighet att till maj månads slut sätta räkenskaperna i ordning och fullborda redogörelsen.

Det befanns, att Malmborg "i rådande

* 1771.

köld" inte borde utan skada till sin hälsa vara kvar i vaktrummet i slottet under natten, varför han fick tillstånd att under säkraste bevakning bo i "sitt kvarter", Gabrielssons källare i Halmstad. Nästa dag, 11 mars, fördes han till Vastad, där inventering av hans ämbetshandlingar skedde, och 14 mars 1774 kom han till Varbergs fästning.

Landshövdingen skrev till K. Maj:t även 11 mars 1774.³ Då berättade han, att Malmberg ägde många vänner i trakten och att mycket folk, "dels almoge, dels annat folk", hade samlats utanför Gabrielssons källare, när han skulle avföras till Varberg. Därvid hade man "blåst i trumpet", vilket hade mycket förbryllat landshövdingen. Han lovade K. Maj:t att undersöka vad detta kunde ha berott på och att återkomma i denna sak. Denna lilla episod kan kanske anses belysande för myndigheternas lyhördhet för upproriska tendenser hos folket vid denna tid. Var den ett symptom på "uppvigling"?

När Malmberg 14 mars 1774 stängdes in i enskilt rum på Varbergs fästning, hade han i själva verket stått under bevakning ända sedan slutet av 1772 i samband med sitt svaromål inför Göta hovrätt i Uneussaken (jfr det följande). När den var avdömd i slutet av 1773, hade Malmberg på begäran av landshövdingen i Halmstad återförts dit för redogörelse i balansfrågan. En del medborgare i hans hemtrakt, som personligen gick i borgen för honom, hade begärt att han inte skulle behöva föras under bevakning från Jönköping till Halmstad, men landshövdingen avslog denna begäran, sedan varken order, viten eller föreläggande av tjänstens förlust kunnat förmå Malmberg till redogörelse för sin uppbörd². 27 dec. 1773 kom han till Halmstad och tycks ha stått under bevakning fram till överflyttningen till Varberg. Efter en månad i häktet skrev han en "supplique" rörande sin redogörelse, och det är möjligt, att han fick något anstånd. Hur länge vistelsen på Varberg varade vet vi ej. Av

vissa uppgifter synes framgå att han ganska snart blev fri mot borgen.

Hur gestaltade sig livet hemma på Vastad under dessa svåra år? Vid slutet av 1773 var familjefadern avsatt, arresterad, förklarad ärelös* och ohjälpligt skuldsatt. 1774 bestod familjen av förutom hustrun två söner och fem döttrar (ett par barn hade dött). Ingen av dem var självförsörjande eller kunde stå på egna ben. Vad som förut sagts om naturahushållningen som grund för en familjs uppehälle kan väl återopas även i detta sammanhang. Vid behov fick förmodligen släkt och vänner träda hjälpende emellan.

Åren 1774—1788. Carl Julius Malmberg var numera inte längre ämbetsman utan privatman. Under slutet av 1770- och början av 1780-talet var han verksam som "advokat" i Falkenberg och uppträdde därvid som ombud vid vissa rättegångar. Under åren 1777—79 finns vid ett par tillfällen "herr vice landscammerer" resp. "herr cammerer" Malmberg antecknad som dopvittne. 1783 gifte han bort sin dotter Catharina. Vi har inte några närmare detaljer att anföra om hans liv under denna tid.

Men kronans år 1773 preciserade anspråk på redovisning för drygt 95 000 dlr smt, hur hade det gått med det? Det hade ingalunda glömts bort. Många år hann förflyta men 1784 slog man till, nu på rikspanet. Varför det dröjde ända tills dess vet vi ej. Den 7 juli 1784 arresterades Malmberg i Halmstad på föranstaltande av kammarrevisionen och fördes för andra gången till Varbergs fästning. Han anförde besvär häröver under återopande av en borgen från 1774 — dvs. året för förra varbergssejouren — men utan framgång, varefter kammarrevisionen krävde hans insändande under fängsligt förvar till Stockholm till 29 april 1785 för laga tilltal och dom i balansmålet.²

* Jfr det följande.

Men kammarrevisionen fick aldrig möta Carl Julius Malmberg personligen, och någon dom kom aldrig att meddelas. Redan när han i juli 1784 ankom till Varbergs fästning, var han enligt kommandanten svag till hälsan. Och så fort det sedan blev fråga om att hämta honom från Varberg till Stockholm, åberopade han laga förfall i form av sjukdom. Brev väx-lades mellan höga vederbörande i Stock-holm och Halmstad samt mellan landshöv-dingen och kommandanten på fästningen rörande Malmborgs inställande i Stock-holm men alltid med samma negativa re-sultat. Under våren och försommaren 1786, alltså omkring ett år efter att Malm-borg enligt kammarrevisionens beslut skulle ha inställts i Stockholm, kom vid tre olika tillfällen en ryttartrupp till Var-berg för att hämta "camrer Malmborg". Den fick varje gång återvända med oför-rättat ärende. Malmborg var sjuk och kun-de inte flyttas. Den 17 juli 1786 kom för fjärde gången en ryttartrupp till fästning-
en i samma ärende. Men denna gång möt-tes man av ett helt annat besked än tidi-gare: Carl Julius Malmborg hade några dagar förut rymt från Varbergs fästning.²

Det skall här noteras, att den som var kommandant på fästningen vid denna tid aldrig hade riktigt trott på Malmborgs "så ofta föregivna sjukdomstillfällen". I ett brev till landshövdingen ett par veckor före flykten hade kommandanten anhållit "att denne arrestant, som förorsakat så mycket besvär i så lång tid här på fäst-ningen och nu mer än förr är besvärlig, måtte änteligen bliva härifrån utförd och att provincialdoktorerna måtte få order in-finna sig här att på någon längre tid granska Malmborgs sjukdom i fall hans föregivande och låtsande ännu skulle kun-na anses för laga hinder". Att kommen-danten nog var på rätt spår i sina miss-tankar finner stöd i det förhållandet att Malmborg var vid tillräcklig vigör att kunna rymma bara några dagar efter det att "slottskirurgen" (dvs. fältskären) efter

undersökning intygat, att han inte kunde utan livsfara avföras. Den sistnämnde be-fattningshavaren var kanske lättare att du-pera än kommandanten.

Malmborg rymde inte ensam. Han tog med sig förre stadsfiskalen i Halmstad B. Fredriksson. Denne hade för gäld satts i slottshäktet i Halmstad och senare dömts till böter, vilka förvandlats till fängelse "vid vatten och bröd" på Varbergs fäst-ning. Fredriksson hade där lämnats som sjukvakt åt Malmborg och dessutom lagat hans mat. Till en början trodde man att flykten underlättats av manskap på fäst-ningen, men senare ansågs det att den skett med hjälp utifrån. Rymlingarna tog sig ner till ett i hamnen liggande handels-fartyg, som under natten avgick till Ham-burg.

På Varbergs fästning lämnade Malm-borg efter sig 1 kista, 2 koffertar och 1 skrin, alla låsta och utan nycklar, samt 1 tennfat. Dessa föremål överlämnades se-dermera till hans hem.

Flykten slutade i Köpenhamn, varifrån han skrev en underdånig ansökan om lejd till Gustaf III. Den vidarebefordrades till Sverige med svenska sändebudet J. W. Sprengtportens 8 sept. 1786 utfärdade in-tyg. Ansökningen, som är odaterad, är re-gistrerad i Stockholm 22 sept. 1786.³ Den är skriven med Carl Julius vanliga, mycket vackra och jämna handstil, helt "modern" och sålunda ej med gammal tysk stil.

Malmborgs ansökan innefattar en be-gäran om "lejd och full frihet att komma till fäderneslandet" för att på fri fot stadd utföra sina angelägenheter och förtjäna sig "soutien" (uppehälle) på anständigt sätt. Han vill också ha frihet att inom viss tid åter bege sig utom riket i hän-delse han ej skulle "förmå hinna tronen". Så långt är allt gott och väl. Men man blir beklämd, när man finner att inte ens i denna yttersta situation har den gamle polemikern förmått lägga band på sig.

Han säger att hans arrestering i ett ba-lansmål, som många år aldrig varit om-

talat och som han därför trodde vara försvunnet, måste betecknas som försåt. Han söker en förklaring härtill i en önskan från myndigheternas sida att beröva honom fullmaktigskap i ett pågående mål. Men detta kan ej vara enda orsaken. "Den som känner halländske, större delen civile embetsmänna- och betjäningshushållningen utfinner lätt flere. Och jag hade länge sedan skolat fredat många Eders Kongl. Maj:ts trogne, enfaldige undersåtare ifrån sådana medborgares förtryck, om ej listen och egennyttan hemligen sammansatt sig att med min frihets avskärande dölja sine utsvävningar".

Han säger sig icke frukta för utgången av någon honom rörande sak när lag följes och rättvisan därefter utdelas. Och han är säker på att aldrig förlora någon hos K. Maj:t, när de täckelser försvinna varmed sanningen ofta torde skylas av sådana som antingen äro lättroende eller dessas förledare. "Gode hjärtan äro lättast bedragne!"

Några onda människor har utropat honom för orolig och farlig men hans samvete och den dygdiga allmänheten bär vittnesbörd och att sådana viskare är mörksens verktyg och ljugare.

I sin skrift upplyser Malmberg, att han var på Varbergs fästning i okt. 1784, då kungens besök på fästningen "fägnade både frie och fångar". Till kungen, som då "nådigst utlät sig att mig skedde orätt", hade han en böneskrift färdig som aldrig torde ha kommit fram. Vid ett senare kungligt besök låg han till sängs.

Om sin flykt från fästningen säger Malmberg, att den skedde natten mellan den 12 och 13 juli 1786, "med nog äventyr fast utan någon min eller vaktens minsta förbräytelse".

Ordalagen i denna böneskrift avspeglar på ett skrämmande sätt den avgrund som efter hand kommit att skilja Carl Julius Malmberg och myndigheterna åt. Samtidigt som han ber att få komma tillbaka till sitt land, misstänkliggör och smädar han handhavarna av dess rättsväsen. Det är inte förvånande, att man i remissyttrandena över skriften kan avläsa en bisatt avvisande inställning.³

Kommendanten på Varbergs fästning (S. Mannerskantz) bemöter vissa i skriften gjorda påståenden om Malmborgs levnads-

förhållanden på fästningen och slutar med att "en så orolig och illa artad människa hellre borde få sluta sitt olyckliga liv i främmande land än åter inkomma till ett fädernesland till vilket han i många uppenbara fall visat sig ovärdig".

En *härads hövding* och f. d. landssekreterare i Halland (H. Unger), med mångårig kännedom om förhållandena i länet, har avgett ett utförligt yttrande.

Där får man veta att Malmberg, "utan pass eller sin förmans tillstånd", reste till Stockholm under 1751 års riksdag och avfärdades till hemorten genom JK:s försorg. Vidare sägs att Malmberg varit "ivrig arbetare" under oroligheter i landsorterna vid tiden för valen till 1765 och 1771 års riksdagar. Det råder intet tvivel om att Malmberg "hemligen biträdde och förde ofrälse allmogen, då den hade rest sig upp emot sina herrskaper, fast han då förstod dölja spåren och anledningarna". Under hans tid som advokat i Falkenberg hade "nästan var man varit på vägen att bliva uppretad den ene mot den andre". Det oinskränkta förtroende han haft som allmogens försvarare hade mera varit byggt på fruktan än kärlek.

Vad härads hövdingen här anför om Malmborgs förhållanden är av intresse bl. a. som belysning till Malmborgs verksamhet som "upprorssuppligare". Att härads hövdingens yttrande i själva lejdefrågan andas indignation över Malmborgs skrivsätt är förklarligt. Han slutar med att ingen annan än den med Malmberg lika tänkande kan önska honom tillfälle att få utföra sina avsikter med sin önskan att få komma tillbaka.

Landshövdingeämbetet i Halland — i landshövdingens frånvaro företrätt av landssekreteraren och landskamreraren — går i sitt yttrande inte in på några sakfrågor. Man finner, att Malmborgs skrift bör anses som "ett blott väder", innehållande "smädande lynnefoster". Och man förklarar sig stanna i blotta förundran över att en svensk undersåte varit till som inför en rättvis konungs skarpsynta ögon vågat framlägga sådana uttryck.

Kammarrevisionen slutligen yttrar sig i en procedurfråga. Lejdefrågan hänskjuts till kungens "eget nådiga välbehag".⁶

Och så gick det som det måste gå. Den 9/2 1787 fann *K. Maj:t* ej skäl giva bifall till Malmborgs ansökning.⁵

Carl Julius Malmborg fick alltså inte komma hem igen. Han stannade förmodligen i Köpenhamn. Vad han där levde på och hur han i övrigt drog sig fram vet vi ej. Den 28 jan. 1788 skrev landshövdingen i Halmstad till kommandanten på Varbergs fästning angående de saker som "numera avlidne kronofogden Malmborg" lämnat efter sig.³ Man kan anta, att Malmborg dött i januari 1788 och att detta genom beskickningen i Köpenhamn inberättats till Halmstad. Han var då 61 1/2 år gammal. Hans bouppteckning har ej återfunnits.⁷

En förkämpe för de förtryckta

I den föregående framställningen har Carl Julius Malmborgs ställning som en kronans gäldenär belysts fram till hans dystra slut. Låt oss nu betrakta honom under en annan och mera tilltalande aspekt. Av ett förut anfört remissyttrande över Malmborgs lejdansökan framgår, att han "biträdde och förde ofrälse allmogen då den hade rest sig upp emot sina herrskaper". Förhållandet kan lämpligen ses mot bakgrunden av en förut citerad matrikeluppgift om Malmborg som upprorsuppviglare. Hans kamp till förmån för "de små" i samhället belyses här av två nästan samtidigt inträffade händelser för 200 år sedan.

Per Pehrson, tvångsvärvad till krigstjänst

År 1771 utkom i Stockholm skriften "Den ofrälse soldaten eller en gammal underofficerares svar, till sin brors-son, om soldatelefnaden". Författaren säger sig ha fått brev från sin brorson, där denne omtalar sin "stora lust att få bliva soldat". Den erfarna mannen visar nu upp hur omöjligt

det är för en ofrälse "fattig gosse" att vinna befordran, och efter en utförlig beskrivning av den behandling soldaterna får utstå, avråder han den unge från den militära banan.

Som komplettering till Ofrälse soldaten trycktes under 1771 och 1772 vissa "Handlingar til uplysning" över nämnda skrift.⁸ I dessa upplysningshandlingar finner man åtskilliga exempel på tvångsvärvning till militärtjänst. Ett av dessa exempel belyser en kronofogdes agerande för att försöka få de för värvningen ansvariga fälda till laga ansvar. Kronofogden är Carl Julius Malmborg.

Per Pehrson var för år 1771 skattskrivaren hos sin far som var åbo på ett hemman tillhörigt en annan person. Han hade fått faderns "orlov" att ta anställning som dräng hos en brukspatron. När han i mars 1771 tillfälligt vistades hos en sin sväger, hade han på allmän väg blivit upphunnen av en officer som tillsagt honom att ta emot värvningspenningar, under hot om att, om han inte ville ta emot "capitulation", det ändå "skulle gå därtill". Då Per vägrade, misshandlades och arresterades han och fördes till Varbergs fästning, där han i maj tvingats att bli soldat och svärja fanan, varefter han avförts till regementets förläggningssort Landskrona.

Sedan brukspatronen hos landshövdingen anhållit, att Per Pehrson måtte som förut antagen bruksdräng hos honom förklaras fri från krigstjänst och lösgivas samt att våldet mot honom måtte beivras, höll landshövdingen förhör i saken. Den tvångsvärvande officern påstod, att Per ej tvingats till krigstjänst utan frivilligt tagit värvning på 6 års tid. Landshövdingen hänvisade brukspatronen till vederbörande regementschef angående Per Pehrsons frigivning. Per skulle förbli hos sin far, tills han blev löst från krigstjänsten och kunde träda i tjänst hos brukspatronen. Frågan om beivrande av övervåldet hänvisades till domstol.

Och det är här som Carl Julius Malm-

borg träder in på arenan. Detta gör han som allmän åklagare, i vilken egenskap han alltså då var i funktion oavsett tidigare omtalade trassel i hans balansfråga.

Den 3 aug. 1771 anhöll Malmberg hos landshövdingen om handräckning för att Per Pehrson måtte inställas hos honom för utredning i värvningssaken och åtog sig därvid att ansvara för den sistnämndes person. Och han tillade: "Detta gör jag av ömhet om en olycklig och våldförd fri svensk". Sedan utredning skett ingav "vice landskamreraren och kronobefallningsmannen välädle herr Carl Julius Malmberg" en stämningsansökan till urtima ting med Faurås häradsrätt i Falkenberg 14 febr. 1772. Han yrkade, att en vid tvångsvärningen medverkande kronolänsman (som i tjänsten lydde under kronofogden) skulle häktas och straffas för missbruk av sitt ämbete. Den ansvarige officern uteblev från rätten. Beträffande Per Pehrson anförde Malmberg: "I händelse, emot all förmodan och förnuft, P.P. skulle igenom list, ränkor eller ytterligare våld kunna tvingas att träda under herr majoren von Böhhens tyranniska välde och förty av mänsklig medfödd begärelse till frihet och frid rymma utur riket, så betalar jag till kompanichefen av egna medel så mycket som på den duktigaste karl i värvningspenningar kan belöpa, och detta av blott medlidande för en oskyldig och förtryckt medborgare, om vars händelser en del redan är under pressen till tryckning och det övriga jämte vad vid denna domstol nu och framdeles passerar skall gå samma väg".

Detta anförande är märkligt i två hänseenden. När kronofogden i sin kamp för en förtryckt medborgares rättigheter erbjuder sig att sätta till egna medel för att hålla en olagligt handlande officer skadeslös — ett i och för sig fantastiskt erbjudande — så bör man lämpligen erinra sig att han själv vid samma tid är skyldig kronan redovisning till mycket stora belopp. Och när kronofogden talar om att publi-

tet i värvningssaken skall åstadkommas genom pressens försorg, bör man komma ihåg den situation som inträtt genom den då nya tryckfrihetslagstiftningen.

Under målets gång hade den tvångsvärvande officern ingett en skrift, där han anförde att det inte tillkom denna domstol att pröva hans värvande av Per Pehrson. Han undandrog sig genmäle och krävde, att Per skulle på Malmborgs bekostnad genast återställas till honom. Och emedan kronofogden brukat dumdristigt och obefogat skrivsätt och gått så långt att han fordrat officerns personliga inmanande till domstolen, så anhöll denne "på det kraftigaste", att kronofogden måtte enligt lag varda belagd med behörig näpst. Här talar en av tidens privilegielagstiftning väl skyddad person. Men Carl Julius Malmberg lät sig inte bekomma. Inför rätta replikerade han, att vad officern anfört "det vårdar jag mig lika så litet att reflektera på som uppå dess slutligen gjorda barnsliga eller övermodiga påstående".

Hos landshövdingen hade Malmberg begärt, att vissa handlingar skulle insändas till Göta hovrätt som grund för åtgärd mot den ifrågavarande officern. Och hans inlaga till landshövdingen slutade med följande högst märkliga ord:

"Jag är alltid beredd att uppoffra min lilla förmåga och insikt till den allmänna fridens, frihetens och säkerhetens försvar och befastande efter lag och laga stadgar; men sedan jag erfarit hur äventyrligt och mödosamt det är att yrka på lagens tillfyllestgörelse och huru smärtande för en rättsinnig att se våld och tyranni till en tid strafflöst få rusa fram utan hinder och utan nödtvång att undergiva sig lagens vilja och hämnd, så svettar* jag vid vart steg jag går till de boningar där jag önskar se rättrådigheten i så obefläckad skickelse som dess eviga ursprung, utan fruktan, mannamån eller en oäkta människokärlek, men dristig, oväldug och kär uti dygden".

* I nutida språk svettas (dvs. kallsvettas).

Carl Julius Malmberg kunde uppenbarligen skriva svenska, stridbart och otvetydigt. Och han var inte på något sätt rädd för att inför sin landshövding antyda, hur svårt han hade det i sin kamp för att få rättvisans krav tillgodosedda utan fruktan och mannamån. Vad han väl här innerst gick till storms mot var den tidens privilegielagstiftning. Hans krafter räckte inte till att bekämpa den — men han hade på sitt sätt del i dess fall.

Per Pehrson-målet avgjordes vid lagtima vinterting i Köinge 4 april 1772. Malmberg hade som åklagare ingen framgång. Mot den vid tvångsvärningen medverkande kronolänsmannen hade han yrkat dubbelt edsöresstraff (att mista äran och böta 200 dlr smt), slitning av 40 par spö, erläggande av 1 000 dlr till Per Pehrson och kostnadsersättning till brukspatronen. Domstolen tog ingen ställning till dessa yrkanden utan beslöt att innehålla med slutligt yttrande över kronolänsmannen tills rannsaking i fråga om officern kunde ha skett i hovrätten. Kronolänsmannen frigavs ur arrest mot borgen, vilket Malmberg bestritt.

Kronofogden gav inte tappt. Nu försökte han koppla in justitiekanslern i ärendet. Han skrev till landshövdingen och hemställde, att handlingarna i målet skulle överlämnas till JK, vilken begäran landshövdingen efterkom. Men JK var inte intresserad. Han återställde omgående handlingarna med förklaring, att han inte funnit skäl till någon åtgärd och hänvisade till vanlig domstolsväg. Att JK tydligen ansåg sig ha blivit besvårad i onödan med denna historia om en tvångsvärvad dräng, framgår av hans ord vid återsändandet av handlingarna: "Och lärer landshövdingeämbetet själv finna det Malmberg bort erinras att betjäna sig av de beneficia juris som lagen honom och andra rättssökande förunnar". En elegant reprimand!

Hur det till slut gick för kronolänsmannen och officern i Per Pehrson-saken har inte undersökts. Man kan konstatera att

Carl Julius Malmberg fört sin kamp så långt han kunnat och därvid inte lämnat någon möda ospard. Att som åklagare föra talan i hovrätten var han inte behörig till.

Den 27 april 1772 överlämnade Malmberg "till tryckande" handlingarna i Per Pehrson-saken. Adressaten är sannolikt redaktören för "Ofrälse soldaten". Han skriver därvid: "Det vet jag att därest rannsakingen vid tinget blivit så hanterad och fortsatt som jag tror att lagen ovillkorligen bjuder så skulle flera brott emot allmänna säkerheten varit upptäckta än hittills kunnat ske; ja sådana som man näppeligen på en persons berättelse skulle kunna tro". Återigen modiga ord! Man kanske inte bör förundra sig över att förhållandet mellan Carl Julius Malmberg och myndigheterna blev kyligt. Och var han nog inte egentligen en "uppviglare"?

Innan vi lämnar detta avsnitt av vår skildring, kan vi till sist inte underlåta att peka på ödets stundom monumentala ironi. Carl Julius fick inte igenom sitt yrkande om dubbelt edsöresstraff för en kronolänsmän som förbrutit sig mot en dräng. Men omkring 1 1/2 år senare blev han själv dömd till samma straff för att han ingripit mot en häradshövding som förbrutit sig mot en ung kvinna.

Häradshövding i arrest

Den 11 maj 1771 höll Årstads häradsrätt vid sitt sommarting i Heberg rannsaking med Johanna Jönsdotter, misstänkt för "enfalt hor" med en gift rotebåtsman. Johanna förnekade anklagelsen och vidhöll att en ogift dräng var far till hennes vände barn. Häradshövdingen E. Uneus, som inte var övertygad om Johannas oskuld till horsbrottet, befallde med stöd av en kronolänsmän som åklagare häradsprefossen att skruva handklovar på Johanna för att förmå henne att bekänna. Detta skedde, varvid "blodet utsprungit", men utan avsedd effekt.

Sedan Johanna Jönsdotter inberättat

detta till Carl Julius Malmberg — som alltså inte var åklagare i detta mål — ansåg han sig på grund av sin instruktion både skyldig och berättigad att ingripa och beivra det "våld och allmänna fridsbrott" som övergått Johanna. Efter närmare undersökning och förhör med vissa nämndemän och andra lät han sätta häradshövdingen, länsmannen och profossen under bevakning, var för sig. Häradshövdingens arrest varade en vecka, varefter den hävdes genom beslut av häradsrätten. Malmberg hade omedelbart inberättat sin åtgärd till landshövdingen som i sin tur anmälde förhållandet till Göta hovrätt. Detsamma gjorde naturligtvis häradshövdingen.

Malmberg hade sålunda ingripit mot två honom underställda tjänstemän, en länsman och en profoss, och om saken stannat därvid hade den väl inte väckt större uppseende. Men han hade också förgripit sig på häradshövdingen, en överordnad ämbetsman, väl omgärdad av skyddsbestämmelser. Och detta hade kronofogden gjort helt av egen drift och "utan någon å behörig ort skedd anmälan", som hovrätten senare konstaterade. Vad hade han haft för befogenhet att företa en sådan åtgärd? Detta var en allvarlig sak, som inte kunde undgå påföljd. I sept. 1771 instämdes Malmberg av advokatfiskalsämbetet vid Göta hovrätt att inför hovrätten svara i saken. Åtal skedde även mot häradshövdingen, som dock avled innan målet mot honom hann komma upp.

Den 18 okt. 1771 skulle Malmberg enligt stämningen ha stått till svars inför hovrätten i Jönköping men han hördes ej av då. Dagen därpå inkom han med en ansökan om ytterligare stämningstid under återopande av sjukdom. Saken kom att på detta sätt förhalas över ett år. Den 16 dec. 1772 beslöt hovrätten, som tydligen förlorat tålmodet, anmoda KB i Halmstad att genast och utan någon tidsutdräkt låta avföra Malmberg till slottshäktet i Jönköping under säker och anständig be-

vakning. Därvid borde intet sjukdomsfall vara gällande, då han såväl där som annorstädes kunde erhålla läkares tillsyn och skötsel, såvida ej bevislig fara vore om livet. I sådant fall borde så säker vakt hållas över Malmberg att han ej fick tillfälle ta till flykten, förrän hans hälsotillstånd medgav att han kunde utföras. Men detta hjälpte inte heller. Märkligt nog lyckades Malmberg på grund av styrkt sjukdom få sin inställelse i Jönköping uppskjuten i nära två år, efter det han enligt den ursprungliga stämningen skulle ha kommit dit. Men dagen D randades dock till slut. Den 5 okt. 1773 fanns han i slottshäktet, och den 7 stod han inför hovrättens män.⁴

Detta första sammanträffande mellan den f. d. kronofogden och hovrättens vederbörande division började omedelbart i gammal god malmborgstil som man så väl känner igen från hans mellanhavanden med landshövdingen hemma i Halmstad.

Malmberg anhåller att få diktera till protokollet vad han å sin sida kan ha att påminna. Det får han inte. Kan han i korthet muntligen anföra vad han önskar så får han göra det men annars får han komma med en skriftlig inlägga. Malmberg svarar att han trott sig få diktera till protokollet, så mycket mer som han blivit ålagd att personligen infinna sig i Jönköping, varför han förmenar sig inte böra "besväras med något slags skriftväxling". Han undrar om det är hovrätten som ligger bakom ett avslag som han fått från KB på en anhållan att få förse sig med vissa handlingar och säger sig "numera vara oviss om KB:s kunskap i lag äger någon grund eller icke".

Malmberg hade alltså, trots allt vad som honom övergått, ingalunda stämt ner tonen. Här vilade alltså inga ledsamheter. Det var myndigheterna som hade fel — inte han. Under den närmaste tiden skrev han flera skrifter till hovrätten. En av dem är undertecknad "Skrivit på Jönköpings slott d. 9 oktober 1773. Carl Julius Malmberg".

I inlagorna talar han om "ett nog sällsynt men på dels svaga, dels oriktiga dock merendels fingerade grunder byggt påstående" från åklagarens sida. Han har "såsom oadlad kronofogde" åtalats för förmenta ämbetsfel mot riksens ständers tanke och K Maj:ts nådiga pardonsplakat den 26 aug. 1772. Hans anklagares memorial innebär "ingenting mindre än sanning och lagvett". När han ingripit mot häradshövdingen, länsmannen och profossen, vilka senare verkställt den förres "tyranniska begärelser och vrångvisa ensidiga beslut", har han icke begått något brott utan följt lagen och dess tydliga bokstav, "vilket varit och är mig ännu förment att bevisa". Han väntar hovrättens yttrande om "den mig ålagda svåra arrest" får upphöra eller ej.

Göta hovrätts dom föll 18 nov. 1773.

I sina domskäl säger hovrätten, att om än Uneus förgått sig har det ej varit Malmberg tillståndigt att företa någon undersökning om häradshövdingens och domstolens åtgärd. "Såsom kronobetjänt" har han ej kunnat ingå i prövning av domarnas göromål. Han har förolämpat domarens person genom bevakning, antastat hans heder, skapat förakt hos menigheten för domarämbetet, som Malmberg varit skyldig att behålla och understödja i sitt värde. Han hade bort söka laglig rättelse men ej ingripande av egen myndighet som mot en missgärningsman. Malmberg har angripit Uneus av stadgat uppsåt och gjort sig såsom kronobetjänt skyldig till svårare ansvar än enskild person.

Som synes erbjuder hovrättens motive-ring ett praktfullt exempel på prestige-tänkande — oavsett konstaterandet att Malmberg överskridit sin befogenhet. Han förklarades ha brutit edsöre, vilket enligt missgärningsbalken borde "ligga i veböte", och dömdes att plikta 200 dlr smt och mista äran. Dessutom ålades han att böta 40dlr för "håniska" utlåtelse mot Uneus och 50 för försmädliga utlåtelse mot advokatfiskalsämbetet, varjämte han skulle inför hovrätten göra nämnda ämbete offentlig avbön. Och slutligen skulle han ersätta kostnaden för sin bevakning och förandet till Jönköping med belopp som

han efter närmare utredning kunde anses lagligen böra utge.

Carl Julius Malmberg fick del av hovrättens dom i förmaket till den gamla vackra byggnad i Jönköping som än i dag, sedan mer än 300 år, är hovrättens residens. Dit hade han förts från häktet i det numera rivna Jönköpings slott. När han nu fick veta, att han förutom ett anseeligt bötesstraff dömts att mista äran, tänkte han kanske på att kulmen var nådd i fråga om vidrigheter under detta år som tidigare bjudit honom avsättning från hans tjänst och precisering av en enorm balans i hans uppbörd. En människa som inte bryter samman inför ett sådant tryck, måste på sitt sätt vara en mycket stark människa.

Blev Carl Julius nu åtminstone fri från arrest? Ingalunda. Hovrätten konstaterade, att den bevakning under vilken han för sin tredska och olydnad under rättegången varit satt nu kunde upphöra. Men då KB i Halland hade för hans uppbördsbrist begärt hans återförande till Halmstad och bestritt hans ställande på fri fot, beslöt hovrätten, att han skulle under lika bevakning som förut återföras dit. Hovrätten avböjde att yttra sig om hans frigivande mot ställd borgen.

Göta hovrätts dom underställdes såsom fälld i första instans K. Maj:ts prövning. Malmberg besvärade sig naturligtvis för egen del.³ Drygt ett år senare, 16 dec 1774, föll K. Maj:ts utslag.⁵ Hovrättens dom blev härvid gillad och fastställd. Beträffande klagomål från Malmberg över den honom övergångna arresten fann K. Maj:t att myndigheterna rätteligen förfarit. Men finner man inte även denna gång några spår av den sedvanliga malmborgska frispråkigheten inför överordnade myndigheter? Jo, förvisso. K. Maj:ts utslag slutar med dessa värtaliga ord: "Och som Malmberg uti sin nu underdåniga besvärsskrift brukat en emot hovrätten ganska missfirmelig skrivart; alltså skall han för sådant särskilt böta 50 daler silver-

mynt, hälften till skolorna i lappmarken och hälften till lasarettet här i staden, samt dessutom göra hovrätten offentlig avbön". Det var andra gången i sitt liv som Carl Julius genom sitt skrivsätt hjälpte till att bekosta undervisning och sjukvård.

Malmborg gav inte upp kampen. Han försökte nådevägen. Hans nådeskrift till Gustaf III inkom i mars 1775.³ Den är skriven med Malmborgs vanliga vackra stil, en sann skönskrift.

Det är ett patetiskt aktstycke. Han frågar om det är gagneligt eller till minsta fördel att han, utan egen kännedom om något anklagande samvete, blir den olyckligaste bland alla svenska män som vördar kungens spira. Han tror inte någon skall kunna sanningsenligt tillvita honom någon uppsåtlig gärning som kunde göra honom ensam ovärdig kungens nåd och medlidande. Han hade "gått ur tjänst", undan en honom älskande menighet, men "det högsta väsendet" hade tillåtit, att han måste sucka över en saknad utkomst och stängd väg att förtjäna hustru och barns uppehälle. Men svårare än både hunger och död anser han olyckan att hans barn och efterkommande blir av arga och oförståndiga människor föraktade, om det honom ådömda straffet skulle gå i fullbord. Han uttalar till slut sin tro på att den Högste på yttersta dagen skall vid belönandet av kungens rättvisa och mildhet medräkna den nåd honom vederfares.

Det har i olika sammanhang kunnat konstateras, att man inte kan klaga på Malmborgs självkänsla. Man finner aldrig i något sammanhang ett erkännande av honom, att han begått något fel för egen del. Hans konsekvens på den punkten är obönhörlig. Malmborgs nådeskrift anmälades ett par gånger för kungen under våren 1775 genom justitierevisionen men fick vila tills vidare. Först 16 nov. 1775,⁵ nästan precis två år efter hovrättens utslag, var man färdig för beslut. "Kungl. Maj:t har i nåder låtit sig föredraga denna underdåniga ansökning, och vill av gunst och nåde densamma i så måtto bifalla, att

Malmborg må till äran vara återställd. Gustaf".

Kronofogden som lät häkta häradshövdingen kom i alla fall till slut ifrån historien med äran i behåll. Och detta saknade säkerligen inte betydelse för en person som skulle försöka försörja sig som advokat.

Anna Margareta Malmborg, född Erynander

I den föregående skildringen av Carl Julius Malmborgs levnadsöden har vid ett par tillfällen gjorts en liten utblick mot hans hem på kronofogdebostället Vastad och de antagliga förhållandena där under familjefaderns skiftande och olycksaliga bana. Det kan här vara på sin plats att ägna uppmärksamhet åt henne som under alla svåra år hade att hålla ihop hemmet och vara den fasta punkten under barnens uppväxttid — kyrkoherdedottern Anna Margareta Erynander från Gällared.

Hon var som nämnts född 1730 och gifte sig 1751. När Carl Julius dog var hon i sitt 58:e år. Av de sex barnen, två söner och fyra döttrar var det då bara den äldre sonen Abraham som stod på egna ben jämte en dotter som var gift; den yngre sonen var knappt 16 år och de övriga döttrarna var såsom ogifta alla "oförsörjda", även om ingen av dem var under 20 år.

Tidigare har omtalats, att även Anna Margaretas lösa egendom togs i anspråk för betalning av makens kronoskuld. Men hon ägde dessutom ett antal fastigheter, som hon ärvt efter sin far. Det var inte mindre än 7 frälsehemman, därav 3 hela, alla belägna i hennes födelsesocken Gällared.

Den 7 juni 1766 beslöt Faurås häradsrätt medge inteckning i Anna Margaretas ärvda fastigheter till säkerhet för mannens kronoskuld.⁴ Detta beslut grundade sig på en den 24 maj s. å. upprättad handling i vilken Carl Julius och Anna Margareta

förskrivit all sin fasta egendom, jämte allt vad de i löst och fast då ägde eller framdeles kunde förvärva, till säkerhet för kronans fordran. Den 16 febr. 1785 beslöt Faurås häradsrätt ytterligare inteckning i Anna Margaretas fastigheter med stöd av samma förskrivning från 1766.⁴

Över häradsrättens sistnämnda beslut av 1785 anförde Anna Margareta besvär hos Göta hovrätt, som vägrade uppta besvären till prövning såsom för sent inkomna. Hon gick i juli 1786 vidare till K. Maj:t och anhöll att få utan hinder av den försuttna tiden anföras besvär över häradsrättens utslag. Och denna ansökan bifölls 13 dec. 1786,⁵ varefter Göta hovrätt efter prövning av saken 25 april 1787 beslöt ogilla häradsrättens inteckningsmedgivande och återförvisade målet dit.⁴ Äran av att frågan fick denna utgång torde tillkomma Anna Margaretas äldste son, då vice häradsrättshövding och domhavande i Södermanland. På hennes inlaga till K. Maj:t står nämligen allra sist: "På begäran uppsatt av Abraham Malmberg".³

Vad hade då hänt? Ingenting mindre än att Anna Margareta förklarat sig för egen del ovetande om hela denna inteckningshistoria rörande hennes fastigheter. När målet efter hovrättens återförvisningsbeslut togs upp igen inför Faurås häradsrätt, gick hon 9 nov. 1787 ed på att hon varken utgivit, underskrivit eller avvetat pantförskrivningen av den 24 maj 1766.⁴ Varpå häradsrätten i sitt utslag dels förklarade förskrivningen i anseende till hennes underskrift "falsk och oriktig" och dels avslog den sökta inteckningen "såsom stridande mot all egendoms rätt och säkerhet". Det är svårt att komma till annat resultat, än att Carl Julius skrivit både sitt eget och hustruns namn under pantförskrivningen av 1766. Det var kanske väl för familjefriden, att han när saken upptäcktes redan var definitivt borta från sitt hem och sina anhöriga.

Anna Margareta hann uppleva familjens "Ehrenrettung" genom sina båda

söner. När hon dog var Abraham välbeställd häradsrättshövding i Kristianstad och Isac stadsfiskal i Malmö. Säkert har stödet från modern betytt mycket för deras framgång i livet. En dotter var gift med en kronobrännariinspektör och en annan med en häradsskrivare.

Den 9 febr. 1802 dog på Vastad "enckefru cammererskan högädla" Anna Margareta Malmberg i en uppgiven ålder av 73 år (bör nog rätteligen vara 72). I hennes bouppteckning⁷ finns inte de ärvda fastigheterna med, de har alltså gått ur hennes ägo mellan 1787 och 1802. Förmodligen hade de sålts för täckande av mannens kronoskuld. Däremot upptas i bouppteckningen 3 kronohemman Vastad tillsammans 5/8 mantal, värderade till det ringa beloppet av 64 rdr specie. Inventariesumman upptas med 5 341 rdr (därav 4 566 i fordringar enligt skuldsedlar av två office-rare) och summan av gravationer med 1 061 rdr; bouppteckningen visade alltså överskott. I kvarlåtenskapen ingick bl. a. 22 olika slags "kreatur", värderade till 197 rdr, och spannmål till ett värde av 108 rdr. De efterlämnade böckerna — 1 bibel, 1 psalmbok, 5 postillor och andra uppbyggelseskrifter — upptogs till ett sammanlagt värde av 3 rdr 36 skillingar.

De tre ogifta döttrarna fick ärva hela lösöreboet. Dessutom efterskänkte brodern Abraham en sin fordran på boet till deras förmån och lät dem också, så länge de förblev ogifta, få uppbära räntan av hans egen arvslott.

Slutord

Vi har följt kronofogden i Halmstads, Årstads och Faurås häraders fögderi genom hans oroliga liv till dess dramatiska slut. Vem var Carl Julius Malmberg?

Berodde hans obestånd ytterst på att han var en alltför snäll skatteindrivare som inte kunde förmå sig att pressa allmogen för hårt inför kronans fordringar — eller hade det sin grund i bristande lämplighet

för kameralt arbete och därav följande oförmåga att sköta tjänsten i denna del?

Var han en sann och oegennyttig förkämpe för gemene mans rättigheter — eller var hans verksamhet i denna del ett medel för att tillgodose hans behov av opposition mot överheten?

Varifrån fick han sin sublimes förmåga att genom ett stridbart och förolämpande skrivsätt reta myndigheterna till ursinne — och varför tog han aldrig lärdom av deras skarpa reaktioner på denna punkt?

Idel frågor, lätta att ställa men nu rätt omöjliga att besvara. Carl Julius kom ju från en god "borgerlig" miljö, såsom son till en officer och en prästdotter, och hans giftermål var i full konsekvens därmed. En nutida granskare frågar sig, om hans markerade missanpassning i samhället kunde ha sin grund i att han blev moderlös vid 8 års ålder. Han hade kanske en svår barndom, utan lämplig och kärleksfull fostran. På hans mod och rättslidelse kan man inte tvivla. Från psykologisk synpunkt kan det väl vara värt att notera, att om Carl Julius kom på kant med samhället, så fann sig hans båda söner så mycket bättre till rätta

däri: den äldre blev adlad och den yngre slutade som rådman.

När vi nu sätter punkt för dessa anteckningar, kan det till sist vara skäl att återknyta till den tidigare omnämnda matrikeluppgiften om Carl Julius Malmberg. Det har kunnat påvisas, att det är hans insättande på Varbergs fästning för gäld år 1784, flykten därifrån 1786 och dödsfallet i Köpenhamn 1788 som utgör relevanta historiska fakta. Om man över huvud taget i framtiden anser någon särskild personnotis erforderlig om Malmbergs levnadsöde bör den väl lyda ungefär på följande sätt: "1784 insatt på Varbergs fästning för balans i kronouppbörd, rymde till Köpenhamn 1786, d. där 1788".

¹ A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare (1921).

² Hallands landskansli: inkomna handlingar, protokoll, resolutionsböcker, LLA.

³ Biographica M 2 b, RA.

⁴ Renoverade domböcker, protokoll, domar, utslag, Göta hovrätts arkiv.

⁵ Justitierevisionens registratur, RA.

⁶ Kammarrättens arkiv, huvudarkivet, RA.

⁷ Bouppteckningar, Årstads häradsrätt, LLA.

⁸ L. A. Chierlin, Handlingar til uplysning öfwer skriften kallad: Ofrälse-soldaten ... (1771—72).

Glimtar från riksarkivet 1841—45

En brevväxling mellan riksarkivarien Hans Järta och e. o. amanuensen Carl Axel Juel

I Historisk tidskrift 1926, s. 258—264, har Oscar Wieselgren offentliggjort fyra brev från Hans Järta till Carl Gustaf Styffe från 1843 och några följande år, i vilka arbetet i riksarkivets dåvarande primitiva och spridda lokaler utförligt beröres. En ytterligare inblick i arkivets verksamhet får man av den i det följande publicerade korrespondensen mellan riksarkivarien och en av hans mera betrodda medhjälpare, juris utriusque kandidaten C. A. Juel.

Riksarkivet befann sig i början av 1840-talet i den nydaningsperiod som efter decenniernas förfall inletts genom Hans Järtas förordnande som chef i juli 1837. Redan hösten 1840 tvangs Järta dock av tilltagande sjuklighet att dra sig tillbaka från den omedelbara ledningen. Han vistades i Uppsala eller på gården Sandbro i Björklinge socken och skötte i fortsättningen därifrån verksamheten genom en flitig brevväxling med sina medarbetare i Stockholm, bland vilka förutom ovanstående främst bör nämnas Bror Emil Hildebrand. Utöver de egentliga arkivuppgifterna inriktade Järta målmedvetet arbetet på historisk vetenskaplig forskning.

Carl Axel Juel (f. 1812, † 1881) hade 6 febr. 1838 antagits till e. o. amanuens i riksarkivet och tillhörde den första kullen om fem unga akademiker, som Järta efter sitt tillträde som riksarkivarie med omsorg utvaldt till medarbetare. Den 7 mars 1844 blev Juel adjunkt i ekonomilagfarenhet vid Uppsala universitet. Han tjänstgjorde där som e. o. professor i kamerallagfarenhet 1849—54. Efter några år som advo-

katfiskal i kammarrätten blev han 1864 kammarrättsråd.

Korrespondensen, som omfattar 24 brev i vardera riktningen, kom i dagen vid undertecknads arbete i slutet av 60-talet med uppläggning och förteckning av det Juelska släktarkivet, numera deponerat i landsarkivet i Göteborg. Den ger intressanta inblickar i det dagliga arbetet vid riksarkivet under Järtas epok. Förhållandet mellan brevskrivarna tycks ha varit mycket gott och Juel omfattas av Järta

Carl Axel Juel

med synnerlig välvilja och förtroende, vilket bl. a. ledde till, att denne önskade se Juel som sin efterträdare på posten som riksarkivarie (S. Bergh, Svenska Riksarkivet 1837—1846, s. 111). Den senares svarsbrev på Järtas propå att föreslå honom var avböjande, emedan Juel just hade tillträtt en adjunktur vid juridiska fakulteten i Uppsala och därför ej ville avbryta sin från början valda levnadsbana. Som ett tecken på ökad uppskattning från Järtas sida får väl även anses dennes övergång i breven efter mars 1844 till användandet av tiltalsordet Du i stället för det tidigare använda Titulus (Tit). Trots Juels avböjande bestod emellertid den ömsesidiga vänskapen ända till Järtas död 1847, men sedan denne från och med sommaren 1845 definitivt inflyttat till Uppsala, där även Juel som universitetsadjunkt vistades, kunde förmodligen brevväxlingen helt ersättas med personliga sammanträffanden.

Till korrespondensen fogade noter rörande personliga data m. m. är sammanställda (nedan s. 46 f.) dels ur ovan angivna arbete av krigsarkivarien Severin Bergh, dels ur Juelska släktarkivet, A 329, Landsarkivet, Göteborg.

Niels Juel

Stockholm den 6 juli 1841

S. T.

Jag tackar för Tit bref och löftet att, om så fordras, hitkomma när Hildebrand¹ omkring den 22 will resa. — Detta biträde torde ock blifwa för Riks Archiwet nödigt, ty Ekblom,² som jag ej ännu kunnat besöka, lärer fortfara att wara swag, ehuru han börjat att gå ute eller rättare låta gunga sig på roddarebåt, efter läkares föreskrift. — Svedbom³ är ock krank och ovan, samt behöfwer dricka helsovatten, hwarifrån en bröstwerk hittills hindrat honom. Han är dock flitig på Archiwet, men kan swärlⁿ, när han får börja brunnsdrickningen, wara der hela f. m. — Emedlertid, då jag efter Tit löfte ber honom hålla sig i beredskap, skall jag sedan trolⁿ sjelf, vidare underrätta om tiden då Tit närwaro här kunde blifwa oundgänglⁿ

nödig. Jag hoppas kunna så arrangera att den pecuniaria förlusten wid denna hitresa ej skall blifwa stor.

Jag har warit sjuk och är ännu ej rätt frisk, i följd hwaraf jag ännu ej hunnit besöka Grubbe⁴ och andra wederb^{de} för att få tala om Archiwet.

Tillgifnast
Järta

Före den 15 kan jag ej komma hem.

Stockholm den 19 juli 1841

Blott några ord. Ekblom har i dag besökt oss på Riks Archiwet och synes wara i rask framgång på convalescensens bana. Efter all sannolikhet kan han der infinna sig daglⁿ wid den tid då Hildebrand skall resa. Svedbom, som börjat att initiera sig, har öfwergifwit föresatsen att dricka brunn och har nära öfwerwunnit sin catharraliska bröstsjukdom. Han är flitig på Archiwet. Geijer⁵ är en recrut som ock kan användas. — Således hoppas jag att Tit ej må behöfwa göra något afbrott i sina tentamina för att hitkomma till den 22 i denna månad, ifall den ledsamma upläsningen ej derförinnan hinner slutas.

Trolⁿ — men ej alldeles säkert — hemkommer jag nästa Lördag.

Tillgifnast
Järta

Uppsala den 28 Now. 1841

Jag swarar lakoniskt på Tit bref med gårdagsposten, ty under min nuwarande mattighet, som de sista 2^{ne} dagarna warit mera kännbar än de föregående, förmår jag ej skrifwa mera än det oundgängligaste.

1°. Mig anar att de hist. diwerse handl. som funnits i Ekbloms pulpet äro sådana, som förut legat i 2^{ne} lådor af det större skrifbordet i mitt rum — utplockade ur miscellaneabuntar och aflagda att, efter vidare granskning, till någon del användas för Skandin. Samf. handlingar. — Jag will minnas att de — jämte dem som bestämdt borde införas i nästa del — aflämnades till Ekblom då jag sist war i Stockholm. — Hildebrand torde erinra sig något härom.

2°. Så wigtigt det må wara att få fullständig kännedom af hwad i lilla hwalfwet finnes, skulle jag dock önska att Tit samt Ekström⁶ och Geijer ej under denna årstid mycket sysselsatte sig dermed. Det

angelägnaste för Arkivet är, efter min åsigt, att bewara dess nuvarande yngre personal frisk och användbar för en blifwande flyttning. Att nu arbeta i hwallwen, om också blott för kortare stunder, är alltid wädligt. — Allt ordnande nu blir dock endast provisoriskt.

3°. Af Åke Rålamb's Samleboks Volumes (alphab.) i Biblioth. rummet kan synas om den af Tit igenfunna är den, som förut saknats. Möjlⁿ är den ett s. k. register öfwer det fullständigare arbetet, för de sista bokstäfverna. Ett sådant war honom ålagdt och fragmenter deraf har jag sett flerstädes.

4°. Gerna lämnar jag mitt bifall till Mag. Dahlgrens⁷ inträde i Riks Arkivet, då han ej bestämdt pretenderar något arfwode, ehuru jag will hoppas att för nästa år någon tillgång dertill må blifwa. Säker derom kan jag ej wara, emedan jag ej orkar uppgöra någon calcul och kan ej heller beräkna terminus ad quem för den nuvarande ordningen. — Will Dahlgren ingifwa en ansökning och aflägga franska skrifningsprofwet skall jag genast, efter erhållen communication, lämna mitt tillstyrkande, och emedlertid, om det conwenerar honom, kunde han snart börja att biträda Tit.

5°. För Arkivet war det en winst om Posse⁸ återkomme för att fästa sig der. Men för honom sjelf äro utsigterna innan detta werk alltför litet lockande. Jag will ej göra mig skyldig till något råd i detta afseende. Emedlertid kunde han, efter slutad cours hos Gyllenhammar, wäl någon tid återgå till Arkivet och förena tjenstgöring der med någon mindre trägen i Hofrätten eller Revisionen.

Det skulle wara mig en glädje att få råka Tit och åtskilligt kunde då mundtl. regleras rörande Arkivet. Men Tit må ej för en resa hit försumma något angelägnare. Hildebrand med sin swaga helsa bör ej företaga någon resa hit, sålänge wäderleken och föret äro ostadiga.

Utom mattigheten är jag någorlunda frisk. Men ännu har jag endast passiv styrka att lida, och ingen activ att återhämta fordna sak-interessen.

Helsa alla wänner inom och utom Arkivet.

Tillgifnaste
Hans Järta

Det är nu länge sedan jag hade den äran att med några rader hos Herr Landshöfdingen göra mig påmind. Att jag derföre ej af Herr Landshöfdingen warit bortglömd har jag med stor fågnad erfarit af de helsningar Herr Landshöfdingen så godhetsfullt sändt mig genom RiksAntiquarien Hildebrand. — För dem får jag aflägga min ödmjuka och warma tacksägelse. Herr Landshöfdingens bifall är den största uppmuntran jag genom min tjenstgöring på RiksArchivet kan winna. Det är verkligen nedslående för mig att så litet hafva gjort mig förtjent deraf och att nu hafva så ringa resultater af mina arbeten att inberätta.

Utom den dagliga expeditionen har jag på RiksArchivet ej hunnit uträtta något. Men äfwen för denna har jag ofta nog måst anlita Geijers, Dahlgrens och Ekströms biträde, då jag för Protocollsföring i Hofrätten måst vara borta. Jag hoppas dock, att RiksArchivet ej därigenom förlorar, emedan mina kamrater sålunda lära sig tjenstgöringen, och man för denna ej hädanefter bör komma i förlägenhet, som i somras. Påkomma några kinkigare saker, uppskjutas de till följande dag, och kamraterna hafwa under tiden fått öfwa sin skarpsinnighet. Jag har ock hittills bra lyckats reda till mig hänskjutna frågor. Orsaken dertill har oftast varit, att jag har litet mera [reda] på Juridiska och Kamerella förhållanden och litteratur; stundom äfwen, att jag ej är rädd om beswäret, för att få rätt på hwad som sökes. Wennerberg⁹ är ofta allt för com-mode: men hotelsen om Suspension gjorde en förträfflig werkan, likaså att jag aldrig tror på hans uppgift, då han säger att något icke finnes, jag går då alltid sjelf ner och söker, hwarvid jag ganska ofta lyckas. — Sådant gör emedlertid att jag hinner så litet. Mitt arbete med de Adliga privilegierna har helt och hållet afstannat. Likaså arbetet i Lilla Hwallfwet. Ekström har ej alls helsa dertill, och Geijer och jag hafva wäl varit nere några gånger, men nu hafva äfwen vi på länge icke varit der. Nu är snart våren för hand och det torde wara bäst dröja tills den med sin blidare wäderlek inträder. Ekblom hade redan i Februari i fjol börjat genomgå alla qvitencer öfwer utlånta handlingar och deröfwer upprätta reclamationslistor till wederbörande. Dessa har jag låtit Ekström och Dahlgren fullborda, och håller nu sjelf på att se till det allt är riktigt gjordt.

Men sedan blir den kinkiga frågan hur man skall förfara med dem. Det är väl bäst att de underskrifvas af Forsslund¹⁰ och att jag sedan går till vederbörande registratorer och till dem aflemnar dem med anhållan att de sända dem vederbörande till handa samt till RiksArchivet inkomma med handlingarne eller upplysningar hwart de tagit vägen. —

Geijer, Ekström och Dahlgren kan jag icke annat än till det bästa hos Herr Landshöfdingen recommendera, och för min enskilda del måste jag på det högsta berömma dem för den vänskap och hjälpsamhet de visat mig. Dahlgren som den 2^{dre} Februari i år började sin tjenstgöring, vill jag ödmjukast anmäla till Herr Landshöfdingens benägna åtankar, om tillgångarna skulle medgifva något arfvode. — Jag tror ej att Hildebrand ännu vidtaladt Silfversparres förmyndare om afträdande af ytterligare 100 Rd, hvarigenom ökad tillgång till arfvoden kunde beredas. —

Med vördnad och tillgifvenhet har jag äran teckna

Herr Landshöfdingens
ödmjukaste tjenare
Carl Axel Juel

P.S. Om mitt tillämnade besök i Upsala och en resa till Wermland torde jag framdeles få äran tillskrifva Herr Landshöfdingen. Tiden medgifver det, tyvärr! icke nu.

(Utan datum)

Herr Landshöfdinge och Commendör!
RiksAntiquarien Hildebrand har, genom handtering af gamla, med Svafvelsyra fuktade mynt, blifvit skadad i ett finger, så att han i dag ej kan hafva den äran att tillskrifva Herr Landshöfdingen och öfversända Förslaget för första Qvartalets aflöning samt Ingelmans¹¹ qvitto öfver hans andel, hvilken han af Hildebrand uppburit. — Det förra följer härhos, men det sednare glömde Hildebrand lemna mig innan han gick ned från Archivet. — Som hans åkomma snart är läkt skall han med första skrifva till Herr Landshöfdingen; emedlertid bad han mig framföra hans vördnadsfulla, hjertliga helsingar.

Om inga oförmodade hinder möta, hade jag ämnat besöka Upsala under Påskdagarne, då jag väl måtte kunna räkna på liten ledighet. Det oupphörliga arbetet börjar verkligen på att trötta mig och jag

känner behof av litet hvila. — Angenämre kan jag icke recreera mig, än genom ett besök i Uppsala. Min Far har visserligen önskat att jag skulle komma hem på några dagar, om jag ej hade längre tid att disponera, men oaktadt min verkligen barnsliga längtan hem, måste jag dock till sommaren uppskjuta denna resa. Den är för lång och påkostande denna årstid för att utgöra något uppfriskningsmedel för den som är trött. — Men en utfart till Upsala är just lagom, och jag har allt för angenäma minnen från min sednaste vistelse der, för att ej innerligt önska förnya dem, äfven om Herr Landshöfdingens göromål och mina egna små bestyr ej skulle tillåta mig att få så odelat, som sist, tillbringa min tid i Herr Landshöfdingens sällskap.

Äfven inträffar öppnandet af Gustaf III:s Handlingar tredje dag Påsk. Jag har hört att detta skulle af Regeringen uppdragas åt ÅrkeBiskopen, Herr Landshöfdingen, Geijer¹² och Schröder.¹³ — Herr Landshöfdingen är väl kanske den, som bäst af alla nu lefvande känner till förhållandena från Gustaf III:s tid, och det skulle vara alldeles oändligt intressant att af Herr Landshöfdingen få någon under rättelse om hvad man finner i kistorne. Herr Landshöfdingens godhet, att meddela sig åt andra, har väckt förhoppningar hos mig, att ej heller jag, om jag wore i Upsala, skulle blifva lottlös i detta nöje.

Den yngre Silfversparre var i dag här uppe på Archivet, och Hildebrand talte då vid honom om ytterligare afträdande af 100 Bco af broderns lön. För att få det riktigt uppgjortt skall jag i morgon gå till Kammarjunkarens Förmyndare.

Hwad jag i öfrigt kunde hafva att tillägga angående RiksArchivet, tar jag mig friheten uppskjuta tills jag får äran personligen träffa Herr Landshöfdingen. Ett må dock nämnas, att Fryxell¹⁴ i dag varit här med tillkännagifvande att han nu ämnade stadna här att arbeta på Carl Gustafs Historia. — Alla Archivets tjenstemän anhålla om sin vördnadsfulla helsing.

Herr Landshöfdingen och Commendörens
Ödmjukaste Tjenare
Carl Axel Juel

P.S. Just nu kom Hildebrand, för att kl. 5 vara i Witt. H. Ant.Academien, samt lemnade Ingelmans Qvittance. Återstoden af pengarne har han behållit.

Upsala den 16 Mars 1842

Jag har att tacka Tit för 2de bref. Requisitionen på löneqvartalen återföljer härhos af mig undertecknade. Äfven innan anordningen utfaller skulle jag kunna af disponibla medel liquidera arfwodena för qvartalet; men jag wille, för att i ett par fall bestämma dem, inhämta vidare upplysningar, och dem kan jag erhålla om Tit snart hitkommer. Dahlgren skall få åtminstone något.

Oändl. välkommen blir Tit, och ehuru jag under påskdagarna wäl blir stundtals sysselsatt med boupteckningens afslutande ve, för hvilket ändamål jag ock hitväntar Fredrik,¹⁵ skola dock några timar af dagen bli öfriga till samtal med Tit.

Jag hoppas att ej få uppdrag att deltaga i öppnandet af Gustaf III^s kistor. Schröders fåfänga och Consistorii mesaktighet har försatt denna affaire i ett obehagligt skick, och äfven om min helsa tillåte mig att denna årstid vistas i det kalla rum, der kistorne förvaras, wille jag ej hafva något att skaffa med denna sak. Den må, liksom allt annat förfuskas. Consist^m Academicum in corpore tillkommer det att emottaga de till Academien och ej till dess Bibliothek donerade Handl^a samt förordna huru de skola förtecknas, wärdas o. s. v. Men Schröder som yrkar sitt oberoende af Consist^m, will förmodl. genast sedan kistorne blifvit öppnade reclamera sin förmenta rätt til innehållet d. v. s. till enväldig disposition deröfver. I sin narraktighet söker han wäl ställa så till, att nya rykten om undansnillning må uppkomma. Jag kan ej blottställa mig för misstankar om delaktighet i sådant. Således, om förordnande för äfven mig kommer, har jag beslutat att afsäga mig uppdraget, trol. en följd af Schröders i hemlighet insinuerade förslag. — Till mig har han aldrig yttrat något i denna sak och som jag tidigt yrkat att dervid borde all försigtighet iakttagas tycks han den sedmaste tiden hafva skytt mig. Han är en ohjelpelig dåre.

Jag hoppas att Hildebrands fingerskada ej blir långwarig. Helsa honom.

Tillgifnaste
Hans Järta

(Utan datum)

Herr Landshöfdinge!

För herr Landshöfdingens högt värderade bref af den 16de dennes, jemte Revisi-

tionen på Löneqvartalen, får jag äran af lägga min ödmjukaste tacksägelse. Requisitionen är i dag uppsänd till StatsContoret.

I afseende på det åt Herr Landshöfdingen tillämnade uppdraget, att deltaga i öppnandet af Gustaf III^s kistor, torde jag böra nämna hvad jag har mig bekant om originen dertill. Hildebrand och jag hade talts vid derom, och undrat om ej Herr Landshöfdingen skulle erhålla detta uppdrag. — Efter sista sammankomsten i Skandinaviska Samfundet, förde Hildebrand talet på denna sak. Grubbe berättade då, att fråga derom varit i Statsrådsberedningen dagen förut, men att han ännu ej visste om Consistorium i Upsala derom ämnade göra någon hemställan. Man hade i Statsrådet ansett det tillhöra lhres föredragning. Hildebrand frågade om man ej tänkt lemna åt Herr Landshöfdingen uppdraget att öfwervara öppnandet. — Grubbe svarade, att han verkligen ej kommit att tänka derpå, men att han fann det mycket passande, Årke Biskopen, Geijer och Schröder hade han först ansett lämpligen härtill kunna utses. — Möjligen kan han hafva fått detta förslag från Schröder, men alls ej har han ur samma källa hemtat tanken på Herr Landshöfdingen. Att Herr Landshöfdingen icke ville mottaga uppdraget kan ingen undra på, då man hela vägen dermed burit sig åt så uselt. — Men jag förmodar att Herr Landshöfdingen nog ändå under hand får nogranna underrättelser om innehållet, och blir den som tillitas om upplysningar i afseende derpå.

Hildebrand är bättre i fingret men har ännu swårt för att skrifwa. — Hwad jag i öfrigt kunde hafwa att säga, uppskjuter jag tills jag får den äran muntligen framföra detta. Påskafton ämnade jag resa till Upsala. — Man talar här om att Angfartyg till dess komme att gå. — Det vore förträffligt.

Med vördnad och tillgifvenhet har jag äran teckna

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

Sandbro den 11 December 1842

Längesedan hade jag bordt beswara 2de Tit bref. Men ehuru tiden här på landet borde för mig räcka till har jag alltid postdagarna haft brådtom, till en del

igenom åtskillig correspondance rör. sterbhusangelägenheterna. Af Hildebrand — min ordinarie correspondent i RiksArkivet — har Tit fått underrättelser om mig och helsningar.

Nu skickar jag honom anordning på arfwodena åt herrarna i Arkivet under 4de kvartalet och har derå äfwen upfört Tit för 50 RdBo. Sjelf torde Tit ej hafva ansett sig såsom tjenstgörande under detta kvartal, men dess närvaro har säkerl varit ganska nyttig och dyl. rechercher, om ock inskränkte till ämnet för det tillernade specimen, blifwa utan twifwel uplysande. Således må Tit ej draga i betänkande att emottaga detta arfwode. Fonden räcker godt till den tid, äfwen om den är aflägsnare än vi påräknat, då den nya regleringen skall widtaga.

På det högsta önskar jag att Tit snart må blifwa färdig med sitt specimen, ty då Boethius¹⁶ för korrt tid sedan war här, trodde han att Delldén¹⁷ ej skulle anföra beswär öfver förslaget. I sådant fall kan professionen snart blifwa tillsatt och adjuncturen ledig. — Jag ber Tit ej fördjupa sig i framställningen af olika beskattningssätt eller i specialiteterna af mantalspenningarnas olika belopp i olika provincer. Det gör efter mitt omdöme tillfyllest att, i det förra afseendet, blott anföra det *allmänaste* för och emot accisafgiften, mantals^{parts} primitiva egenskap, och deras öfvergång till kopfskatt. I det sednare åter skulle det blifwa alltför widlyftigt att utreda orsakerna till de lokala skiljaktigheterna. — Den Bergfalkska¹⁸ omständligheten ländar sällan till klar åsigt af ämnet.

Delldén har skickat mig sitt dåliga opus om *Rättegångssättet i Sverige*. Det är ett specimen, sådant som Lindblad bordt önska detta.

Många helsningar till Eurén.¹⁹ Mätte han få Folkerna. Det är ej ett af de största pastoraten i Dalarna men godt och med angenäm belägenhet af prestgården.

Tillgifnast
Järta

Sandbro den 18 December 1842

Jag tackar för Tit värdefulla bref med sista post. I anledning däraf må jag nämna, att äfwen förut, Grefvinnan och Fröken Claesson²⁰ yttrat deras önskan att Tit kunde hitkomma till jul eller under

julen. Fredrik och Fiskalen Lagerstråle hitwäntas julaftonen, d. v. s. resa från Stockholm på Diligencen fredagen. — Kostnaderna för resan kan jag med allt skäl godtgöra Tit af Arkivmedlen, då jag af Tit får mundtl. underrättelser om hvarjehanda rör^{de} werket. Således, om möjligt, verkställ föresatsen att komma hit.

Tillgifnast
Järta

Stockholm den 10de Jan. 1843

Herr Landshöfdinge och Commendör!
För min angenäma resa och mitt trefliga vistande på Sandbro får jag hos Herr Landshöfdingen aflägga mina ödmjukaste och hjertligaste tacksägelser! Jag kan ej nog förklara nöjet och tillfredsställelsen med denna utflykt, den skall alltid utgöra ett af mina käraste minnen. Jag längtar bra mycket efter den tid, då jag oftare kan begagna mig af Grefvinnan och Fröken Claessons godhetsfulla inbjudning, att när jag kunde hafva tillfälle, besöka Sandbro.

På resan till Upsala om aftonen blef kallare, än jag hade förmodat, och jag var bra nog genomkyld vid ankomsten till Upsala. För min lättja att ej genom springande, hvilket är det bästa öfverplagget om vintern, hålla mig varm, fick jag en god del af följande natten pligta med tandvärk. Sedermera har jag lyckligtvis varit befriad från denna plåga. Söndagen gjorde jag uppvaktning hos Årkebiskopen, och tillbragte dagen för öfrigt med hoppackning af mina saker samt besök hos Hvas-sers,²¹ Wensioes och några landsmän. På qvällen sökte jag Landshöfding Kræmers,²² men der var stängd, de träffades hos Geijers, dit jag sedan begaf mig. Måndagsmiddagen klockan ett lemnade jag Upsala och anlände hit klockan 9 på aftonen. Föret var omkring Upsala förträffligt, men häråt knappt. Oaktat kylan ej var stor, var dock blåsten verkligen genomträngande, men jag har ej känt några elaka följder deraf.

Jag har i dag besökt Archivet och dit framfört Herr Landshöfdingsens hälsningar. Arfvidsson var särdeles belåten med den lott han fick deruti. Fredrik har jag ej ännu träffat, men jag skall i morgon söka upp honom.

Något nytt härifrån har jag ej att berätta, om ej de besynnerliga ryktena, att Heurlin²³ skulle ämnat taga Hofpredik.

Tegner²⁴ till Expeditions Chef, samt Grubbe ämna söka Hedemora. Deri är säkert ej mera sanning, än det i går utspridda talet, att H. M^t vore död. Dagen förut sade man att Han fått torsk, men Han lär, Gudilof, befinna sig i högönsklig välmåga.

Eurén ber om sin vördnadsfulla helsing. Om en lika helsing till Grefvinnan, Fröken och Ryttmästaren Claesson, anhaller ödmjukast

Herr Landshöfdingens
tillgifnaste och ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

S. H. T.

På hosfölj^{de} blad har jag antecknat några — mindre wigtiga — uplysningar rör^{de} qvarntullen m. m. som jag vid genomgående af mina excerpter funnit. Jag sänder dem för den händelse att något deraf kan af Tit begagnas efter vidare efterseende i Riksdags Acta och Registraturen.

Nu är Lindblad nämnd och för Tit blifver då angeläget att skynda med specimen för docenturen, som väl bör föregå det för Adjuncturen. Männe den skulle reservationsvis kunna sökas, äfven om Tit icke innan ansöknings tidens utgång hunnit blifva kallad till Docent? Bäst och måhända absolut nödigt wore dock att Tit förut kunnat förewisa sitt första specimen.

Det har roat mig att i Statstidningen se *laghistoria* nämnd i främsta rumet bland de ämnen, hvari Lindblad blifvit nämnd till professor. Hvad skall Schlyter säga härom. — Palmblad lär hafwa yttrat att Lindblad kommer att uphjelpa de förfallna juridiska studierna!!! Detta påminner om Boileaus "un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire".

Tillgifnast
Järta

Ett bref från Upsala omtalar, obestämtdt, någon af Biskop Agard begången skandal. Utan tillgång till andra Tidningar, än Stats Tidⁿ och Biet, wet jag ej hvad det kan wara. Jag gissar någon styggelse wärdig medeltidens prelater.

Stockholm den 31 Martii 1843

Herr Landshöfdinge!

För de helsingar, hvarmed Herr Landshöfdingen dels genom Hildebrand, dels genom Eurén haft godheten ihågkomma

mig, får jag aflägga min ödmjuka och hjertliga tacksägelse. Långt för detta hade jag bort och önskat skrifva till Herr Landshöfdingen, men då det deltagande Herr Landshöfdingen alltid visat mig, gjorde mig förvissad, att otillfredsställande underrättelser om mig och mitt arbete skulle af Herr Landshöfdingen med ledsnad mottagas, har jag i det längsta hoppats kunna genom mitt dröjsmål undvika obehaget deraf. Hvarje postdag har jag hoppats att den nästkommande vara i tillfälle säga det åtminstone något af mitt arbete vore färdigt, och att jag kunde någorlunda beräkna hvad tid det återstående skulle fordra. — Det är för mig nu verkligens pinsamt att vara tvungen öfverge dessa förhoppningar och berätta huru illa det står till. Enligt min plan, hvilken jag för Herr Landshöfdingen fick på Sandbro mundtligen framställa, skulle jag börja min Disputation med en kort inledning om skillnaden mellan Directa och Indirecta skatter, för att ej göra min Afhandling blott och bart historisk. Denna inledning hoppades jag medhinna under den mörka årstiden, då långa qvällar och morgnar gånge godt tillfälle att arbeta hemma. Förmiddagarna använde jag till historiska forskningar på RiksArchivet. Jag hade redan börjat mitt egentliga ämne med en kort framställning af Sveriges ställning 1625 och de orsaker, som förmådde Gustaf Adolf till Qvarntullens antagande, då jag fann att detta arbete på tvenne håll för mycket splittrade min förmåga och tid. Genom att sitta hemma hela dagen och arbeta på inledningen hoppades jag hinna fortare samt få den färdig på 14 dagar eller 3 veckor. Men häruti bedrog jag mig alltför mycket. Ännu efter 2 månader kan jag ej bestämma när jag kan afsluta den, ty den är knappast börjad, ehuru detta visserligen redan skett 4 gånger. Men jag är ej säker, att jag ej, då jag kommer längre fram, finner att jag tagit felt och får börja för 5te gången. Herr Landshöfdingen har varnat mig för detaljforskning, och inom historiens område och framställningen af yttre förhållanden, anser jag den, ehuru den är lättare att utföra, än en kort och klar framställning, dock vara lättare att undvika, än inom tankens område. Jag kan ej der göra en slutledning, utan att känna de omdömen, hvaraf den består, ej göra en uppdelning, utan att vara säker om delningsgrundens rigtighet. För dylikt arbete

passar jag ej, jag har allför ringa underbyggnad i Logik och Filosofi, och jag tänker alltför långsamt. Hade jag ej trott mig för väl, hade jag vetat, att jag hade ett så grumligt hufvud, så skulle jag aldrig gifvit mig in på detta fält. Men jag tror det nu vara för sent att gå tillbaka. Mitt arbete kommer nog att bära spår af att vara frambragt pingui Minerva, men jag hoppas dock, att den tillika skall vittna om allvarligt bemödande att träffa det rätta, ehuru jag troligtvis ej fullkomligt lyckats deri, samt om studier af beskattningsläran i allmänhet. Äfven för dessa har Herr Landshöfdingen varnat mig, och erkänner med tacksamhet att Herr Landshöfdingen hade rätt i sin farhåga, då min tid var så inskränkt. Herr Landshöfdingens varningar hafva alltid varit ihågkomna, och jag har beständigt med ängslig sorgfällighet sökt förekomma alla onödiga afvägar. Jag torde häri ej väl lyckats, men så vågar jag å andra sidan hoppas, att åtminstone större delen af den använda tiden varit för mig gagnelig i inre måtto, om den ock ej varit det i yttre, d. v. s. i afseende på min Disputation och ett snart åtnjutande af Adjunctslön. — Men också i min Disputation hoppas jag skall visa sig studier, för hvilka jag i Facultetens betyg skall erhålla valuta.

Posttimman har oförmodat öfverraskadt mig och jag måste sluta med en ödmjuk anhållan om att nästa post få fortsätta, samt om öfverseende för detta mitt förfarande.

Med vördnad och tillgifvenhet har jag äran teckna

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
Carl Axel Juel

Stockholm den 4 April 1843

Herr Landshöfdinge!

Ytterligare får jag i dag anhålla om tillgift för mitt förra brefs hastiga afbrytande, hvarigenom jag till och med hindrades att framföra mina tacksägelser för de 50 Rd B^{co}, hvilka jag samma dag genom Hildebrand erhöållit. På det hjertligaste tackar jag för dem, men måste ock tillägga, att jag under intet qvartal gjort mig så litet förtjent af att med något arfvode ihågkommas. Mina studier hafva hållit mig hemma och blott för att hemta frisk luft och träffa någon menniska har jag på förmiddagarne någon stund besökt Archi-

vet. Der har mitt biträde högst sällan behöfts, och ganska få gånger hafva ämnen förevarit, om hvilka jag kunnat lemna några uplysningar. Det enda arbete jag kan säga mig verkligen gjort för Archivet, har varit ordnandet af Boktryckeri-lefverancer i Bibliotheket på Riddarholmen, hvarmed jag nu en tid någon stund på dagen sysselsatt mig. Om jag ej vore i verkligt behof af understöd, så skulle jag ej mottagit detta förnyade bevis på Herr Landshöfdingens godhet, men jag måste nu göra det. Dock hoppas jag, att om krafterna stå bi och allt går väl, till sommaren genom så mycket större flit aftjena åtminstone i någon mån min till Archivet och Herr Landshöfdingen iråkade skuld.

Fastän jag nu varit frisk, friskare än jag förr i världen var van; fast jag bor i samma hus som min svåger och der njuter all den glädje och trefnad familjelifvet skänker; fastän jag fått sysselsätta mig med studier, som högt intressera mig, hafva dock dessa tre månader af detta år för mig varit ängsliga nog. Orsakerna dertill hafva varit en beständig fruktan att ej hinna mitt arbete färdigt inom bestämd tid, och sålunda inför alla få skämmas för min grofva missräkning, samt aflägsna det för mig så nödiga tillträdet till lön; vidare missnöje med mig sjelf, icke blott i afseende på min förmåga, utan äfven i afseende på min flit. Allt detta har så bekymrat mig, att jag mången gång ångrat mitt steg att öfvergifva Archivet, der jag på den plats jag hade verkligen kunde påräkna en tarflig bergning.

Tillika smärtar det mig nu, att jag ej, då Herr Landshöfdingen är i Upsala, och jag ej af forskningar i Archiverna är bunden vid Stockholm, får vara i Upsala. Jag har mycket tänkt på att resa dit och der utarbета den del af Disputationen jag nu har för händer. — Men jag fruktar att en flyttning dit och rubbning i den takt, i hvilken jag nu kommit in, skulle borttaga så mycken tid, att jag ej hunne med något mera, än denna allmänna del, och jag både önskar och hoppas, att tillika innan terminens utgång kunna utgifva åtminstone en del om sjelfva ämnet, eller Mantalspenningarne. Det är visst möjligt, att detta hopp ändock slår felt; men jag vill åtminstone icke hafva på mitt samvete, att genom något eftergifvande för mitt nöje hafva orsakat det. — Men jag längtar så till Upsala, att der få träffa Herr Landshöfdingen, att jag troligtvis

der snart infinner mig. När det kommer att ske, får bero på huru snart ansöknings-tiden till Adjuncturen tilländalöper och jag får mina ansökningshandlingar i ordning. Bland dem hoppas jag, enligt Herr Landshöfdingens godhetsfulla löfte, få räkna ett betyg af Herr Landshöfdingen öfver min tjenstgöring i RiksArchivet, derom torde jag vid min ankomst till Upsala ytterligare få påminna. När ansökningstiden utgår vet jag ej ännu; men säkert känner Bergfalk det. Honom har jag ej råkat på länge, men hoppas göra det i afton i Skandinaviska Samfundet, som har samman-komst. —

Om RiksArchivet förmodar jag att Hildebrand, såsom Herr Landshöfdingens ordinarie correspondent, alltjemt lämnat Herr Landshöfdingen underrättelser. Hvad jag kunde hafva att säga derom, torde jag få äran mundtligen anföra. Skulle min Upsalaresa komma att dröja, tar jag mig väl friheten att ytterligare med en epistel besvära Herr Landshöfdingen.

Min Svåger tackar ödmjukast för Herr Landshöfdingens godhetsfulla skrifvelse och ber om sin vördnadsfulla helsning. —

Om en sådan till Grefvinnan och Fröken Claësson anhåller jag ödmjukast, och tecknar med vördnad och tillgifvenhet

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjenare

Stockholm d. 25 April 1843

Herr Landshöfdinge!

Enligt min förmodan, hvilken jag hoppas, att jag i mitt sista bref till Herr Landshöfdingen hade äran framställa, blef min resa till Upsala under Påsk inställd. Att jag för densamma redan utsatt dag, såsom Hellberg skall till Herr Landshöfdingen yttrat, var ej sant, utan måtte Hellberg missförstått eller glömt hvad jag sade, då vi om saken temligen långt före Påsk samtalade. Under Påskdagarne voro väder och väglag icke inbjudande och jag kom mig ej för att afbryta mitt arbete. — Nu kommer jag väl, när Angfartygen börja gå, och jag skulle gärna ställa min resa så, att jag kunde få öfvervara de stora högtidligheterna i Upsala den 11 Maj, förutsatt likväl, att Herr Landshöfdingen då är der. Rykten gå här om dessa högtidligheter, som göra mig nyfiken att öfvervara dem. Det lyster mig att se det nya Svea Banér, hvarunder Himlen seger oss ger. Man vet så väl i Upsala huru

segrar vinnas — kjortelvägen. Det är characteristiskt att Böttiger²⁵ skrifver om Wärendsquinnorna.

Mitt egentliga ärende i dag till Herr Landshöfdingen är, att utbe mig Herr Landshöfdingens tillgift för en dubbel försummelse, som väl nu är temligen gammal och utan några menliga följder, men som jag dock icke vill förtiga. Under sitt vistande i Götheborg skref Ekström till mig och uppdrog mig några commissioner; i slutet af brefvet säger han att hans systers brölopp blifvit uppskjutet på en kort tid, och frågar, om han skulle behöfva skriftligen hos Herr Landshöfdingen anhålla om 14 dagars förlängning på sin permission. Jag ansåg en blott anmälan hos Herr Landshöfdingen tillräcklig och ämnade rådfråga Hildebrand om saken men jag glömde bort det; jag hoppas att den ringa betydenhet Ekströms 14 dagars förlängda bortvaro egde för RiksArchivet var orsaken till min glömska. Först då jag efter någon tid besvarat Ekströms uppdrag, erinrade jag mig vid brefvets hopvikande hans fråga. Att bedja honom hos Herr Landshöfdingen anmäla sitt uteblifvande, var då för sent; Herr Landshöfdingen skulle fått hans bref få dagar före hans ankomst hit. Jag tillade derfore några ord innehållande underrättelse om min försummelse och löfte att hos Herr Landshöfdingen anmäla den och taga skulden på mig. För mitt långa dröjsmål härmed har jag ingen giltig ursäkt att anföra. Jag anhåller ödmjukast om Herr Landshöfdingens godhetsfulla öfverseende.

På RiksArchivet står allt väl till. Wachtmeister²⁶ har börjat arbeta, och det är ofta trångt om platser. — Herr Landshöfdingens tillsägelse till Knut Geijer att vara uppe kl 10. har haft förträfflig verkan, han är nästan alltid på Archivet före 10. — De Geer²⁷ är ock då der, samt sitter vanligen till klockan 1. — Han tycks arbeta fort och med lätthet. — För Melin²⁸ åter synes det gå långsamt; men svårlästa stilar och den mängd olika ämnen, som innehållas i den Brefsamling, hvarmed han är sysselsatt, torde ursägta honom. — Dahlgrens berömvärda arbetsifver fortfar. Han är kanske den, som mest passar att föra expeditionen, i anseende till hans ordentlighet. För sina juridiska och kammerella kunskaper skulle kanske Ekström bäst sköta denna post, men hans svaga helsa tillåter honom ej

nedgå i Hvalfven, hvilket ofta erfordras. Ekström har, förmodligen genom Hellberg, fått någon underrättelse, att Herr Landshöfdingen ej varit lika belåten med hans sednare Förteckningar, som med hans första; och detta har på hans håg haft en ganska helsosam verkan. Han är en ganska användbar person, men behöfver allt någon tillsyn. — Wennerberg träffade jag härom dagen. Han hotade att vid Herr Landshöfdingens hitkomst, hem-söka Herr Landshöfdingen och anhålla att åter bli anställd vid Archivet. Jag affrådade honom naturligtvis härifrån; men jag tror ej han tar några råd.

Min svåger anhåller om sin vördnadsfulla helsning till Herr Landshöfdingen. Med vördnad och tillgifvenhet har jag äran teckna

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

Stockholm den 5 Maj 1843

Herr Landshöfdinge!

Det är på Hildebrands begäran jag har den äran tillskrifva Herr Landshöfdingen. Hildebrand är nämligen sjelf derifrån hindrad af ett anfall af sin gamla åkomma, Rheumatism i ena sidan jemte Hemorrhoider. Troligtvis förkyldde han sig i Söndags vid begrafningen efter en fattig yngling, Artisten Lindblom, i hvars hastiga förlust han mycket deltog. Måndagen var han något illamående, men promenerade dock på eftermiddagen en liten stund på Djurgården. I Tisdags var han ganska dålig, men blef på eftermiddagen så mycket bättre, att han kunde åka upp till Witt. Hjst. och Ant. Academiens sammankomst. — Men derefter blef han mycket sämre och har i 2 dagar måste intaga sängen. I dag är han dock mycket bättre, värken har gifvit sig och han ligger ofvanpå. Om ett par dagar hoppas han vara alldeles återställd. Emellertid har han bett mig skrifva och underrätta Herr Landshöfdingen om orsaken till hans långvariga tystnad. Tillika skulle jag säga, att han ombestyrkt framkomsten af de penningar Herr Landshöfdingen önskade öfversända till Köpenhamn.

Med mycken ledsnad hörde jag af Fredrik för ett par dagar sedan, att lilla Fredrik är sjuk i Frossan. Ehuru denna sjukdom väl ej plår vara farlig, kan den dock vara långsam och oroande. Men jag hop-

pas det bästa; och kanske Fredrik redan är återställd.

Herr Landshöfdingens besök här i Stockholm torde emedlertid ej så snart ske. Någon dag i nästa vecka hade jag ämnat resa till Upsala, om jag blott kan komma mig för att afbryta mitt arbete. All den ledsnad och allt det obehag jag känner öfver dess långsamma, usla fortgång kan jag ej beskrifva. Hvarje stund jag på andra arbeten måste använda, gör mig orolig. — Men ändå värre blir jag till mods, när jag efter hela dagens trägna stillasittande ser huru litet jag uträttat. Jag ämnar begära specimenstid till denna termins slut; men det ser nu ut, som jag till dess ej på långt när får mitt arbete, mitt usla arbete färdigt. — Ack jag törs knappt tänka på huru illa det står till! — Jag har under dessa 7 månader läst ganska mycket, tänkt och funderat mycket och fullskrifvit mycket papper — men af hvad jag läst har jag glömt det mesta, hvad jag tänkt är grumligt, origtigt, osant, hvad jag skrifvit odugligt. Jag håller nu på hopsätta byggnaden af de samlade materialerna — men de räcka knappast till förstugan; grunden är osäker, virket omoget, huset blir ej beboeligt af sundt människoförnuft. — Jag söker väl ibland trösta mig med den tanken, att det dock endast är jag sjelf, som blir lidande af mitt dröjsmål, mitt förspillda arbete. — Men jag står till min Far²⁹ och min Bror³⁰ i förbindelser, hvilka jag mera önskar, än hoppas, att det aldrig blir nödigt, att jag uppfyller. Skulle den tid komma, och jag då vore lika tomhändt, som nu, då vore jag bra olycklig. — Men förlåt mig Herr Landshöfdinge! som [jag] alltför länge besvärat med mina klagovisor. Det är Herr Landshöfdingens mig beständigt visade deltagande, som gjort mig djerf.

I går reste Eurén att profva i Folkärna. För honom både gynnsamma och ogynnsamma rykten hafva derifrån försports. Måtte han lyckas.

Med vördnad och tillgifvenhet har jag äran teckna

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

Upsala den 7 maj 1843

S. H. T.

Jag har att tacka Tit för 2^{ne} bref. Det sista med gårdagsposten har bedröfwat mig,

såväl genom underrättelsen om Hildebrands sjukdom, hvilken jag dock hoppas må wara öfwerståndnen eller snart öfvergående, som genom yttringarna af Tit sinnessämning, i följd af det trägna arbetet med Tit specimen. Omfånget af detta har blifwit widsträcktare än jag önskat och ansett nödigt, och derigenom har hänt att Tit, med en hos den bättre delen af unga författare wanlig åtrå att som det heter "uttömma" ämnet, funnit sig otillfredsställd med sin behandling deraf. För de national-ekonomiska teorierna har jag, som Tit wät, föga aktning och förtroende. Jag anser alla bemödanden att owillkorligen afgöra hwilket, ibland de mångfaldiga beskattningssätten, må wara det bästa, icke kunna blifwa annat än ofruktbara. Tjenligheten af det ena eller andra måste, efter initt omdöme, bero af hvarje särskilt folks förhållanden wid en särskild tidspunkt. — Nu önskar jag blott att Tit må nöja sig med hwad redan Tit läst och tänkt i frågan om direkta och indirekta skatter; sammanfatta, kort och enkelt, det hufwudsakliga deraf; samt lägga den egentliga wigten på det egentliga historiska ämnet, inskränkt inom dess tillbörliga gränser. Det angelägna är att Tit blir färdig med sitt specimen, om hwilket jag är a priori säker att det blir ganska dugligt. Att sträfwä till fullkommlighet anstår oss ändliga warelser icke i något fall; det gör oss endast modlösa och slutligen onyttiga i vår verkliga sublunariska werld. Högel skulle jag tillstyrka Tit att i den nu ingående weckan och sedan ångbåten börjat gå (den framkom i går tidigare än man med beräkning af strömmen wid Stäket kunde wänta) resa hit på några dagar, icke just för att rådgöra med mig eller andra om arbetet, men för att winna en liten distraction derifrån, nödig för helsan och sinnet.

Lilla Fredrik har några dagar warit rask och feberfri och jag hoppas således att hans sjukdom, om hwars verkliga orsak och beskaffenhet Hwasser och Schulz icke kunna säga något säkert, skall wara förbi. Den synes nu hafwa snarare werit maskfeber i sammanhang med hosta, än frossa eller älta. Detta hinder för min tillernade Stockholmsresa mot slutet af månaden tyckes således hafwa upphört, men andra kunna komma. Gerna will jag dock, under förutsättning att luften blir blidare än den de sista dagarna warit, företaga denna resa så tidigt att jag må kunna wara i Stock-

holm en eller annan wecka innan Hildebrand far att bada, hwilket, efter den sista hans rheumatiska åkomma, bör ske så snart badterminen begynner och wäderleken medgifwer. Om hans tillstånd önskar jag att antingen med några ord af honom sjelf, eller (helst mundtligen) af Tit få underrättelser.

Om Ekström yttrade jag ej något ofördelaktigt till Hellberg, utan blott att han, såsom ganska anwändbar i annan mera lofwande tjenstewäg, ej borde *fästa* sig wid RiksArkivet, der utsigtarna äro så dåliga. Jag ogillar ingalunda att han tjenstgjorde i Ciwil-Departementet och der, som jag hört, warit mera än de flesta andra Extraordinarie anlitad, ehuru han härigenom kunde wara hindrad att rätt tråget arbeta i Arkivet. — Jag wille gerna weta, innan min afresa till Stockholm, om jag återsände det register om Rådslagen, jag will minnas, för Gustaf II Adolfs regering, som jag fick ifrån honom i höstas? Jag trodde det wid utflyttningen till Sandbro, hafwa blifwit kwarglömt i Staden, men har ännu ej återfunnit det. Skulle det wara alldeles förlagdt och ej wid ytterligare letning i mina papper återfinnas, så förmodar jag att han har conceptet i behåll. Det war ej widlyftigt och skulle utan mycken möda kunna ännu en gång renskrifwas. — Under det sista året har jag blifwit, ännu mera än förut glömsk. Jag märker härute och i annat *progressen* — tidens favoritord — mot grafven och derförinnan till oduglighet. Denna wår har jag, isynnerhet eftermiddagarna, känt mig till kropp och själ trött, och i följd deraf föga kunnat uträtta. Det är nu, då jag är stadd i 70de året, tid att gå till vegetativ hwila, intill dess busen med lien kommer. —

Den långwariga torkan med nordanbläst och äfven frost om nätterna båd, åtminstone för Upland och Westmanland der rågarna woro högst klana i höstas på de flesta ställen, misswäxt på detta sädeslag. Flerestädes hafwa utgångna rågåkrar måst omsås med korn, hwilket ej heller kommer fort i sådan wäderlek. — Elaka aspecter för det firade 25te regeringsåret. Med afstadnad jernhandel och införskrifning af utländsk spanmål torde realisationen — den onödiga — swårigen kunna upprätthållas.

Tillgifnast
Järta

Till festiviteterne den 11—13 göras allehanda beredelser och man hoppas, att de skola blifwa lyckade. Jag kommer ej att deltaga deruti. Att 3 dagar å rad tillbringa förmiddagarna i det kalla högtidlighetsrummet uti Carolina, tillåter icke min helsa.

(Utan datum)

Herr Landshöfdinge!

För Herr Landshöfdingens så oändligen kärkomna skrifvelse med gårdagens post får jag aflägga min lifligaste tacksägelse. Huru både glad och bekymrad dess innehåll gjorde mig, hinner jag ej i dag om-tala. Jag ville blott underrätta, att min resa, som jag hade med ångfartyget i dag [ämnat?] företaga, har jag måst uppskjuta. Anledningen är dels ett utslag i Swea Hofrätt, som jag väntat på allt sedan i November, och som just i går blef färdigt och nu för det långa dröjsmålet hastigt måste expedieras, dels Hildebrands fortfarande sjukdom. Min yttrade förhoppning att han skulle blifwa bättre, har ej slagit in, utan tvertom. Hans reumatiska värk har väl lemnat honom, men hans mage är i ett högst förstördt skick, så han legat mellan lakan sedan i Lördags och varit plågad af ofta återkommande kräkningar, sedan han då intog ett kräkmedel. — Han är mycket afmattad, men lyckligtvis feberfri. Hans Läkare, Doct. Ekecrantz, anser ock ej någon inflammation ega rum, så att han hoppas han snart skall blifwa bättre. Innan han det gör ville jag [ej?] resa. Nu är han bekymrad för Skandinaviska Samfundets sammankomst den 12te. Ogerna dröjde jag så länge med min resa, och Geijer kanske hade svårt att taga sig ut ensam der. Ej heller kan till dess Hildebrands Protocoll för förra sammankomsten blifva färdigt till justering. Jag tycker det derföre vore bäst uppskjuta denna sammankomst till någon annan märklig dag, t. ex. den 6 Juni, då det tillika vore att hoppas att Herr Landshöfdingen är här. Jag skall gå upp till Excell. Brahe³¹ och tala med honom derom i dag. Först skall jag dock gå till Hildebrand och se om han ej i dag är så mycket bättre, att jag kan tala litet utförligare med honom.

Jag hinner nu ej mera, utan anhåller ödmjukast om min vördnadsfulla helsning till Grefvinnan och Fröken Claësson.

Med vördnad och tillgifvenhet har jag

äran teckna

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

Stockholm den 10de Maj 1843

Herr Landshöfdinge!

I hast skrifver jag dessa rader för att hafva äran underrätta Herr Landshöfdingen att Hildebrand i går eftermiddag var betydligt bättre. Han hade kunnat kläda på sig och låg på soffan, men var så matt, att han ej kunde tala mycket. Hans läkare gaf säkert hopp om bättringens fortgång. Om jag nu kan komma ifrån Skandinaviska Samfundets sammankomst den 12te dennes, så reser jag till Upsala i morgon på ångfartyget. Lyckas det mig icke att få Samfundets sammankomst uppskjuten, kan jag ej komma förr än nästa vecka och skall derom hafva äran underrätta i morgon.

Med vördnad och tillgifvenhet har jag äran förblifva

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

Sandbro den 30 Juni 1843

Det fägnar mig att Tit återkommit till Stockholm, upfriskad för arbetet med disputationen.

Fröken Claësson, som behöft göra en brunscur wid Sättra, återväntas derifrån i morgon. Derefter skall jag bestämma tiden för min andra Stockholmsresa, som väl kommer att ske innan medlet af Augusti.

Styffe³² lär ock, enligt ett bref från honom, nu wara anländ till Arkivet. Jag ber Tit säga honom att han till min ankomst kan dröja aflemna hwad han wet.

Angående Nordström har jag haft ett bref från Hartmansdorff³³ som önskar hans anställande i Upsala. Jag beswarar det nu med fördelaktigt men hofsamt om-döme öfwer N^{ms} bok, men utan att wilja inblanda mig i tillsättandet af professionen. Dock följer jag ej min öfvertygelse att det blifwer en winst för Upsala att få tillegna sig Nordström.

Om Hildebrand återkommer i morgon ber jag Tit hjertl. helsa honom.

Tillgifnaste
Hans Järta

Stockholm den 28 juli 1843

Herr Landshöfdinge!

För ett par dagar sedan återkommen hit, skyndar jag att med några rader uppvakta Herr Landshöfdingen. Den plan jag hade, och hvarom jag wist för Herr Landshöfdingen nämnde några ord, nämligen att få en vagn i Carlstad till Upsala och såmedelst få tillfälle besöka Herr Landshöfdingen på Sandbro, lyckades ej. Tiden medgaf ej heller nu några afvägar, då jag dröjt så länge hemma. Orsaken dertill var först min önskan att ännu en gång få tillbringa några dagar gemensamt med alla familjens medlemmar hos vår gamla Far, och sedan min brors resa till Persmessomarknad i Carlstad, dit jag sålunda fick hans sällskap. Der mötte mig underrättelsen att Dahlgren om ett par dagar skulle komma och resa hit, hvarföre jag ytterligare inväntade honom. Min resa och hemmavaro hafva varit högst angenäma. Den nöd, som nu hemsöker alla Wermlands Bruksegare, hemsöker väl också oss, men ej så, som andra. Genom min brors omtanka och klokhet går vår jernrörelse åtminstone utan förlust, och på handel och planktillverkning hafva vi en i förhållande till vår rörelses storlek högst betydlig inkomst. Vore vi ej för så stora summor invecklade i 3de Concurser, så hade vi utsigt att om några år kunna få våra affärer på en ganska god fot, och jag skulle bekvämligt nog kunna levfa på min andel i vinsten. Nu har jag just intet att påräkna, utom lån, hvarmed min Bror hjälper mig.

Eurén reste att möta Hildebrand i Christiania. Den 26te dennes skulle de inträffa på Noresund, och om måndag hoppas jag att Hildebrand är här.

Professor Nordström träffade jag i dag som hastigast på Archivet. Der kunde jag ej få tillfälle tala vid honom om hans ansökan. Han önskade dock derom säga något och jag skall med det första söka honom. Bergfalk trodde sig veta att Erkebiskopen och Landsh. Kræmer motarbeta Nordström och vilja hjälpa Deldén. Jag känner väl ej Nordströms character och duglighet att sköta sitt embete, men jag kan aldrig tro annat, än att Universitetet skulle vara oändligt mycket bättre betjent med honom än med Deldén.

Nu skall jag söka flitigt arbeta på min disputation. Frågan om de indirecta och directa skatterna tror jag att jag enligt Herr Landshöfdingens råd helt och hållet

lemnar åsido, så att allt det arbete jag derpå använt är bortkastadt. Men jag ser ingen annan utväg att hinna till målet.

Om en vördnadsfull compliment för Grefvinnan och Fröken Claesson anholder

Herr Landshöfdingens

Ödmjukaste tjänare

C. A. Juel

Sandbro söndags e. m. (6. aug. 1843?)

Det öfverenskomna brevet till Erkebiskopen är nu med posten afsändt. Deruti säger jag rent ut att Deldén är oduglig och att om jag varit Ledamot af Jur. Faculteten eller Consistorium hade jag, då hans första ansökning företogs förklarar mig, på grund af hans åtskilliga förut utgifna jurid. afhandlingar, nödgas anse honom för incompetent till någon juridisk profession. Detta kommer måhända att misshaga mången, om det blir känt. Men fordras det skulle jag ej hafwa swårt att med bewis ur hans skrifter rättfärdiga mitt omdöme. Jag är ledsen att ej hafwa härute hans lilla bok om Sw. rättegättet, samt att ej äga det häfte af Juridiskt Arkiv der hans afhandl. om Ministeriella ansvarigheten är införd. Skulle Tit kunna öfverkomma den hos någon i Upsala och få dem hit till låns på några få dagar så skulle det wara wäl.

Mycket skulle det intressera mig att få weta om Hellberg talat om Nordström med Erkebiskopen. —

Budet, som medför detta torde mot af-tonen fara tillbaka. I alla fall, om Tit har något att meddela mig får jag det snart nog, om det inlemnas i Skytt. huset.

Tillgifnast

Järta

Böckerna till Hildebrand, som blefwo glömda i Ryttn. rum, följa härjämte.

Upsala d. 7 Aug. 1843

Herr Landshöfdinge!

För Herr Landshöfdingens godhetsfulla bemötande mot mig vid mina besök på Sandbro får jag aflägga min ödmjukaste och hjertligaste tacksägelse, äfvensom för Herr Landshöfdingens bref af gårdagen, hvilket jag olyckligtvis ej med budet kunde besvara, emedan jag var ute hela afton och först kl. 11 kom hem. Jag hinner derföre i dag, då jag strax skall resa, blott skrifva några rader. Det var oändligen

fägningsamt, att Herr Landshöfdingen skrivit till Erkebiskopen, och tycker jag Herr Landshöfdingen gjort mycket väl, som tagit bladet från munnen i afseende på Deldén. Boethius reste sjelfmant ut till Erkebiskopen i Lördags. Erkebiskopen var redan underrättad om Nordströms hitkomst och ärende, trol. genom Hellberg. Han hade yttrat sig ganska fördelaktigt om Nordström, men ville ej nu göra något. Han hade dock frågat hvad man hade emot Delldén, då Boethius ganska hofsamt svarat, att han icke ansåge honom skicklig till professor. —

De begärda böckerna skall jag försöka skaffa.

Jag hinner nu ej mera, än att be om min vördnadsfulla compliment för Herrskapet Claessons och med vördnad och tillgifvenhet tecknar

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

Stockholm den 24 oct. 1843

Herr Landshöfdinge!

Efter långt uppehåll tar jag mig friheten att tillskrifva Herr Landshöfdingen. Fåfängt har jag hoppats att icke mera behöfva besvara Herr Landshöfdingen med mina klagovisor, icke förr låta höra af mig, än jag kunde berättat att jag börjat tryckningen af min långsamma disputation. Men ännu kan jag ej en gång bestämma tiden, när detta kan ske. Jag har af Faculteten begärt anstånd med speci- mens afläggande till denna termins slut; jag fruktar dock att jag måste begära det förlängdt. Ännu håller jag på med Qvarntullens införande. Den förblandning, som skett mellan 1625 års Qvarntull och den från äldre tider utgående skatt eller ränta af Qvarnar har fört mig på temligen vidlyftiga undersökningar om denna ränta, dess olika beskaffenhet och i följd deraf om qvarnars skattläggning, deras olika beskaffenhet och natur, jordeböcker och qvarnransakningar från äldre tider. En fullständig utredning af detta ämne öfvergår dock min förmåga och mina kamerella kunskaper, och jag eftersträfvat intet annat mål, än att ej *synas* okunnig och begå sådana misstag, som ur tryckta källor skulle kunna rättas. För andra kan jag ej skydda mig. I KammarArchivet har jag ett vidsträckt fält för mina undersökningar, och har blifvit i dessa betyd-

ligt lättad genom Kamreraren derstädes, Sandbergs beredvillighet att bispringa mig med sina verkliga ovanliga kunskaper.

Till Herr Landshöfdingens begrundande ville jag hemställa förslag till åtgärder för eldens behöriga vård å Riks Archivet. En händelse förra veckan har visat deras behöflighet. Då jag en dag klockan half nio uppkom, möttes jag i trappan af en så tjock rök, att jag ej kunde se en aln ifrån mig. Jag skyndade upp och fann i Herr Landshöfdingens rum, där jag nu sitter och arbetar, en piga, halfdöd af förskräckelse, sysselsatt att öppna fönstrena. Hon hade blifvit lemnad ensam att elda och städa både i Archivet och Cabinettet. Vid eldningen i Herr Landshöfdingens rum hade hon glömt uppdraga spjellet, och skyndande till städningen der nere ej märkt sitt misstag, förr än röken redan så tagit öfverhand. Lyckligtvis hade jag vid eldningens början i Herr Landshöfdingens rum, för den händelse att någon brand kunde falla ut, makat undan nära lig-gande papper, men huru lätt hade ej vid en händelse som denna, en gnista kunnat antända de papper, som ligga i hyllan bredvid kakelugnen. Redan länge sedan har jag talat vid Forsslund om nödvändigheten, att skaffa eldskärmar af mes-singstråd att under eldningen sätta för kakelugnsöppningen och så hindra att någon brand utfaller, hvilket eljest lätt kan, blott under några minuters bristande tillsyn, förorsaka eldsvåda. Jag har nu förnyat min framställning härom, men tror knappast någon verkställighet följt, eller följer, så vida ej Hildebrand sedermera ånyo yrkat derpå, hvilket jag ej kommit att fråga honom. Men äfven om sådana skärmar anskaffas, torde vara nödigt hålla nogare tillsyn till elden och till skärmar-nes användande. Att detta skall kunna bero af en piga, torde ej vara riktigt. Jag ville derföre föreslå, att Herr Landshöf-dingen anbefallde, det alltid en E.O. tjens-teman vore närvarande vid eldningen och vore för eldens behöriga vård ansvarig. Då vi nu äro så många E. Ordinarier och vi tillika åtnjuta arfvode, som i intet annat embetsverk eger rum, bör en sådan skyldighet icke förefalla betungande. Hvar och en kunde få sin vecka att ansvara för; och på den å RiksArchivets embetsrum befintliga Contorsalmanack antecknades för hvarje vecka dens namn, hvilken ansvaret för veckan tillhörde, och det skulle då åligga honom, i händelse han af sjuka-

dom eller annat förfall blefve hindrad, i tid sådant anmäla eller ock enskildt med någon kamrat öfverenskomma om eldvaktens fullgörande. Till verkställigheten af dessa åtgärder tar jag mig friheten ytterligare föreslå, att Herr Landshöfdingen i bref till Expedit. Sekr. Forsslund ålade honom 1°) att uppkalla waktmästaren Wall, som har sig eldningen uppdragen, och förehålla honom oskicket att lemna en piga ensam med eldningen samt förbjuda honom att i RiksArchivets rum antända eller låta antända eld utan i närvaro af någon RiksArchivets tjensteman, 2°) att ofördröjligen gå i författning om anskaffande af eldskärmar af messingstråd, samt 3°) att ålägga och emellan de E.O. tjänstemännen fördela nyssnämnda eldvakt. På detta sätt hoppas jag all eldfara bäst kunna förekommas. Nästan alltid har jag, som hemma obetydligt kan arbeta på min disputation, varit uppe på Archivet under eldningen. Men den har stundom skett så tidigt, att jag ännu ej varit uppkommen. Derför är nödigt förbjuda den då ingen är närvarande. Som jag nu liten eller rättare ingen tjenst gör för Archivet, så erbjuder jag mig att ensam öfvertaga eldvakten, så länge jag är qvar här, och det skulle vara mig rätt kärt om jag på detta sätt kunde få göra något gagn för det arfvode jag genom Herr Landshöfdingens godhet får uppbära.

Från Nordström har jag nyligen haft bref. Efter han deruti helsar till Herr Landshöfdingen och åtskilligt af hvad han för öfrigt säger, torde intressera Herr Landshöfdingen att läsa, tar jag mig friheten öfversända brefvet, med ödmjuk anhållan att vid tillfälle, t. ex. i bref till Hildebrand, erhålla det tillbaka, emedan jag ej ännu besvarat detsamma.

Fellingsbro lär väl vara snart på tapeten att bortgifvas, dock tror jag ej att det ännu kommit på föredragningslistan. Heurlin har ställt sig så slugt att mången tror det Törnstrand³⁴ skall blifva den lycklige. Men det är tydligen blott en krigslist till förmån för Tegnér, hvilken dock något hvar anser bättre förtjent än Törnstrand. Källström³⁵ kunde ej affida audiens hos H. Majt; men han var hos Kronprinsen och Brahe. Törnstrand hade i söndags åtta dagar sedan und. företräde; och Boberg³⁶ är i staden och har hopp att snart få samma nåd. — Bland annat nytt för dagen är, att Ekdal skall blifva insatt på Gillstu'n. — KyrklagsComitéen

lär ännu en tre veckor hafva arbete.

Eurén ber ödmjukast helsa. Med anhållan om en vördnadsfull compliment för Grefvinnan och Fröken Claesson har jag äran teckna

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjenare
C. A. Juel

Upsala den 29 october 1843

Jag har varit inne i staden sedan Onsdags aftonen. Just wid afresan från Sandbro emottog jag Tit bref af den 24. —

Dröjsmålet med Tit disputation oroar mig. Gå mindre på djupet med ämnet! — Ju längre arbetet drager destomera stegras fordringarna.

Ang^{de} eldningen i Arkivet hinner jag nu icke att skriva till Forsslund och helst undweke jag det. Skulle ej Extraordinarie kunna bringas att friwilligt åtaga sig den wakt som Tit föreslagit? En *befallning* derom, meddelad *genom Forsslund*, skulle kanske i öfrigt minska deras nit. Mera herom från Sandbro.

Jag har under min härwaro varit oupphörligen jägtad. Brist på hwila och den owana kroppsböjningen wid nedläggning af böcker till (oläsl.) provision på landet hafva förorsakat beswärliga känningar i ryggen magen och i synnerhet högra sidan omkring lefwer-regionen. — I morgon hoppas jag att kunna resa ut, att uppfriska mig. — De snart fyllda 70 åren kännas allt mer och mer. —

Det säges att Bergfalk cassetat Delldéns specimen men att Boethius och Lindblad approberat det. — Men detta wet Tit, säkrare emedan Bergfalk genast återreste.

Nordströms bref återföljer.

Tillgifnast
Järta

Jag ber Tit säga Hildebrand att jag erhållit hans 2^{ne} bref, det ena med penningar.

Stockholm den 24 november 1843

Herr Landshöfdinge!

Det har varit med stor glädje jag hört, att Herr Landshöfdingen är på säker bättringsväg och nu, som jag hoppas, alldeles återställd. Det är annars nu en sådan väderlek, att man skall hafva god helsa för att ej hafva känning deraf.

Det var nära att jag kommit att resa

till Upsala före en fjorton dagar sedan, då jag skulle haft det stora nöjet, att infinna mig på Sandbro. Det var för Bergfalks räkning jag skulle rest. Han kunde ej komma härifrån, men behöfde säkert bud till Upsala för att i rätt tid få inlemnadt ett yttrande till Consistorii Protocollofver Deldéns specimen. Sedan det var så godt som afgjort, att jag skulle resa, uträknades, att yttrandet verkligen kunde med posten hinna fram i behörig tid, och min resa blef inställd. Jag har sedan ej träffat Bergfalk, så jag vet ej om han verkligen afsände något votum.

Sent om sider hafva Eldskärmar för RiksArchivet blifvit beställda och äro väl snart färdiga. Jag vakar alla dagar öfver elden. För de öfriga extraordinarie är Herr Landshöfdingens ringaste önskan lika gällande som den strängaste befallning, derom är jag fullt öfvertygad. Men någon uppgörelse om eldvakten har ännu så länge icke behöfts.

Tyvärr kan jag ej om fortgången af mitt arbete lemna några hugnande underättelser. För en 7 à 8 veckor sedan var jag temligen i farten med att skrifva ett concept, som jag hoppades kunna lemna på trycket. Men jag hade ej hunnit mera än några ark, då jag upptäckte, att jag i en fråga var mindre väl underrättad och att en annan ordning på ett ställe måste iakttagas. Det var att "infandum renovare laborem" ej dolorem, ty det utgör verkligen mitt högsta nöje, att genom arbete besegra svårigheter och försöka utreda dunkla saker. Det är just denna böjelse, kanske till ock med mani, att vilja taga reda på allt, att vara fullständig, som är min olycka, och kanske lika stort fel och lika hindrande att uträtta något, som andras böjelse för slarv och opålitlighet. Jag har försökt att skynda, att halka öfver oförstådda, outredda ämnen; men hvarje sådant har sedan legat som ett öfverväxt sår i min själ, jag har ej haft någon ro, jag har mistat lusten för mitt arbete, för dess fortsättande, och aktningen för hvad jag gjort. Nej, långt hellre vill jag vara en ringa, men trogen arbetare i min lilla, inskränkta vingård, än som det grundgående jernångfartyget flyga fram öfver ytan af vetandets ocean. Jag skall ej derigenom förvärfva lagrar eller goda inkomster, jag vet det ganska väl, men med arbete och förnöjsamt sinne skall jag ej sörja öfver saknaden af de förra, och de sednare har jag alltifrån barn-

domen varit van att umbära. Visserligen är jag ej känslolös för båda dessa ting; jag gjorde orätt om jag förnekade det. Men om valet stode mig öppet mellan de handlingssätt hvarigenom de vinnas eller förbigås, så skulle jag icke tveka. Men jag eger icke detta val; jag *måste* vara den tungtbelastade oxen, som långsamt och mödosamt sträfvar till sitt mål, och jag skall ingalunda beklaga mig öfver att vara ox, om jag blott slipper att vara häst.

Men jag ber ödmjukast om ursäkt för mina utflygter om hästar och oxar m. m. Resultatet är att jag icke heller denna termin får någonting färdigt. För närvarande är jag mest sysselsatt med undersökningar i KammarArchivet. Jag är särdeles förbunden Kamrar Sandberg derstädes, i det han både beredvilligt tillhandagår med upplysningar och tillåter mig att hemtaga handlingar. Eljest skulle jag på de korta dagarne ej hinna någonstans. Äfven har jag använt mycken tid och mycket spring att få reda på Acten i den vidlyftiga undersökning, som på 1823 års ständers begäran af Regeringen anställdes. Jag har nu kommit den på spåren ända till Finance-Expeditionen (den borde finnas i RiksArchivet), men jag fruktar, att den är der förlagd. I korthet är den tryckt i ett Stats Utskottets Memor. 1829; deraf har jag sett, att jag kan derur hemta många upplysningar. Särdeles utmärker sig för fullständighet och noggrannhet utlåtandet af Landshöfdingen i St. Kopparbergs Län, så att jag misstänker, att Herr Landshöfdingen har haft någon del däri. Äfven dertföre är jag ganska nyfiken på denna Act.

Af dagens Bi-nummer ser Herr Landshöfdingen Frölichs mästerverk. Hildebrand fick boken, hvarur det är taget, sig tillsänd för W.H. och A. Acad^s räkning, alldeles som den varit beställd, och Hellberg blef ej litet glad, då jag i förgår morgons kom till honom dermed. Engelskan i brefvet är ju ganska dålig, så att Dahlgren, som gjort öfversättningen i Biet, var i förlägenhet för viktiga meningar. Han skulle vid närmare besinnande, velat öfversatt de omtvistade orden ändå mera efter engelskan, så att den tve tydighet, som der råder, äfven blifvit rådande i svenskan; ungefär så, "att man borde försäkra (sig om) de Skandinaviska staternas fästningar genom medel helt och hållet fredliga, och i Engelska och Franska folkens magt, äfven utan deras regeringars

samtycke". Jag just är nyfiken att se hvad Aftonbladet skall säga i qväll.

Min Svåger ber om sin vördnadsfulla helsning. Han har af Brahe och Heurlin blifvit öfvertald, att under det året han är här, efter Tegner, mottaga Hofförsamlingen. Dels hoppas han deraf få lära sig litet pastoralvård, dels få litet inkomster.

Om en vördnadsfull helsning till Fru Grefvinnan och Fröken Claesson annehåller

Herr Landshöfdingens

Ödmjukaste tjenare

C. A. Juel

Sandbro den 24 Januari 1844

Jemte tacksägelse för Tit bref af den 19 dennes har jag att yttra min fägnad att omsider tryckning af Tit specimen kunnat begynna, samt min önskan att det återstående af arbetet måtte snart blifwa fullbordadt. Jag är ej den, som älskar hastwerk och, för åstadkommandet af sådana, ytliga och slarfvaktiga forskningar. Men *est modus in rebus*, och det är denna måtta, som jag wille att Tit kunde iakttaga. Bergfalks exempel är mera warnande än till efterföljd upmuntrande. Hans lärdom skulle wara mera frugtbar om han, wid meddelandet af sina kunskaper, afsondrade det oväsentliga från det väsentliga och nöjde sig med att framställa detta sednare. — Ett grundfel i vår nuvarande upfostran är det, att man läser för mycket och öfvar sig för litet att i skrift sammanfatta resultaten af studierna samt egna tankar.

Tit gör alltid skäl för de små arfvodena i Arkivet. Det nu under Geijers hemmavaro utaf Tit förrättade ordnandet af leveranserna från Finance-Departementet har varit högst angeläget och bör fullbordas af Geijer, så snart han expedierat reclamationslistorna. Härom kan Tit bäst på ett wänligt sätt tillsäga honom.

Gerna wille jag weta hvad Posse kunnat uträtta i Riddarhuset för att, efter min anvisning, samla åt Arkivet juridica? Han bör hafwa gjort något för det honom tilldelade arfvodet för *hela* fjerde qwartalet, ehuru han under en del af tiden läser haft andra göromål. — Af någon har jag hört att Bergfalk skulle anse honom tjenlig till Adjuncturen efter Dellén, när denne torde *oundvikligen* blifwa professor. Detta skulle jag äfwen för Posses egen skuld, icke önska. Hwarken har han de grundstudier, som fordras för en

Academicus, eller är hans hufwud danadt för någon lärarebefattning. Fröman³⁷ deremot wore, efter mitt omdöme, en särdeles god acquisition för Academien och juridiska Faculteten. Också har han, med mycket bifall af sina colleganter, under sistl. termin wisat sin skicklighet att underwisa. Med Tit och honom, såsom Adjuncter, kunde de juridiska studierna widmakthållas och framgå, oakadt dåligheten af de 2^{ne} nya Professorerna. — Posse *wet* måhända mera, än *ännu* Fröman in juridicis. Men hans wetande är ej användbart i något, som fordrar en wiss raskhet och sjelfständighet. Fröman deremot har, jemte mera allmän bildning, ett klart och progressiwt hufwud samt förmåga att meddela sig, dock utan allsköns charlatanerie.

Prof. Sefströms underrättelse att jag inflyttat till Upsala war alldeles oriktig. Möjligen kommer jag dit för kort tid i Maj, men icke derförinnan.

Det synes som skulle Prinsarna³⁸ komma att göra mångfaldiga widsträckta studier wid Academien. Jag önskar blott att distractionerna ej blifwa för många. Roligt blir det att få erfara, huruwida Bergfalk kan lämpa sina föreläsningar efter de unga höga lärjungarnas förmåga att fatta och behöf att weta hwad han, efter de ytterligare forskningarna i Kammar Collegium, har att meddela dem?

Det wore besynnerligt om den instruction för Regeringen under Erik XIV^s frånwaro, Med deruti intagna föreskrifter rör^{de} Nämnden, hwaraf jag lemnade Geijer ett af den yngre Silfwersparre efter registraturen widimeradt extract, ej skulle finnas der. Jag anhåller att Tit wille wid sin afresa till Upsala återbegära af Geijer och hitförde detta extract.

Tillgifnast

Järta

Poppius,³⁹ som war här för några dagar sedan gjorde mig upmärksam derpå, att i Carl XI^s Testamente af den 15 Aug 1693 omtalas ett föregående, kalladt Regeringsform af den 29 November 1682, hwilket ej finnes hos Stiernman. Att en sådan författning rör^{de} riksstyrelsen i händelse af Konungens fränfalle werkliken blifwit den 28 Nov. 1682 meddelad Ständerna synes af Duræi dagbok. Finns den i Registraturen eller annorstädes bland Riksdagsacta? Det kunde wara något att tala om i Samfundet.

Lilla Hans har haft skarlakansfeber och är ännu deraf swag, ehuru inga symptomerna numera äro oroande. Han sjuknade för 6 veckor sedan, just när jag började riktigt tillfriskna. Här har sålunda varit ett sjukhus i fyra månader, till synnerlig pröfning af den goda fröken Augustas omsorger och ansträngningar. Hon och Grefvinnan helsa.

Rysliga äro tilldragelserna i Stockholm, men för mig icke owäntade. Mätte nya offer icke falla för den så länge upmuntrade kanibalismen. För Fredrik och mina vänner är jag ej utan oro.

Jag är skyldig Hildebrand swar på 2 eller 3 bref, men måste uppskjuta det till nästa post och endast bedja Tit helsa honom. —

Sandbro den 4 Febr. 1844

Jag må ej dröja, ehuru posttiden är knapp, att tacka Tit för dess bref och det sända Arbetet af Disputationen. Åsynen af detta har redan fägnat mig, och vidare innehållet. Det är efter omdöme ett fullgodt *specimen* och till ett sådant höra äfven prof af flerfaldig beläsenhet, om ock mer än eljest nödig. Men gerna hade jag sett att Tit kunnat *nu* prestera mera än blott ett ark till d. w. s. sträcka framställningen längre än till 1625, då Tit säkert har materialier af stort värde samlade för fortsättningen. — Säkert är att ingendera af de nya Juris Professorerna och mindst den sist nämnde kunnat åstadkomma detta *lärdomsprof*. Det har roat mig att se bland andra ämnen *krigslagfarenheten* tillhöra den professor, som låtit oss weta att krigsartiklarna äro lagar för krigsfolket *under krig*, samt att sedan de sista sådana lagar utkommit Frosteri och Gahms arbeten äro obrukbara!!!

Underrättelserne med gårdagsposten om H. M.^s tillstånd äro eller synas wara någorlunda goda, men ännu vågar jag ej hoppas att den 80-åriga kroppen återställes till förra krafter. Mest tillfredsställande war att H. M. beslutat att någon tid hwila från regeringsomsorgerna. Ett motsatt förhållande hade blifvit högst oroande i flera afseenden. —

Tillgifnast
Järta

Upsala den 27 Febr. 1844
Herr Landshöfdinge!

För Herr Landshöfdingens högt värderade bref af den 4de dennes får jag aflägga min ödmjuka och hjertligaste tacksägelse. Jag är högst ledsen att hafva dröjt så länge med dess besvarande. Orsaken dertill har visserligen icke varit förbiseende af min skyldighet i detta fall. Men jag önskade öfversända fortsättningen af mitt arbete och dröjde derföre med flit en vecka, men sedan blef jag af boktryckaren nerrad från postdag till postdag; och slutligen i Fredags, då jag skulle sätta mig att skrifva till Herr Landshöfdingen, blef jag oförmodligen öfverfallen af ett correctur på det sista halfarket, som genast måste expedieras. Nu ändtligen får jag äran härhos öfversända hela arbetet. Jag hade så gärna önskat sjelf få öfverlämna det och dervid få mundtligen uttrycka min mening, men det har blifvit mig alldeles omöjligt. Jag har måst använda tiden att skaffa mig opponenter. Äfven har Hr Professor Lindblad som Decanus skaffat mig åtskilligt bryderi.

Förmodligen har Herr Landshöfdingen redan upptäckt, att jag med Herr Landshöfdingens namn vågat pryda mitt arbete. Min vördnad och tacksamhet hade visserligen fordrat en bättre gärd, och jag har åtminstone sjelf alldeles förlorat hoppet att kunna åstadkomma ett bättre arbete, då jag skrifer för annat ändamål, än att speciminera. Men framtiden är oviss, och om detta skulle blifva mitt enda arbete, så önskade jag att det måtte vittna om mitt stoltaste och kanske lyckligaste medvetande, nämligen att hafva varit omfattad med så mycken godhet och välvilja af den, som jag anser för mitt Fäderneslands yppersta personlighet. — Att jag dervid endast vändt mig till Hans Järta, dertill äro flera orsaker, ej minst den, att titlarna blott erinra om det stackars fäderneslandets olycka, att icke bättre hafva vetat begagna hvad det eger. — Det är för mig fåfängt försöka rätt uttrycka, hvad jag känner, då jag nu till Herr Landshöfdingen öfverlämnar detta ringa tecken på min erkänsla. Jag vill blott påminna om den dyrbara aftonstund, då, efter dens bortgång, hvars ledande, stödjande vänskap var en af de ljusaste gestalterna i min framtids drömmar, den olycklige Fadern räckte mig sin trofasta hand med oförgätliga ord. Att aldrig göra mig ovärdig detta minne, är min lifligaste önskan.

I Söndags kom jag hit och måste redan om fredag återvända till Stockholm. Or-

saken dertill er ett oförmodat dödsfall, nämligen t.f. Consistorii Notarien Mag. Lindbergs hastiga bortgång. Han efterlemnar högst trassliga affärer. Äfven jag är för en visserligen mindre, men för mig ej obetydlig summa invecklad deri, och måste därför laga att jag kan få träffa en af hans bröder, som i denna vecka för begrafningen skulle komma till Stockholm. Jag torde alltså först i slutet af nästa vecka hafva äran infinna mig på Sandbro. Tills dess innefattar jag mig i Herr Landshöfdingens fortfarande ynnest och har äran teckna

Herr Landshöfdingens
Tillgifnaste och ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

Sandbro den 28 Febr 1844

Det var mig en stor glädje att i går få mottaga Tit specimen. Derför och ännu mera för det hjertliga brefvet och den vänskapsfulla dedicationen tackar jag Tit på det innerligaste. För den gamle, af många sorger och bekymmer hemsökte, är det en hugad att hafva *sådana* yngre Wänner.

Jag genomläste genast det sända arbetet och fann det fullkomligen swara mot min wäntan genom bewisen på med urskillning anställda mångfaldiga forskningar, samt framställningens reda och klarhet. Ställdt bredwid de nya jurid. professorernes, synnerligen den sistutnämndes, specimina taga dessa sig alltför klenl ut.

Äfwen i dag är jag ej utan bekymmer. Under Hans' lyckligen öfwerståndna sjukdom, som ej tycks lemna några oroande följder ehuru han ännu ej återwunnit förra krafter, har Fredrik warit synnerligen frisk och rask. Men i natt har han börjat må illa med kräkningar och däsighet, dock utan någon märkbar häftigare feber. Ingen anledning tyckes ännu wisa sig till scharlakansfeber eller annan swårare sjukdom och wi hoppas att det endast är en hos honom wanlig maskretning, hwarföre wi ej anse nödigt att ännu begära läkareråd, utan inskränka oss till de i alla fall nyttiga medlen att befordra kräkningen och genom lavement rensa magen. Emedertid är denna accident litet oroande genom föreställningen att åter en sjukdomsmars *möjligen* kan förestå. Också jag är ej alldeles så frisk, som jag förut en tid bortåt warit. Jag har alltid haft hwad Läkare kalla molimina hæmorrhoidalia, men nu först

hafwa de blifwit i det yttre märkbara, ehuru ej flytande. Det öfriga kroppstillståndet fortfar att wara godt, men jag måste för denna oläglighet åter afhålla mig från sysselsättning wid skrifbordet. Den stränga kölden hindrar mig från wandringar i fria luften.

Jag beklagar att Tit måste af en ledsam anledning återresa till Stockholm hwilket fördröjer det efterlängtade nöjet för mig att få se Tit här. Men jag hoppas att det ej dröjer länge, och den som wäntar på något godt måste tills det kommer nöja sig med att wänta.

Tillgifnast
Järta

Stockholm d. 8 Mars 1844

Herr Landshöfding!

På det hjertligaste får jag tacka för Herr Landshöfdingens bref af den 28 Februari, för Herr Landshöfdingens alltför stora bifall till mitt specimen, och för Herr Landshöfdingens godhet slutligen, att ej illa upptaga min dedication af ett arbete, som visserligen icke var värdigt en sådan utmärkelse. Min glädje, mina känslor vid genomläsningen af Herr Landshöfdingens bref kan jag ej uttrycka; jag kan blott säga att jag aldrig skall upphöra att ära, älska och vörda Herr Landshöfdingen såsom min verklige välgörare, ej så mycket i yttre måtto, som i inre, i afseende på min bildning, mina åsichter och ännu mera i afseende på mitt lugn, min trefnad, min tillfredsställelse med mig sjelf. Ack, huru ofta har ej medvetandet af att hafva varit hedrad med Herr Landshöfdingens förtroende och wälvilja utgjort min tröst och i stunder af nedslagenhet och hopplöshet upprättat mitt sjunkande mod!

Nästa Söndag hade jag hoppats få den stora glädjen och återse Herr Landshöfdingen. Men jag kan ej komma härifrån så snart. Ännu har jag ej fått uppgöra den affär, hwarföre jag måste skynda hit, men jag har anledning förmoda, att det skall gå mycket bättre än jag vågade hoppas. Först i medlet af nästa vecka återvänder jag till Upsala och skall då oförtöfvadt hafva äran infinna mig på Sandbro. Måtte Herr Landshöfdingen nu redan hafva öfverwunnit det onda, som besvärat Herr Landshöfdingen; det är fast ej någon farlig, dock en besvärande åkomma. Då det blir varmare i vädret och Herr Landshöfdingen får tillfälle taga motion i friska

luften, skall den väl fullkomligt förjagas. Att lilla Fredrik nu är återställd, tager jag för afgjort, efter Herr Landshöfdingen ej nämnde något derom i sitt bref till Hildebrand.

Just nu, klock. 1/2 till 6 kom man och berättade mig att Hans Maj: kl. 1/2 till 5 skall aflidit. Gud vare hans själ nådig. — Jag önskar skynda ut, att härom erhålla säker underrättelse och anhåller därför om ursäkt, att jag så hastigt afbryter mitt bref.

Om en vördnadsfull helsning till Grefvinnan och Fröken ansåller

Med vördnad och tillgifvenhet

Herr Landshöfdingens

Ödmjukaste tjenare

C. A. Juel

P.S. Bergfalk och Boethius kommo hit i natt, att bevista Grefve Spens⁴⁰ begrafning. Bergfalk berättade mig all den oro inom juridiska Faculteten afgifvande af betyd. öfver mitt specimen åstadkommit. Historien är lång, och ifall Herr Landshöfdingen icke dessförinnan från annat håll erhållit den, torde jag få äran framföra den mundligen.

Upsala den 27 Mars 1844

Herr Landshöfdinge!

För min sista angenäma vistelse på Sandbro tackar jag på det hjertligaste och anhåller ödmjukast att Herr Landshöfdingen ville vara god äfven framföra min tacksägelse till Grefvinnan och Fröken Claesson.

Hela tiden sedan jag kom från Sandbro har jag använt till besök och iordningställande i mina rum, det oaktadt har jag ännu i båda dessa hänseenden mycket ogjort. I Lördags uppvaktade jag Årkebiskopen, Boethius, Lundblad och Deldén. Denne siste var oändligen artig, men till min stora fägnad var han af andra affärsbesök så upptagen att mitt besök måste göras ganska kort. Han bad mig derföre snart återkomma, då vi vidare skulle "tala vid om våra saker". Dertill har jag dock ingen böjelse. — Hos Kræmers har jag ännu icke varit. Der lär nu under sorgedagen ej varit mottagning, men i går afton var det en sorts musikalisk Soirée eller hvad det kan kallas, tillställd för Josephsons räkning, emedan han på några dagar besökt staden. Jag hade god lust att då aflägga mitt besök, för att få höra musi-

ken, men jag hade ej nog hardiesse. —

Prof. Geijer återkom i Fredags från Stockholm, der han både Onsdagen och Torsdagen haft audiens. Dervid hade Konungen frågat honom om man i Upsala verkligen ville hafva Kronprinsen till Cancellier. Derpå svarade Geijer ja. Konungen sade då att man borde genom en deputation af honom begära Kronprinsen, då Konungen dertill skulle bifalla, men med det villkor att Kronprinsen ej skötte Cancellariatet förr än han upphört vara student, under hvilken tid Konungen sjelf ville bestrida det. — I dag väntar Consistorium Konungens bref, att han nedlagt Cancellariatet och i början af nästa vecka torde Deputationen bestående af Rector och Decanus, afgå. — Med anledning af förhållanden till Danska regeringen lär äfven Kungen yttrat sin önskan att Studenternas Köpenhamsfärd måtte inställas. — Sammanträde om resan var här utsatt i Lördags, kl. 3 e. m. Geijer lät ditkalla curatorerna, infann sig sjelf och höll ett, efter hvad jag deraf hört nämnas, ganska bra tal. Man afhörde honom väl med uppmärksamhet, men sedan han slutat och aflägsnat sig, yttrades af många missbelåtenhet dermed, "hade det varit en annan än Geijer, hade man ej hållit sig stilla under talet", eller "en annans anseende, än Geijers, hade genom ett sådant tal varit ohjelpigen förlorat". På ordförande Curators tillfrågan om resan skulle inställas, svarades temligen allmänt nej, men flere yttrade sin önskan att stryka ut sina namn, hvarföre all vidare öfverläggning uppskjöts tills i dag. Det är fara värdt att resan blir besluten, ty genom kringlöpande rykten om rysk inflytelse och genom polemiserande i tidningarne äro sinnena så upptända, att de äro otillgängliga för råd och förnuft, och i allmänhet låter icke ungdomen mycket genera sig af dylika saker. Emellertid har Geijer genom detta steg satt sin popularitet på spel. Märkvärdigt vore om han ännu en gång skulle förlora den.

Förmodligen har Herr Landshöfdingen redan hört att Prof. Almqvist i förgår e. m. kl. 1/2 5 afled. Denna utgång var länge väntad. — Domprosten lär ock vara sjuk, men ännu lär väl icke vara någon fara.

Jag glömde att till Sandbro medtaga en uppsats af Styffe om de Halländska Kyrkohemmanen i anledning af Herr Landshöfdingens förfrågan om detta ämne. Mina papper äro ännu i sådan oordning

att jag ej heller i dag kan sända dem, emedan jag ej fått rätt derpå. Men den skall oförtöfvadt komma. Emellertid anhallar jag ödmjukast om ursäkt för mitt slarf.

Om vördnadsfull helsning till Grefvinnan och Fröken anhallér

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjenare
C. A. Juel

P.S. Antiquitates Americanæ, bland Westens böcker, gingo, såsom i allmänhet dessa böcker, ganska högt, nämligen öfver 7 Rd Bco. Jag ropade således icke på dem.

Sandbro den 29 Mars 1844

Jag tackar förbindligast för Tit bref af den 27. — Annu har jag icke betänkt hvilka böcker jag skulle förnämligast behöfva att få hitsända af dem jag äger i staden. Men en, som, ifall den finnes deribland, swärligen kunde upletas, är en liten in 12° i Falun tryckt samling af Sweriges och Norriges Grundlagar. Jag tror ock att en annan sådan blifvit utgifwen i Örebro. Ingendera innehåller de Sw. grundlagarna i sitt *nuwarande* skick, men detta ser jag uti Förf. Samlingen för 1841. Någondera skulle jag behöfva egentl. för att hafwa tillgång till Noriges Grundlaw och Riks Akten. Jag anhallér derfor att Tit wille köpa mig ifrågaw^{de} lilla bok som trol. finnes på boklådorna, såframt icke den kan få lånas af någon hwilken begagnat den till fullö. Betalningen skall, efter uppgift af beloppet, genast följa.

Jag anser mödan att hindra Köpenhamnsfärden wara illa anwänd, ehwad denna färd sker eller icke. Äfwen dessa negociationer gifwa näring åt Studenthögfärden, som behöfwer att nedsättas. Må narrarna fritt resa och fritt prata i Köpenhamn om Studentopinionen i Upsala. Man bör aldrig låta gossar tro att man anser dem betyda något. — Jag är emedlertid glad att ej mera wara boende i Upsala, der i intet afseende de nuvarande förhållandena behaga mig. — Geijer har mycket på sitt samwete af ungdomssinnens förderfwande. Men förr eller sednare kommer han att sjelf lida deraf. Fiat justitia & pereat.

Fröken Claesson torde i början af nästa wecka resa in till Staden för en dag såframt lilla Fredrik, hwilken en afton blef hastigt sjuk men sedermera snart frisk, ej

återfår ett sådant illamående.

Tillgifnast
Järta

Sandbro den 17 April 1844

Tacksägelse för de sända böckerna. Af Brorssons förtolkning öfwer 2 Boken af Danska Lagen har jag fått några ytterligare anledningar att betwifla riktigheten af den lärda afhandlingen i Aftonbladet om de halländska kyrkohemmanen. Atskilliga flera böcker skulle jag behöfwa för att kunna någorlunda utreda detta ämne; men då jag nu ej har lägligt att sysselsätta mig dermed, må det hwila så länge. Någon gång skulle jag dock wilja justifiera den kanske sista bland Carl Johans regeringshandlingar af större wigt, hwaröfwer det liberala anhanget så bittert skrikit. Det kunde ock wara en rättwisa mot Heurlin, om han, som det förmodas, blir entledigad eller till något pastorat förflyttad. Mannen älskar jag icke men ej heller hatar. Ministern kommer mig att sakna och sannolikt mången med mig.

Nu har jag börjat att, för Biet, sysselsätta mig med Hans Janssons⁴¹ oförskämda address, hwilken fordrar allwarlig näpst, nb. i skriftel. protester. Men många upplysningar wore mig härwid behöfliga. Isynnerhet skulle jag önska att hafwa tillgång till det sammandrag af Bondeståndets öfwerläggningar rör^{de} representationsfrågan, som enligt adressen skall blifwit sändt till alla kyrkor. Till denna socknen har något sådant ej kommit. Måne det icke kan finnas på Bibliotheket? Jag anhallér att Du [ändrat från Tit!] wille fråga Schröder eller någon annan af Bibliothecksherrarna samt, i händelse det finnes, få låna det åt mig. I annat fall skulle jag ock wara belåten med den wol. af Bondeståndets protokoll för (förmodl.) October 1840 der diskussionen öfwer det första Vallagsförslaget, eller Const. Utskott. Bil. N° 38, är uptagen samt af den (troligen) för Febr. eller Mars 1841, der diskussionerna och voteringen öfwer det sednare förslaget (Utsk. B^{de} N° 85) synes.

Ligger ej under den djerfwa adressen någon ännu djerfware plan i bakhåll så är den ganska dum; ty den måste upreta alla sjelfständiga blifwande Riksdagsmän. —

Jag afwaktar den wäntade Ministerförändringen för att derefter fatta mitt beslut att lemna eller ännu någon tid behålla befattningen med RiksArkivet. Emedlertid

will jag ställa i ordning min redogörelse för det sist förflutna året och den vanliga berättelsen, samt skrifver nu till Hildebrand om nödiga uppgifter för den sednare.

Tillgifnast
Järta

Sandbro den 28 April 1844
om aftonen

Gode Wän.

Ett bud insändes i morgon tidigt för att hemta åtskilligt och deribland det bokpaket som (oläsl.) Swensson berättat att Du inlemmat i Skytt. huset.

Om Du hört något från Stockholm rörande den Kongl. Begrafningen, isynnerhet huruvida de i processionen deltagande icke måst förkyla sig och om oordningar derwid förefallit eller icke, så ber jag Dig derom med några ord underrätta mig. Jag har ej varit utan oro för Fredrik, Hildebrand, Lhⁿ Lorichs m. fl. som ej äro wana att umbära öfwerplagg denna årstid. Lyckligtwis blef wädet mot begravningsdagen blidare än förut och sedermera. Dock war ett Carl Johans-wäder. — Kanske är Geijer återkommen; kanske någon annan som rest till Sth^m för att se högtidligheten.

Budet reser tillbaka omkring kl. 11 f.m.
Tillgifnast
Järta

Ännu wet jag icke om Landsh. Lorichs kommer hitåt på hemresan. Jag twiflar derom.

Hildebrand berättade med gårdagsposten (i ett bref skrifvet före begravnings-tåget) att Just. Ombudsmannens Suppleant Lagman Rhodin, en bland Nationens män, begärt Cession efter att hafwa på be- drägligt sätt förskingrat den betydliga summa som han, i egenskap af utredningsman i Liljegrens bo emottagit för att tillställas arfwingarna, hwilka nu kräft Enkan derför. Få se om Justitie Ombudsmannens Suppleant ej måste krypa in i fängelse.

Upsala d. 29 April 1844

Herr Landshöfdinge!

För mitt sista [!] på Sandbro får jag äran aflägga min ödmjukaste tacksägelse äfven som för Herr Landshöfdingens bref, till hvars besvarande dock tiden blifvit mig alltför kort, dels genom min Lection i Ridhuset, dels genom besök på morgon.

Jag får derföre på förhand be om tillgift för mitt mer än vanliga slarf.

Från Stockholm har jag genom Fru Geijer fått några men obetydliga under- rättelser. Professorn kommer ej ännu hem på några dagar, i anseende till tryckningen af Personalierna. Han hade skrifvit och berättat att han om Onsdagen hade audiens för öfverläggning om Begravningsactens förkortning. Af Personalierna uteslöts vid uppläsningen en tredjedel, och det öfriga, uppläst af Hedrén,⁴² lär föga hörts. Kl. 1/2 1 lär processionen kommit i Kyrkan och först kl. 5 derur. Kyrkan skall varit oändligt vacker, "Konungen sett superb ut". Af annan hand har jag hört, att folksamlingen skall hafva varit ofantlig; att alla möjliga platser, hvarifrån något kunde ses, upptagna; så skall t. ex Lyktans tak varit garneradt af damer och cavaljerer, och på Bergstrahlska huset skola till och med takpannorna här och der varit aflyftade och genom hålen uppstuckit fruntimmershufvud med hattar och parasoller. Sanningsenligheten af detta sista vågar jag dock ej garantera. Inga andra oordningar hafva omtalts, än att ett par pojkar blifvit trängda i Riddarholmskanalen, men lyckligt uppfiskade. Detta är allt hvad jag lyckats uppspana.

En annan föga behaglig nyhet har jag att berätta härifrån. Den såsom död an- sedda Köpenhamnsresan har blott varit skendöd och nu lefwat upp igen och det så kvickt att den redan är beslutad. Till svar på underrättelsen om resans instäl- lande, hafva från Köpenhamn hit ankommit de jemmerligaste jeremiader i alla ton- arter. Man beklagade sig, att på det skam- ligaste vara bedragen och lemnad i sticket, ty man hade öfver hela Danmark ut- spridt den väntade ankomsten och inbjudit en mängd menniskor; tilloppet till Köpen- hamn, att mottaga de Svenska gästerna skulle blifwit ofantligt. Kanske skulle en 60 à 70.000 menniskor blifwa bedragna i sitt hopp etc. etc. Detta kunde våra öm- hjärtade Skandinaver ej uthärda. I allra största tysthet öppnades ånyo tecknings- listor, och man bearbetade sinnen så länge och så lyckligt, att man fick till- sammans omkr. 120 trogna bröder. Derpå reste någon i tysthet till Stockholm att skaffa ångfartyg. Det lyckades verkl.; så att man fick Skandia till ditfart, och Gottland för hemresa. Dessa fartyg göra nämligen reguliera turer på Carlshamn och de skulle för en gång utsträcka turen

till Köpenhamn. Blott 15 kunna få följa med. I går på f. m. lära endast fattats 13. På e. m. kl. 3 var sammanträde och resan uppgjordes. Den 17 el. 18 skall man fara fr. Stockholm. Det skall nu, kan tänka! vara blott ett enskildt sällskap, som reser, utan några representationsrätt för Studentcorpsen. Ledare lär vara Kumlin, Malmström, Afzelius, Elfstedt, äfven Petterson lär vara tubbad att följa. — För att kunna åstadkomma beslutet har man mest varit generad af det allmänna och af Geijers uppmaning högst sannolika ryktet om Konungens önskan i denna sak. Kræmers förklaring har gifvit anledning att söka bortresonnera detta rykte och i stället har man sökt bevisa, att Konungen just skulle genom en dylik resa vara väl betjent, och troligtvis allmänt så trott. Allt har bedrifvits så tyst, att något motarbetande har ej kunnat ske. Emedlertid har Atterbom genom sin skrift råkat illa ut. Det är kanske möjligt, att den icke haft någon verkan på saken, men i alla fall ser det illa ut. Jag vet att han i går skref till Geijer. Det är troligt att det var för att underrätta honom och disculpera sig. — Fru Geijer var för sin man mycket ledsen öfver denna sak; på visst sätt hade Konungen lagt utförandet af sin önskan i hans händer och han hade, om han velat, öppet kunnat nämna Kungens namn. Om det hade stålsatt ynglingarnes hjertan mot Danskarnes böner och hot, kan vara ovisst, och det torde därför vara så godt att det blef onämndt. I Christiania hade Danska resans inställande väckt fägnad. Det skall nu blifva rätt roligt, se huru man på hög ort och i Aft. Blads och Allehandas Byråarna tager saken. Troligtvis äro nu de resande lika nöjda om att omtalas. Hos en mängd icke resande, och med mindre Danska sympathier och communicationer försedda Studenter har beslutet väckt mycken ovilja. Det vittnar, och vittnar i detta fall ej osant, om splittring i "Studentcorpsen". Studenterna visa sig hvarken genom Statuter eller esprit vara någon corps.

I Lördags var jag med Bergfalk ute på Gottsunda och aflade min uppvaktning hos Rabenius.⁴³ Båda de gamla syntes raska. Det är ett ganska hyggligt folk.

Bokpaketet innehåller Bondeståndets Prot^r med Register, samt Becario. Lucas var jag ej i stånd att få reda på, oakadt jag gick igenom hela den hyllan och tittade i de andra.

Om en ödmjuk compliment för Herrskapet anhåller

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

I afton kl. 7 sammanträder Skandin. Sällskapet för att fira Thorwaldsens minne, som sker genom ett tal af Malmström.⁴⁴ Äfven Ledamöternas Fruntimmer få vara närvarande. Jag har tecknat mig för att få höra på; kanske blir jag sedermera i mångens öga en trogen broder; för min del har jag annat begrepp om Skandinavismen och följer min öfvertygelse.

(Utan Datum)

Jag glömde att bedja Dig på boklådorna efterfråga om ännu ditkommit exemplar af den nyaste Lag-Comiténs Betänkanden samt i sådant fall köpa ett åt mig, hvilket genast jag skall betala.

Tillgifnast
Järta

Euréns program war det, efter mitt ömdöme, bästa af de loftalen öfver Sal. Konungen som jag sist erhö. — Bergstedts⁴⁵ war i det hela bra, men innehöll en och annan oriktighet, samt syntes mig nog rikt på oratoriska adjektiver. En gammal fransysk anmärkning: "l'adjectif est l'ennemi du substantif", hafwer unga Rhetorer alltid swårt att ihogkomma eller medgifwa.

Sandbro den 30 April 1844

Tacksägelse för böckerna och brefwet. Möjligen står Lucas på en liten hylla i Sal. Thomas' rum, den som är närmast ett klädska, eller ock på en hylla i första stora rummet, den i hörnet mellan gränden och gården, framför andra böcker. Jag will minnas att jag hade den här förl. winter men förde den wid inflyttningen då till staden; och en del af de böcker jag då hade med mig måste uppställas på de 2^{ne} ofwanb^{de} hyllorna. — Jag ber Dig likväl icke göra Dig besvär, om ej wid någon ledig stund, att vidare eftersöka denna Lucas, hwars sällskap ej är mig för det närwarande behöfligt.

Det war, för att nyttja Dagl. Allehs språk, en "snygg" tillställning den der med den nya hemliga teckningen för Köpenhamsresan. — Må de narraktiga gossarna

gera fara hwart de behaga. Och må Atterbom få med litet bekymmer betala fröjden öfwer sin i hast wunna popularitet. För mig är allt detta likgiltigt. Det war en tid då jag intresserade mig för den s. k. StudentCorpsen, men då war den annorlunda beskaffad än nu. Detta interesse har nu uphört att lefwa hos mig, äfwensom många andra. — I något N^r af Torgny lär jag wara nämnd såsom förf. till artikeln i Biet. Jag skulle önska att få se detta Blad. Kan Du skaffa mig det?

Tillgifnast
Järta

D 14/5

Jag glömde säga, då jag lemnade P.M. ang^{de} Scholorna, att ifall detta korta projekt skulle införas i Frey, borde jag återta det för att vidare öfwerses och förses med några ord såsom inledning. Gerna skulle jag ock i detta fall önska att få af någon låna den sista Divisionens berättelse, samt om tillgång dertill finnes Ekon. Utskottets Betänkande.

Tillgifnast
Järta

Upsala d. 4 Juni 1844

Herr Landshöfdinge!

För mitt sista besök på Sandbro får jag äran aflägga min ödmjukaste tacksägelse.

Lagberedningens Betänkande följer härhos. Det finnes ej här på Boklådorna, men Bagge hade sändt mig ett exemplar, som jag ämnade återsända, emedan jag af Bergfalk fått ett till skänks. Det kom nu till pass. — Ett godt bevis på mitt dåliga minne och distraction har jag visat, i det jag först glömde hvilka böcker det var, som Herr Landshöfdingen förra gången jag var på Sandbro bad mig sända, och sedan ytterligare glömde alltsammans då jag sist var der.

Från min Far hade jag bref i Söndags. Han är omöjlig att öfvertala att komma hit uppåt. Jag hade derföre beslutat att resa hem under midsommar. Dagen för min afresa härifrån har jag ännu ej bestämt. Men innan jag reser skall jag väl hafva den äran uppvakta Herr Landshöfdingen.

I går var första Hof Rätts Examen, då 4 togo den. Knappast komma flere än 4 till att undergå den denna termin. Jag torde få många flere nästa termin, hvilket

är mig ganska okärt. Så sträng som Bergfalk hvarken vill eller kan jag vara, och dock är det förargligt att få namn om sig att vara släpphänt. — I eftermiddag klock. 5 skall Academistaten samlas att öfverlägga om det föreslagna reglementet för Riksdagsmannaval. Sedan blifwer valet någon dag i veckan. Ännu är säkert alldeles oafgjordt hvem som väljes. Man har nu börjat tala om Fries.

I afton är jag bjuden till Profess. Lindblads,⁴⁶ förmodligen i anledning af 2 visittkort, som jag lemnade der i Söndags. En Sjögren skall vara här, för hvilken budningen är tillställd.

Med anhållan om min vördnad för Grefvinnan och Fröken, har jag äran teckna

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjenare
C. A. Juel

Sandbro den 30 Juli 1844.

Tisdags e. m.

Jag gjorde i går afton ett fall och stötte hufvudet, men kände ej genast eller har sedermera känt något ringaste ondt deraf. Likwäl hafwa Damerna ansett rådligt att eftersända Dr Glas som nu är här och bekräftat anledningarna att ej befara någon elak följd af äfwentyret. Han har dock, *endast såsom säkerhetsanstalt* föreskrifwit, att några blodiglar skola sättas på skallen.

Jag hoppas att denna accident ej blir bekant i Upsala, så att några resande med ångbåten i morgon kunde föra rykte derom till Fredrik innan han med posten om Thorsdag får ifrån mig en fullständig relation. Hade Du tillfälle att i morgon gå ned till ångbåten och se efter om bland passagerarna någon kan wara, som känner Fredrik, så kunde kanske det wara nödigt att Du anmodade honom att aflemna denna adwis, inlagt i ett bref från Dig.

Tillgifnast
Järta

Upsala den 8 Aug. 1844

Herr Landshöfdinge!

Härhos får jag äran öfversända ett opus af Posse, som jag för några dagar sedan erhöll. Jag hade bort genomläsa det medan jag hade det hos mig, men har ej kommit mig till dermed, jag har blott läst de första arken, men torde framdeles nå-

gon gång kunna få låna det. Det synes mig ganska intressant, isynnerhet jemfördt med hvad öfrigt Herr Landshöfdingen kan hafva om detta ämne samladt. Posse ber om ursäkt att han icke beledsagar hvad han nu sänder med något bref, men han skall då han aflemnar slutet af sitt arbete d. v. s. om Lagförslaget, hafva äran göra redo för alltsammans. Ridd. och Adels beskedlighet att vid denna Riksdag icke göra mycket motioner har förskaffat Posse tillfälle att arbeta flitigt med sitt förut försummade uppdrag från Herr Landshöfdingen, såsom ock af dessa 14 ark synes. Han hoppas att kunna erhålla något mera om Lagförslaget, men dermed kommer att dröja något, ty, ehuru han troligtvis blott kan få ringa skörd, fordrar den dock mycket arbete. Så har han t. ex. redan använt 5 hela dagar att blad för blad genomgå 1727 års Pleni Protocoller, 3400 sidor, utan att erhålla mera än några rader för sitt ämne. Hans hopp hvilat nu på Preste Ståndets Archiv och LagComitéen, blott han kan få tillfälle anställa erforderliga undersökningar. — Det fägnar mig att tillika af Posses bref inhemta det han ej vore ohugad att återvända till RiksArchivet om der någon utsigt för honom kunde yppas. — Men å andra sidan påminner det ock om hans medfödda vankelmod och obeslutsamhet. — Han tycker nu att det icke går framåt för honom på den Juridiska banan och att han hvarken passar såsom landtdomare eller i HofRätten. — Jag har derom icke från annat håll hört något, så att jag ej kan derom döma. Med den samvetsgrannhet, arbetsamhet och verklighen icke klena hufvud som Posse besitter förundrar det mig, att han icke har bättre framgång.

Fredr. Dahlgren lär icke kommit in i Expeditions Utskottet, utan det var ett misstag af Bibliothekarien Arwidsson, som utspridde det. Jag tror icke heller att Melin kommit in uti Constitutions-Utskottet. — Det lär hafva varit af fruktan för S. L. Theorell, som Borgare och Bönder i detta utskottet gingo in på att taga Fähræus till Secreterare, enligt J. H. Schröders utsago. Han är nyss återkommen från Stockholm, men hade för öfrigt, åtminstone för mig intet att berätta. Jo, att Kungen skulle varit missbelåten med Petrés och Wærns tillägg till Kröningspropositionen.

Mig veterligen intet nytt här från Staden. Hamilton är ännu kvar, men skall i

morgon följa sin moster, Friherrinnan Stjernstedt, med döttrar ned till Westergötland. Stjernstedts komma hit i dag till middagen.

Det var särdeles hugnesamt höra att Herr Landshöfdingen fortfarande befinner sig väl.

Om min compliment för Grefvinnan och Fröken anhåller jag ödmjukast.

Vördnadsfullt
C. A. Juel

Sandbro den 11 Augusti 1844

Jag tackar Dig för åtminstone 2^{ne} bref och för de sända papperen från Posse. De completera mina äldre forskningar rörande Helgeandsholms beslutet, hvarom jag nu skulle kunna skrifwa en någorlunda fullständig afhandling om jag orkade dermed. Snart skall jag direkte tacka Posse för dessa, och de föregående uplysningarna rörande lagverket m. m. — Riks-Arkivet wore wisseligen det rätta fältet för hans flit och forskningsförmåga, men der växer icke säd till dagligt bröd.

Ännu medan wädret är så ostadigt och merendels ruskigt, kan jag ej besluta mig till inresan till Upsala. Efter ett par dagar, som liknade sommar, började i förrgår natt och fortfor nästan hela dagen i går det ohyggligaste regn någon minnes. De låglängta trakterna häromkring stodo under watten mera än wanligen om våren. Säd och slaget hö skadades. Det ser illa ut med den första årsväxten under Konung Oscars regering.

Hwad tyckes om Stats Contors Presidentens motion om grundskattens successiwa uphörande? Han har rusat eller raglat fram dermed Konungen owetande. Också lär H.M. wara mycket missnöjd dermed. Eller nu "går allt an".

De herwarande helsa.

Tillgifnast
Järta

Har Du talat med Mr Johansson eller Bergstedt, om han är återkommen, angående införandet i Frey af min Arkivberättelse?

Sandbro den 19 Sept. 1844
om aftonen

Nu är den bekymmersamma Informatorsaffairen afgjord. Källström d. y. kom hit på f. m. med Staaf, hwilken i går ankommit från Stockholm med ångbåten, endast

för att härom tala med mig, och i morgon dit återvända. Jag fann honom treflig och förståndig och han sjelf, likasom hans Far, tyckas vara belättna med denna condition. Som det åt honom ämnade rummet ej ännu kunna göras anständigt och äfven han ej ogärna will vara i Upsala en större del af instundande terminen så öfwerenskommo wi att informationen icke börjar förr än omkring begynnelsen af December. I allt förekom han mig anspråkslös, och äfwen med rumet, sådant det skall blifwa upsnyggadt, förklarade han sig ganska belåten. Jag hoppas att walet är godt och äfwen gossarne äro nöjde med denna Informator.

Den sednaste weckan och de första dagarna af denna har jag warit illamående och några dagar befarat en mer än tillfälligt sjukdom. Men sedan jag funnit detta illamående, med aggningar i hjertat och matthet, wara af hæmorrhoidaliskt ursprung och deremot nyttjat swafwel m. m. befinner jag mig sedan i går i wanligt tillstånd. Emedlertid har jag, ehuru med wedermöda, skrifwit ihop i concept och äfwen rent en P.M. på 4 ark om Nordström⁴⁷ och Riks Arkivet, hwaraf jag med Söndagsposten sände det renskrifna till Statsrådet Silfwerstolpe och conceptet till Hildebrand. Enligt bref från denne har Henning Hamilton⁴⁸ sagt honom, att Konungen och Kronprinsen wore intresserade för planen att få Nordström till Chef för Arkivet, hwilket Hildebrand äfwen blifwit auctoriserad att säga honom. Saken tyckes således wara på god wäg; blott Silfwerstolpe har mod att tillstyrka en proposition till Ständerna om den tillökning i ordinarie löningsstaten för Arkivet, som min plan förutsätter, endast uppgående till 2000 R, utöfwer den nuwarande och de 2500 R, som de förra Ständerna redan medgåfwö till arfwoden, ehuru de ej utfallit. — Dessutom af tillfälliga extramedel ersättning till Nordström för saknaden af lön, medan begravningshjelpen m. m. efter Liljegren nu måste innehållas. Villkoren för Nordström, med beräkning af 2500 R såsom lön, har jag ganska bestämdt föreslagit. Deremot har jag blott summariskt uptagit 1200 R såsom nya ordin. löner på Amanuenser på Stat med anmärkning att den widare regleringen må ankomma på förslag af den blifwande Chefen. Jag har motiverat förslaget i denna del på behöfligheten af flera ordinarie tjenester för att med hoppet om fram-

tida befordran till sådana kunna fästa wid Arkivet dugligare Extraordinarier. Arfwidsson lærer wara utnämnd till Under-Direktör wid Theatern och då lär han wäl icke kunna göra med framgång anspråk på någon lönetillökning i Riks Arkivet om ens han kan behålla sin plats der.

Detta allt ännu oss emellan. — Ginge min plan igenom så skulle, med en total kostnad af blott 9800 R, Riks Arkivet hafwa till Chef Nordström och honom underordnade minst 5 Ordinarie Tjenstemän samt 8 å 9 Extraordinarier. Så mycket kunde wäl en ändamålsenlig organisation af detta Werk och dess framtida bestånd wara wärda. Det må wara mitt Testamente. Godkännes det icke så har åtminstone jag fredat mitt samvete om Werket går under.

Regn har åter börjat till bedröfwelse för alla, som under de wackra dagar ej hunnit få skära och inlägga all grödan samt fullborda höstsådden.

Tillgifnast
Järta

Tacksägelse för sändningen af den Danska reform historien.

Upsala den 23 Oct. 1844

Herr Landshöfdinge!

Det kan ej vara annat än med djup rörelse, som jag skrifwer dessa rader, när jag tänker på hvad som passerat, sedan jag sist hade den äran att skrifwa till Herr Landshöfdingen. Ja, Gud vare lofvad, att jag åter får göra det.

I Thorsdags började jag mina föreläsningar och har sedan hållit trenne. En liten heshet föranlät mig att i går inställa min lection. Jag är nu åter bra och hade wäl, om jag varit angelägen derom, kunnat läsa, men jag hade så litet utarbetadt, att jag ej var missnöjd med det tillfälle, som skänktes mig att erhålla litet uppskof. — Jag har intet skrifvit på förhand, utan utarbetar min föreläsning för hvarje gång. Det fordrar mycken flit och tidens noga iakttagande; äfwen blir naturligtvis innehållet derigenom mycket klenare, än om jag hade det på förhand uppsatt och derigenom hade tid bättre bearbeta det. Men jag är å andra sidan mera inne i ämnet och kan därför läsa utom papperet. Framställningen el. föredraget blir wäl derigenom mindre wärdadt, men också uppstår icke någon för stor motsägelse

mellan formen och innehållet. — Emedertid borde jag ej allenast vara missnöjd med det sätt hvarpå jag uppfyller mitt åliggande, utan ock nedslagen deröfver; men det kan jag ej säga att jag är. Jag lefver verkligen i hoppet, att en gång kunne hålla föreläsningar till gagn för mina åhörare; säkert kommer det icke att ske på flera år. Men om man verkligen hyser ett hopp och lifligt föreställer sig möjligheten af dess uppfyllelse, så äger aflägsenheten af denna uppfyllelse ej något inflytande på känslan eller sinnestämningen.

Tvenne andra omständigheter hafva ock skänkt mig mycken tillfredsställelse och bidragit att uppehålla mitt mod. Den ena var den oförställda välvilja och det deltagande en mängd af mina vänner visade mig, när jag nedkommit från (el. kanske med) min första föreläsning. Af de temligen talrika åhörarna var visst en tredjedel icke-jurister, som blott af interesse för mig infunnit sig. Jag mottog af dem efteråt de hjertligaste lyckönskningar. En hel skara af landsmän mina närmaste vänner, blott läkare och filosofer, hade öfverenskommit att infinna sig, och framträdde efteråt och beledsagade sin lyckönskan, på riktigt studentmanér, med en anhållan att få dricka ett glas med den nye föreläsningar[!]. Så tillbragte jag med dem en timme, lika glad, som den näst föregående varit bekymmersam.

Den andra uppmuntringen jag rönt, för den har jag att tacka det förhållande, hvari jag står till Herr Landshöfdingen; någon annan anledning kan jag ej inse. Det är nämligen den artighet, hvarmed jag af Grefve Henning Hamilton blifvit bemött. Jag öfverraskades i Söndags af en bjudning att dricka Thé hos honom och hans Grefvinna. Jag visste förut att Prinsarne skulle komma dit. Der var ej mycket folk: Wrangels, Geijers, Baron Adelswärd,⁴⁹ med fru (född Stackelberg), Fahlcrantz, Tullberg, Fant, Capten Geijerstam och 3 à 4 studenter. Der tillgick ledigt och förtroligt. — Frök. Wrangel och Agnes Geijer sjöngo till Fortepiano; d^e Geijerstam; Prinsarne sjöngo quartetter med Tullberg, Geijerstam och Hamilton. Äfven dansades ett par valsar. Jag måtte förträffligt, ty jag fick alldeles obemärkt och fullt ogenerad bara vara observatör; det har i sällskaper alltid utgjort mitt största nöje, men ännu mera nu, då jag hade sådana föremål att observera. Prin-

sarnes älskvärdhet förtjuste mig. Prins Gustaf syntes mig hafva mera gäfvor för sällskapslifvet, än Kronprinsen, i hvars sätt att vara, man kanske stundom kan upptäcka litet affectation. Vid hans ålder är den hos alla så vanlig, och det förefaller mig högst förvånande, att Prins Gustaf derifrån kan vara så fri. Högst intagen blef jag ock af Hamiltons väsende i allmänhet och i synnerhet af hans bemötande mot mig. Deri låg en så enkel och okonstlad artighet och en så oförställd vänlighet, att jag måste skrifva det på Herr Landshöfdingens räkning såsom föranledt af hans tillgifvenhet för Herr Landshöfdingen och Herr Landshöfdingens vänskap för mig. Och jag hembär derföre Herr Landshöfdingen min hjertliga tacksägelse. Hamilton talade om att i dag resa till Sandbro och erbjöd mig att få följa med, men det är mig omöjligt. Jag skall nu gå ut och söka få reda på om han verkligen reser.

Nej, i dag kan han ej resa, och troligtvis först fram i nästa vecka. Han bad helsa, att han ännu icke fått dagarna så i ordning, att han kan råda om sig; men så fort det sker skall han komma.

Min vördnadsfulla helsning till samtliga och särskildt till Fröken tacksägelse för brefvet, hvilket jag i dag skolat besvara om det varit mig möjligt.

Med Vördnad och tillgifvenhet
C. A. Juel

Upsala, hastel. d. 11/12 1844

Herr Landshöfdinge!

Af Dr Glas hörde Herr Landshöfdingen det oförmodade utfallet af Facultetens öfverläggning öfver Frömans Disputation. Det ser ut som Hrr Lindblad och Delldén ångrat det bifall de i Lördags efter långvarigt accorderande lemnade till Disputationens approberande; ty i går, då Boethius läste upp det förslag till skrifvelse, som han efter öfverenskommelse uppsatt, gjordes först deremot åtskilliga anmärkningar, hvarefter Lindblad ur fickan uppdrog sitt skriftliga votum, att han endast med mycken betänklighet kunde godkänna afhandling, men måste ogilla försvaret. Delldén förenade sig slutligen dermed och så var saken afgjord. — Utslaget väckte här stor och allmän indignation. Jag blef så ledsen, att jag temligen bestämt beslöt att med omgående insända min afskedsansökan. Fröman tog saken i början ganska kallt.

Ehrenheim läste för honom timmen efter sedan han fått veta det, och kunde ej märka någon förändring el. tankspriddhet hos honom. Men sednare på eft. midd. var han allt nedslagen. Att ånyo specimenera, ville han ingalunda höra talas om. — Hvasser och Geijer togo ifrigt i saken och tyckte att han nödvändigt genom ett nytt specimen under andra auspicijor borde visa, att hans improbation nu ej berodde på saken själf. — På qvällen samlades ett betydligt antal af Frömans vänner att betyga honom vår ledsnad och deltagande. Under samspråk der med Fröman kom jag att falla på en, som mig synes, ganska ingenjörs uppfinning, och som jag hoppas skall paralysera hela effecten af ifrågasvarande kraftyttring. Jag kom nämligen att fråga Fröman om han mundtligen eller skriftligen begärt Facultetens betyg, och då upplystes, att han försummat båda delarne, så att Faculteten lupit åstad alldeles i ogjort väder. — Fröman begärde i sin sista ansökning till Faculteten i Sept., att få specimenstid sig beviljad till denna termins slut. Detta bifölls. Således hade Faculteten ej förr än efter denna tids förlopp att upptaga frågan om Adjunctsförslaget, så vida ej Fröman dessförinnan anmälde att han specimenerat, deröfver begärde betyg och tillkännagaf sin önskan fortfara, att uppföras å förslag. Nu har han ej gjort det och det synes mig derföre att han borde i dag till Faculteten inlemnna en ansökan att få sig medgifven ytterligare förlängd specimens tid till nästa termins början, för att då utgifva och försvara den återstående delen af sitt arbete, den processuella delen, samt först då erhålla Facultetens vitsord öfver sitt specimen. Troligen vägras honom någon förlängning å specimen tiden, men ett sådant beslut kan öfverklagas; och tydligt är att Faculteten ej kan truga på den ett betyg, som intet sådant begärt. — Detta förslag har vunnit Geijers odelade bifall, och han har i dag bedt mig framföra hans helsning till Fröman, att han ej skall låta saken falla och att han skall söka använda alla sina krafter att hålla honom ryggen fri. Fröman är själf tveksam; likaså Boethius och Bergfalk; de tycka väl att det stöter på krångel, och det gör det väl, men här är ingen annan råd; det är ej han som börjat leken. Hvad som mest syntes mig verka på Fröman, var det intresse Kronprinsen i går hade visat för honom och för ett förnyande af specimen under annan

Decanus. I går voro näml. ett par Jurister, Rabe och Ehrenheim, bjudna till Prinssarne och Kronprinsen hade till dem ytrat sig, visserligen försigtigt, men ganska lifligt. I dag var Fröman kallad till Kronprinsen kl. 1/2 1, men jag vet icke resultatet. — Då jag alltså nu har hopp att få Fröman till Collega, har jag ändrat mitt beslut, att söka mig härifrån, åtminstone tills vidare.

Jag hade nästan till hälften hoppats att få mundtligen aflägga denna berättelse och följa med Tillman ut i eft. midd.; men det är mig omöjligt. I morgon blir Kamearal-Examen igen. Jag hade äfven hoppats kunna resa ut om Lördag och återvända Måndag el. Tisdag, men det ser mörkt ut. Någon gång kommer jag dock, med säkerhet kan jag säga det.

Min vördnad för Samtlige.

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjänare
C. A. Juel

P.S. Hartmansdorff och Sjögrens Gramm. kunde jag omöjligen få rätt på.

Sandbro d. 27 April 1845

Jag tackar för de uplysningar Du lämnat om författaren till artikeln i den konstitutionella. Bowallius⁵⁰ och Fröman hafwa säkert berättadt huru de wid jemförelse af utanskriften å det rosenfärgade Couvertet, med ett par bref från Forsslund tyckte sig tydligen igenkänna hans handstil. Jag sände Couvertet till Hildebrand, i följd hwaraf jag med de tvenne sista posterna fått ifrån honom hosföljande bref, som torde intressera dig. Sedan du läst dem, ber jag att de återsändas.

Sistledne Thorsdag återfick jag ett Coliqueanfall, men detta hade en alldeles tillfällig orsak, och var snart öfvergående. Det härörde därifrån, att jag som ansett nässelkål vara hälsosam, isynnerhet för lefversjuka, och längtat derefter, nu för första gången försökte en portion där af, hvilket min mage ej fördrog. Följden här af blef en indigestion med kräkningar, som åter något upretade det onda i levertracaten. Men plågan var ej så svår som förut, och uphörde mot natten. Detta anfall tyckes ej hafva betydligt nedsatt mina förra återhämtade krafter, ehuru bruket af digestions medel något kunnat värka därtill.

Det skulle mycket glädja mig, om du till

Pingst eller förut skulle hinna komma hitut, men jag begär det icke, emedan jag alltförväl inser huru trägna dina göromål äro. Det fögnar mig likväl att de hittills kunnat fortgå oafbrutet och hoppas att äfven under återstående tiden af terminen du må likaväl fortgå.

[Föreg. skr. m. fröken Claessons handstil, efterfölj. med Järtas handstil.]

Ifrån Geijer har jag fått hans föreläsningar, dem jag ock genomögnat. Då vi råkas skola wi tala derom. Man kunde kalla dem *läsning i blandade ämnen*. Jag är dock glad att de ej innehålla några rätt häftiga utfarter, ehuru han slår omkring sig åt alla håll.

Tillgifnast
Järta

P.S. Både stora och små hälsa hjärtligt.

(Utan datum)

Herr Landshöfdinge!

För det meddelande Herr Landshöfdingen lemnat mig genom Fröken får jag aflägga min hjertliga och ödmjuka tacksägelse. Jag ser i detta förtroende ett nytt bevis på den godhet, hvarmed Herr Landshöfdingen alltid omfattat mig.

Men hvad jag bör svara derpå, derom är jag i mycken ovisshet, och denna ovisshet har egentligen uppkommit, sedan jag på allvar börjat betänka saken, och den ökar sig ju mer jag söker aflägsna den.

Herr Landshöfdingens omdöme om min duglighet för platsen borde väl besegra mina egna tvifvelsmål i det hänseendet. Men dessa tvifvelsmål äro för mitt beslut af stor vikt; ty det vore egentligen hoppet att som Archivarie bättre fylla min plats än jag kan det som Academisk lärare, hvilket skulle förmå mig att så hastigt öfvergifva en bana, dit jag med så mycket besvär och kostnad vunnit inträde. Jag tillstår upprigtigt, att förr, då Herr Landshöfdingen, Hildebrand och andra vänner yttrat det jag skulle passa för Archivariebefattningen, jag sjelf trott det, och de pligter, som denna befattning åligga, syntes mig långt lättare än det Academiska Lärarekallet. Men nu då frågan på allvar ställdes till mig, synes det mig annorlunda — just som döden vanligen för människorna; på afstånd anses han afvundsvärd och lycklig, men då han verkligen kommer, bäfva de tillbaka. —

Om jag ej vore öfvertygad att jag är en

academicus under medelmåttan, och att jag för sent inträtt på den banan för att någonsin på den rätt lyckas, så vore mitt svar gifvet. Nu vet jag verkligen ej hvad jag skall svara, äfven om ej ännu andra omständigheter ytterligare ökade min villrådighet.

Bland dessa omständigheter sätter jag främst mitt förhållande till Bergfalk. Jag är öfvertygad att han ganska ogerna skulle se sig helt hastigt beröfvad mitt biträde och att min avgång verkligen skulle sätta honom i förlägenhet. Han kunde ega rätt att af mig fordra större trohet mot den bana, hvarpå han inledt mig, och der han visat mig så mycken välvilja. — Men å andra sidan synes mig den ersättning han åt mig afstår för skötandet af hans tjänst, vara nog ringa, antingen man afser befattningsens vikt och mödosamhet, eller dess långvarighet, eller hans egna inkomster, eller mina, och hvad jag, befriad från uppdraget, enskildt kunde förtjena. — Anser icke Herr Landshöfdingen det vara min skyldighet att först rådgöra med Bergfalk, innan jag besluter att öfvergifva honom?

Hvilkendera befattningen, min nuvarande eller Archivariesysslan är tyngre eller lättare att sköta, utan afseende på sättet huru det sker, förefaller mig ock oafgjordt. Jag har sommaren och julen lediga, i Archivet måste arbetas året om, men här finnes under terminerna ingen undflykt, jag måste arbeta tills jag stupar. I Stockholm skulle jag kunna skona mig, då jag känner krafterna tryta.

Der slipper jag väl obehaget att vara Collega med Herrar Lindblad och Dellén, men jag sammanträffar i stället med Herrar Forsslund och Arfvidsson.

Jag eger i Stockholm, utom Hildebrands, intet hus, der jag förtroligare umgås. Behofvet af dylikt umgänge känner jag med hvarje år ökas. Här har jag Herr Landshöfdingen och Herrskapet Claesson, hvars inflyttande till staden så mycket skall öka min trefnad här, samt Hvassers, utan hvilka Upsala nu vore mig en ödemark.

I ekonomiskt hänseende är visst Archivarie-platsen mycket förmånlig, men dess tillträdande är ej utan risque. Jag blir i 9 månader utan lön, måste derföre betydligt nog öka min skuld, och om jag hastigt skulle dö, skulle mina creditorer förlora. Kanhända skulle jag här förr blifva skuldfri. — Men här har jag åter aldrig utsigt

att lefva annorlunda, än som student. —

Herr Landshöfdingen skall, hoppas jag, finna att jag icke är villrådig utan skäl. Om jag ej af ett par dagars lindrig tandvärk, ökad af ett misslyckadt försök att uttaga en tand, men nu Gudskelef! försvunnen, hade blifvit satt tillbaka i mina göromål, skulle jag mundtligen besvarat Herr Landshöfdingens fråga. Jag hoppas dock med första kunna få rådgöra med Herr Landshöfdingen. Emedlertid ber jag om ursäkt, att detta bref dröjt något, men jag funderade så länge på ett definitivt svar, och först sedan jag fann det vara mig omöjligt, beslöt jag skrifva om mina betänkligheter.

Min ödmjuka och hjertliga helsning till Herrskapet.

Med vördnad och tillgifvenhet
C. A. Juel

Adlercreutz tog i går examen men Rabe är ännu ej återkommen från Stockholm. Om Fredag är middag hos Ehrenheims för Adlercreutz; Jag och Fröman bjudna, men hvilka mera känner jag ej. Adlercr. och Rabe lära således ej före Lördagen kunna komma till Sandbro. Hvasser helsar och beder Herr Landshöfdingen för all del agta sig för ansträngningar!

Folkerna den 18 Aug. 1845

Herr Landshöfdinge!

Som hastigast måste jag uttrycka min stora glädje öfver Herr Landshöfdingens lyckliga flyttning in till Upsala, samt ödmjukast anhålla, att Herr Landshöfdingen täcktes för Fröken Claesson framföra min tacksägelse för hennes godhet att derom underrätta mig. Min innerligaste önskan är att Herr Landshöfdingen sedermera måtte befunnit sig väl och framdeles måtte göra det, samt trifvas i Upsala.

Sedan mitt sista bref till Fröken har jag Gudilof! befunnit mig rätt väl och är nu bra nog återställd. Särdeles tycker jag att kalla sjöbad, som jag alla dagar tar, dertill bidragit. Jag anser emedlertid för rättast att dröja här så länge jag kan, det vill säga åtminstone till slutet af nästa vecka.

Euréns trifvas här rätt väl. Också är stället rätt vackert och treffligt. Jag hoppas ock att pastoratet skall skänka dem tarflig utkomst. Det enda som kan gifva någon anledning till mindre belåtenhet äro grannskapen, som synas mig mindre agreabla.

Dock undantager jag Kamrer Meurlings på det en half mil härifrån belägna, vackra Ön.

Eurén och jag hafva ämnat oss in till Hedemora någon dag, att helsa på Lagman Callerholm,⁵¹ men jag tviflar att det blir utaf.

Som jag i går åtföljde min Svågers på ett besök hos Meurlings, hvarifrån vi först kl. 1/2 12 i natt återkommo, och posten härifrån afgår tidigt på förmiddagen har tiden blifvit mig för kort. Jag får derföre bedja om ursäkt för min korthet och mitt slarf.

Eurén ber om sin vördnad för Herr Landshöfdingen. Likaså jag för Herrskapet Claëssons samt Hvasser, om han träffas.

Med vördnad och tillgifvenhet tecknar jag

Herr Landshöfdingens
Ödmjukaste tjenare
C. A. Juel

¹ *Hildebrand*, Bror Emil, e.o. kanslist i riksarkivet 1833, amanuens där 1837—44, t.f. riksarkivarie dec 1845—juni 1846 och våren 1847, riksantikvarie från 1837.

² *Eklom*, Wilhelm, f. 1815, fil. mag. 1839, e.o. amanuens i riksarkivet 1838. Död 1841.

³ *Svedbom*, Per Erik, fil. mag. 1836, e.o. amanuens i riksarkivet 1838, senare rektor.

⁴ *Grubbe*, Samuel, ecklesiastikminister 1840—42.

⁵ *Geijer*, Knut, f. 1817, fil. mag. 1842, e.o. amanuens i riksarkivet 1841. Död 1849.

⁶ *Ekström*, Vollrath Elis, jur.-fil. examen 1839, e.o. amanuens i riksarkivet 1841, senare kansliråd.

⁷ *Dahlgren*, Fredrik August, f. 1816, fil. mag. 1839. E.o. amanuens i riksarkivet 1841, senare kansliråd. Känd som författare under pseud. Fredrek på Rannsätt.

⁸ *Posse*, Johan August, friherre, jur. utr. kand. 1839. E.o. amanuens i riksarkivet 1838, senare aktuarie därstädes.

⁹ *Wennerberg*, Carl Johan, ordinarie vaktmästare, avskedad 1842.

¹⁰ *Forsslund*, Nils Vilhelm, aktuarie i riksarkivet från 1835.

¹¹ *Ingelman*, Georg Gabriel, t.f. kopist i riksarkivet, skald. Död 1844.

¹² *Geijer*, Erik Gustaf, professor, skald.

¹³ *Schröder*, Johan Henrik, professor vid Uppsala universitet.

¹⁴ *Fryxell*, Anders.

¹⁵ *Järta*, Fredrik Rutger, f. 1808, hovrättsråd. Son till Hans Järta i dennes 2:a gifte. Bouppteckningen gällde dödsboet efter en äldre son, professor Carl Thomas Järta, död 1841.

- ¹⁶ *Boethius*, Jakob Edvard, professor vid Uppsala universitet.
- ¹⁷ *Dellén*, Carl Olof, professor vid Uppsala universitet.
- ¹⁸ *Bergfalk*, Pehr Erik, professor vid Uppsala universitet.
- ¹⁹ *Eurén*, Axel, fil. dr., hovpredikant, kyrkoherde i Söderbärke, prost. Gift 1833 med Sophie Marie Juel, syster till C. A. Juel.
- ²⁰ *Cederström*, Claes, friherre, överste. Avsade sig 1800 adelskapet och antog namnet Claesson. Död 1840. Hans änka, grevinnan Charlotta Gustava Posse, och hennes dotter, Christina Elisabet Augusta Claesson, skötte Hans Järtas hem på gården Sandbro och senare i Uppsala samt hade påtagit sig vården av professor Carl Thomas Järtas föräldralösa söner, Hans Gustaf, f. 1836, och Carl Fredrik, f. 1838.
- ²¹ *Hwasser*, Israel, professor i medicin vid Uppsala universitet.
- ²² *Kræmer*, Robert Fredrik von, friherre, major, landshövding i Uppsala län 1830—62.
- ²³ *Heurlin*, Christoffer Isak, biskop, ecklesiastikminister 1842—44.
- ²⁴ *Tegnér*, Esaias Magnus, hovpredikant, kyrkoherde i Fellingsbro, kontraktsprost.
- ²⁵ *Böttiger*, Lars Fredrik Carl, professor vid Uppsala universitet.
- ²⁶ *Wachtmeister*, Carl, greve, e.o. amanuens i riksarkivet 1843, utrikesminister.
- ²⁷ *De Geer*, Louis Gerhard, friherre, e.o. amanuens i riksarkivet 1843, justitiestatsminister.
- ²⁸ *Melin*, Olof Victor, fil. mag. 1842, e.o. amanuens i riksarkivet 1842.
- ²⁹ *Juel*, Hans, f. 1781 i Christiania, major i Närke-Värmlands regemente, bruksägare. Död 1851.
- ³⁰ *Juel*, Hans Oscar, f. 1812, fil. dr, brukspatron, tvillingbror till C. A. Juel. Död 1881.
- ³¹ *Brahe*, Magnus, greve, riksmarskalk.
- ³² *Styffe*, Carl Gustaf, fil. mag. 1836, e.o. amanuens i riksarkivet 1838, senare läroverksrektor.
- ³³ *Hartmansdorff*, August von, statssekreterare, president i kammarrätten.
- ³⁴ *Törnstrand*, Nils Gustaf, kyrkoherde 1856 i Stora Skedvi.
- ³⁵ *Källström*, Anders, kyrkoherde 1847 i Mora.
- ³⁶ *Boberg*, Lars Erik, kyrkoherde 1844 i Romfartuna.
- ³⁷ *Fröman*, Nils August, justitieombudsman.
- ³⁸ *Prinsarna* voro Oscar I:s två äldsta söner, Carl, f. 1826, och Gustaf, f. 1827.
- ³⁹ *Poppius*, Carl Daniel, jur. utr. kand. 1844, e.o. amanuens i riksarkivet 1844, senare häradshövding.
- ⁴⁰ *Spens*, Carl Gustaf, greve, major. Död 1844.
- ⁴¹ *Jansson*, Hans, talman i bondeståndet.
- ⁴² *Hedérn*, Johan Jacob, överhovpredikant, biskop.
- ⁴³ *Rabenius*, Lars Georg, professor i juridik i Uppsala.
- ⁴⁴ *Malmström*, Bernhard Elis, professor i estetik vid Uppsala universitet, skald.
- ⁴⁵ *Bergstedt*, Carl Fredrik, publicist, politiker.
- ⁴⁶ *Lindblad*, Johan Christopher, professor i juridik vid Uppsala universitet.
- ⁴⁷ *Nordström*, Johan Jacob, statsvetenskapsman, politiker, riksarkivarie 1846.
- ⁴⁸ *Hamilton*, Henning, greve, guvernör för prinsarna Carl och Gustaf under deras studier i Uppsala, statsråd, universitetskansler m. m.
- ⁴⁹ *Adelswärd*, Set, friherre, kabinettsskamarherre.
- ⁵⁰ *Bowallius*, Robert Mauritz, fil. mag. 1842, e.o. amanuens i riksarkivet 1842, senare riksarkivarie.
- ⁵¹ *Callerholm*, Carl, lagman, borgmästare.

Stallmästaren Matthias Otto(sson) Wrangel Siöberg och hans adliga ätt

Av Knut Knutsson

Stamfadern Matthias Otto(sson) Wrangel Siöberg föddes den 1 febr. 1624 och dog den 2 dec. 1692 enligt uppgifter på hans huvudbanér i Riddarholmskyrkan.¹ När vi första gången möter honom i källorna, är han anställd vid Karl X Gustavs stallstat som underberidare 1655 med en lön av 150 dlr. Han kallas då Matthias Wrangel, men undertecknar lönekvittot med Mattias Otto. Möjligen har han även tidigare på något sätt varit knuten till Karl Gustav, då denne vistades på Stegeborg. Bland de herrar, som den 2 maj 1648 skulle följa honom på resan från Stockholm till Tyskland nämnes en Wrangel utan förnamn eller titel.

Matthias följde konungen på hans fälttåg i Polen och Danmark som löjtnant och fick den 12 febr. 1657 för flitig och oförtruten krigstjänst för sig och sina äkta manliga bröstarvingar en gård i Oala i Finland att njuta, bruka och behålla under adlig frihet och frälsemannatjänst. Han kallas då Mattias Ottesson Wrangell. Som löjtnant återfinner vi honom året därpå under namnet Mattias Ottosson i Tavastehus rytteriregemente. Längre kom han ej på den militära banan. Sitt hemman i Finland fick han samma år byta ut mot tre hemman i Hauho socken, Tavastehus län. Nu gavs dessa till honom och hans hustru, vilket visar att han nu var gift. De fick hemmanen uti deras livstid under adlig frihet och frälsemannatjänst.²

När Skåne genom Roskildefreden blev svenskt, lade svenskarna omedelbart beslag på allt danskt kronogods. Så kom

Dalby kloster, som hade förstatlighats 1540, under svenska kronan. Här hade på den danska tiden varit ett stuteri. Vanligen hölls här 20 ston, och hingstar lånades från det kungliga stallet i Köpenhamn. Nu skulle detta fortsätta sin verksamhet och utökas. Den 4 maj 1658 fick Mathias Wrangel fullmakt att vara beridare i Skåne vid Börringe, Lindholmens ladugård och Dalby kloster. Enligt instruktionen blev han chef för stuteriet. Den 19 i samma månad skrev Karl Gustav till sin stallmästare Esbjörn Reutercrantz att han ville förlägga stuterier till "Daleby closter" och Bornholm, och ston från Strömsholms och Ulvsunds ladugårdar skulle föras dit.

Den nye beridaren grep sig genast verket an och satte upp gärdesgårdar kring hagar och ängar och beräknade, att bara på Börringe och Lindholmen skulle man kunna hålla 400 hästar. Men så fick han av kommendanten i Malmö höra, att alla tre gårdarna var bortdonerade till Fredrik Ulrik Gyldenhielm. Han skrev då till konungen och beklagade sig och visste inte vart han skulle ta vägen med hästarna. Nu var ryktet inte helt korrekt. Börringe och Lindholmen var bortförlånade till greve Gustav Carlsson, men Dalby

¹ G. Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor, 7 (1932), s. 277 f. — Riddarholmskyrkan i Stockholm . . . , utg. av S. Curman och J. Roosval (Sveriges kyrkor 4: 2, 1937), s. 686 ff., pl. 542.

² Karl X Gustafs hofhållning och hofstat 1655, Slotsarkivet. — Carl Gustafs hofhållning och hofstat, Stegeborgssaml, E 207: 1648 2/5, RR 1657 12/2, p. 283, RA. — Rulla 1658, KrA. — RR 1658 3/5, p. 672, RA.

kloster var fortfarande anslaget stallstaten. Brevet till konungen är ej undertecknat men har i rubriken: Mattis Wrangell.

På sommaren 1658 utbröt så kriget mot Danmark på nytt. Och nu lade svenskarna omedelbart beslag på allt det gods, som tillhörde de danska adelsmän, som ej velat avlägga ed till konungen. Sekreteraren Taubenfelt reste omkring i provinsen och samlade in caducerat gods. Alla hästar han påträffade sände han till Dalby, där Mathias Wrangell tog emot dem. Denne sade sig dock icke kunna underhålla alla de hästar, han fick dit. Han bad genom Taubenfelt konungen om att få Flyinge gård till hjälp. Denna ägdes av den danske adelsmannen Aksel Sehested, men då denne ej avlagt eden till konungen, hade den tagits i beslag. I ett brev av den 30 nov. 1658 anmälde Taubenfelt, att Wrangell fått reda på att man hos konungen ber att få caducerade hästar och han är mycket orolig för att en polsk "swetfux", som han "öfwer alla måtto berömer och högt aestimerar" också skall "komma sin kos".

Enligt titularregistret till riksregistraturret 1659 hade riksrådet den 22 jan. behandlat frågan om stallstat för Dalby och Flyinge gårdar, men protokollet återfinnes ej. Tydligt hade dock då Flyinge lagts till Dalby kloster. Beridaren på Dalby kloster var dock inte nöjd. Han var tydligen djupt besviken över att han inte fått Lindholmen och Börringe till sitt stuteri. Den 7 mars 1659 skrev han på nytt till konungen och bad om fler stalldrängar och hade då ännu inte uppgivit allt hopp om att få de båda framtagna gårdarna tillbaka, ty han framhöll, att om, som det förut var planerat, dessa båda gårdar också lägges till stallstaten, behövs det ännu mera folk. Brevet är undertecknat: Mattias Otto. Han fick dock mothåll av Taubenfelt, som tyckte att Dalby och Flyinge kunde vara nog för stallstaten.

Så dog konungen helt oförmodat, vilket var ett svårt slag för Mathias Otto, efter vad som framgår av senare skrivelser.

Han hade av konungen fått löften, som ej hunnit infrias. Han skrev till generalguvernören om anskaffande av svart kläde, dels för stallbetjäningen, dels ock för altaret i kyrkan "medan såsom landswägen igienom Dalby ähr belägeet alltså wistas mäst på alle heligdaggar resande personer i kyrkian".³

Efter freden i Köpenhamn den 27 maj 1660 fick de danska adelsmännen tillbaka sina gods. Och Mattias Otto oroades på nytt. Han skrev den 4 juli 1660 till riksstallmästaren Tott, att han hört, att Flyinge redan skulle vara överlämnat, dvs. till den danske ägaren, och han visste inte vad han skulle göra med de ston, som kommit därifrån. Men han hade också hört, att Flyinge gård skulle vara till salu för 21 000 rdr., om nu riksstallmästaren ansåg, att den borde läggas till stallstaten. My. ö. bad han om löneförhöjning.

Han fick tydligen intet besked, för han återkom på nytt den 5 sept. s. å. med sin fråga, hur han skulle ställa med foder och stallrum för de femtio ston, som varit på Flyinge. Han bad också om tillstånd, att resa till Stockholm för att där personligen för riksstallmästaren redogöra för stallstaten. Helt hade han ännu inte lämnat Lindholmen. Han meddelade Tott den 10 okt. att han låtit femtio ston bli kvar där. Han klagade över, att han inte fått så många drängar, som det står i den stat konungen underskrivit, utan han hade förra året måst hålla två drängar på egen bekostnad, en utgift, som han inte kan få ersatt. Helt pessimistisk slutade han sitt brev med att be Tott hjälpa honom till

³ C. G. Weibull, Skånska jordbrukets historia intill 1800-talets början (1923), s. 157. — RR 1658 4/5, p. 686v, o 1658 19/5, p. 1069v, Karl X Gustafs tid. Skrivelser till K. Maj:t: Wrangell, RA. — L. Weibull, Efter Roskilde fred (Hist. tidskrift för Skåneland, 1, 1903), s. 210 f. — Karl X Gustafs tid. Skrivelser till K. Maj:t: Otto, RA. — L. Weibull, a.a., s. 221 f. — Skånska gen.guv. kansliet. Skrivelser från åtskilliga myndigheter och ämbetsmän. 1660 29/4, D III m: 2, LLA.

en annan stat. Brevet är undertecknat med Mathias Ottesson.

Flyinge gård kom som ett av de Bornholmska vederlagsgodsen i statens händer och anslogs till stallstatens behov i Dalby. Där låg alltså det ursprungliga stuteriet och ej i Flyinge, som vanligen hävdas.

Beridaren i Dalby, som nu började kallas understallmästare eller stallmästare, var nöjd och tackade i ett brev till generalguvernören, för att denne lagt Flyinge till stallstaten. Han lämnade en förteckning över vad som fanns där och anhöll, att 2 st hopper, som fanns med där, "måtte för sin skönheet skull derifrån tagas". Han ville också ha 100 lass ris för att inhägna stohagarna. Han tackade för att han fått en god skrivare, Lars Schenning, som skulle ha "inspektion" på stallstaten och dess gods. Han började nu finna sig till rätta i sin ställning.

Hans lön var 450 rdr om året. Han bosatte sig på Flyinge i det grundmurade huset, som dock var rätt förfallet. Den 3 okt. 1667 anmälde han till generalguvernören, att taket med sparrar och bjälkar var nedfallet och ruttet, "så att jagh och de mine med fahra och undflycht nödgades sökia conservation". Han hade fått 200 rdr. till reparation men ville ha lika mycket till. Han fick årligen 90 lass ved, men det räckte inte. Han höll dessutom sex kor på stallstatens bekostnad, vilket så småningom skulle bliva påtalat.⁴

För att förbättra sin ekonomi arrenderade eller köpte han gårdar i nejden. Från 1662 till 1670 innehade han t. o. m. en gård i Dalby söderjord, som alltså låg under stallstaten. 1662 köpte han av fru Rosencrantz, Knud Ulfeldts änka, gården Sularp. Åren 1667—68 betecknades den som öde och var 1671 helt avbränd. Då sålde han den igen. Den 5 maj 1664 köpte han av fru Barbara von Grabow på Björnstorp en gård i Brågarp och två hela hemman och en ödegård i Kyrkheddinge. Fredrik von Arensdorf sålde den 28 okt.

1664 till honom två gårdar i Örup, Esarps socken. Samma år köpte han även Bjällepups säteri av Gabriel Akkeleye. Den önskade löneförhöjningen fick han i form av gårdar och gods, som donerades honom på Norrköpings besluts villkor.

Det var som understallmästare som Matthias Ottesson i Bjällerup fick en hel och två halva gårdar, Esarps gård och en gård i Trulstorp i Bonderup. Dessa gårdar hade han fått redan under konungens livstid, men på grund av krigen hade han icke fått något brev eller skriftlig försäkran därpå, men de hade efter muntlig befallning strax blivit "immiterade" för honom. Den 17 juli 1662 konfirmerades dessa donationer på mansläns rätt under adlig frihet och frälsemannarätt till evärdlig egendom efter de villkor som stadgas i Norrköpings beslut 1604. Samma dag fick han ett särskilt brev på, att de frälsegårdar, han redan förvärvat och sådana som han framdeles kan förvärva, skulle han få bruka under adlig frihet och frälsemannatjänst på samma villkor och privilegier som de frälsemän haft, som förut ägt dem. Understallmästarens ekonomi bör nu har varit ganska god. Men stallstatens var alltför dålig.⁵

Den 18 maj 1667 skrev understallmästaren till generalguvernören, att stallstaten då hade varken folk eller hästar så

⁴ Tottska saml.: Clas Tott, 6, E 5786: Wrangel, M. O., RA. — 1) 5. Skrivelser från enskilda, E 5785: Otthesson, M., Ottesson, M., och 3) Skånska gen.guv:kansliet, Skrivelser från åtskilliga myndigheter och ämbetsmän, 1661 6/5, III m: 3, LLA. — Skånska kommissionen, Stallstaten, p. 529v, RA. — Skånska gen.guv:kansliet, Skrivelser från åtskilliga myndigheter och ämbetsmän, 1667 3/10, D III m: 7, LLA. — Skånska kommissionen, Stallstaten, s. 490, RA.

⁵ Jb Dalby, Torna hd, 1662—70, RA. — Skånska gen.-guv:kansliet: Torna hd, Tingbok 1662 18/2, D III ea: 45, LLA. — Jb Hardeberga, Torna hd, 1662—72, Skånska reduktions- och indelningskommissionens arkiv, F III: Åtkomstakter 1685, s. 301 och 313, RA. — Skånska sätesgårdar 1682. Samtida beskrivningar utg. av C. G. Weibull (Hist. tidskrift för Skåneland, 5, 1914—23), s. 34 ff. — RR 1662 17/7, p. 971 och 1007v, RA.

att den kunde nödtorftigt uppehållas. Bara en liten del av det underhåll, den skulle ha, hade blivit utbetalt. Han ville nu i förskott ha 100 tunnor havre och några hundra daler från de till stallstaten anslagna godsens, som bönderna efterhand kunde betala.

I en odaterad skrivelse, som torde häröra från samma tid, skrev han till presidenten i räknekammaren, att han på riksstallmästarens order i tre års tid underhållit en fodermarsk och en remsnidare, under vilken tid de ej erhållit någon lön. Han vill ha dem införda i staten, eftersom de är absolut nödvändiga för stuteriet.

Anledningen till stallstatens dåliga ekonomi var böndernas ställning på de gårdar, med vars räntor stallstaten skulle försörjas. Det var bara kvar ungefär en femtedel av de gods och fastigheter, som Dalby kloster före reformationen disponerat. Stommen utgjordes nu av Dalby, Sjöstorps och Lunnarps byar. Fattigdomen var där mycket stor. Byggnaderna var förfallna, många gårdar låg öde och obrukade, andra var upptagna på frihet. Enligt 1665 års jordebok för Dalby var där 13 gårdar öde och 5 alldeles förarmade, och 1667 var sex gårdar öde, fyra helt och två halvt förarmade och två brukades på frihet. Stallmästaren begärde syn på gårdarnas byggnader och lät värdera deras reparationer i pengar. Resultatet offentliggjordes vid birketinget i Dalby den 3 juni 1667. Det framhölls då, att hälften av dessa bönder "er gandskie forarmed". Det är självklart att missnöjet bland bönderna var stort. Det skulle senare ta sig uttryck, som blev tämligen besvärande för stallmästaren.⁶

Men året 1668 skulle medföra två betydande förändringar i hans ekonomi och sociala status. Den första gällde hans förhållande till stallstaten. Han hade redan året innan i en skrivelse till presidenten för räknekammaren föreslagit, att han skulle få arrendera de gods, som hörde till Dalby och Flyinge och var anslagna till stall-

staten för en viss summa, beräknad efter jordeboken, och att han sedan skulle få uppbära räntan av bönderna till stallstatens underhåll och avlöning. Hans ansökan beviljades och den 19 mars 1668 arrenderade han alla Dalby och Flyinge underliggande bönders räntor för 2 200 dlr smt, samt den 3 april s. å. huvudgårdarnas årsväxt "föruthan hoot" efter kontraktet för årligen 568 dlr smt.

Vid birketinget i Dalby upplästes den 1 juni s. å. generalguvernörens order till befallningsmannen Mårten Poppelman, att han skulle "imitera staldmestern alle de gårdar och gotz under hans befallning stalstaten anslagne med des renter effter cammarcoll: contract och sig inted vidare med godsens administration befatta". Därefter upplästes själva arrendekontraktet, som dock var något ändrat. Här heter det, att han för 568 dlr avgift arrenderar "gårdarnes aufling med böndernes arbeijde". Här talas alltså om avling i stället för årsväxt och "uthan hoot" finns inte med. Stallmästaren begärde syn på gårdarna och lät vidare förbjuda var och en att bortföra eller låta bortföra något slag av gröda från de till stallstaten anslagna gårdarna utan hans tillåtelse. De fick ej heller sälja några oxar förrän de först erbjudits honom.

Men Poppelman hade tydligen läst kontraktet med dess årsväxt och icke avling, så vid tinget den 29 juni s. å. lät han förbjuda allmogen och bönderna i birket att sälja eller avhända sig några oxar, förrän de först erbjudit honom dem. Om de gör det kan de mista sin gård. Generalguvernören skall nämligen först uppköpa ett parti.⁷

⁶ Skånska gen.guv:kansliet: Skrivelser från åtskilliga myndigheter och ämbetsmän 1667 18/5, D III m: 7, LLA. — Skånska gamla handlingar t.o.m. 1685, s. 980, Kammarkoll:s arkiv. — Jb Dalby, Torna hd 1665 och 1667, RA. — Dalby birks tingbog 1667 3/6, D III ea: 47 LLA.

⁷ Skånska gamla handlingar t.o.m. 1685, s. 980, Kammarkoll:s arkiv. — Skånska kom-

Den andra stora händelsen i stallmästarens liv år 1668 var att han då blev adlad. Det var utan tvivel änkedrottningen Hedvig Eleonora, som genomdrev detta. Han har också själv varit verksam. Den 7 juli 1668 skrev han till Fredrik Pontus De la Gardie, att denne var väl medveten om hans ärende och anhållan sist han var i Stockholm. Han hade dock icke fått något besked, ty ärendet hade uppskjutits till riksrådets nästa möte, då både drottningen och rikskanslern lovat honom att han skulle bli ihågkommen. Han ber De la Gardie att vid innevarande riksdag påminna majestätet, rikskanslern och de andra herrarna om honom.

Adlandet skedde vid riksrådets sammanträde den 18 aug. 1668. Någon större entusiasm för hans adlande kan man ingalunda spåra hos riksrådet. Rikskanslern föreslog att några av honom namngivna personer skulle adlas. Stallmästaren var icke med bland dem. Men i protokollet heter det: "Sten Bielke lade och Mattis Ottesson der till". Kanslern tyckte det var betänkligt att adla så många, men rådde dock slutligen till att adla dem alla. Det blev diskussion om de föreslagna, varunder dock Ottesson icke nämndes. Man tyckte tydligen att han var ett svagt nummer, men visste också att det var drottningens vilja att han skulle adlas. Och därvid blev det, ty hon förklarade till sist att alla skulle adlas.

I sköldebrevet, utfärdat för Mathias Otto Siöberg samma dag, säges, att "stallmästaren ehrlich och manhafftig Mathias Otto" har gjort militärtjänst i så måtto att han, sedan han varit beridare hos Karl X Gustav, blivit av denne brukad i krigstjänst under de polska och danska krigen och då han därvid förhållit sig manligen och tappert, belönats icke blott med ryttmästarecharge utan även givits andra löften, som "honom uthi serdeles godhe förmaner förmodeligen satt hadhe", om icke konungens plötsliga död kommit emellan. Hans sköldemärke skulle vara en blå sköld

med ett berg eller klippa, omgiven av vatten. På klippan står en man uti full kyrass med ett gult fälttecken, med ena handen i sidan. I den andra håller han en stav och över huvudet svävar ett moln, som skall erinra om den storm och den sjönöd han var i, när han på återväg från ryska gränsen, dit han av konungen skickats, blev strandsatt på en klippa i Ålands hav, där han måst stanna i fem dygn.

Vad som frapperar här, är uppgiften, att han skulle ha utnämnts till ryttmästare av konungen. I intet annat dokument får han denna titel. Den har tydligen aldrig blivit officiellt godkänd. Han lämnade ju militärtjänsten som löjtnant och blev sedan beridare i Dalby och fick hela sin verksamhet förlagd dit. Titeln måste höra till de nådededemälen, som konungen begåvat honom med utan att någon formell utnämning kommit till stånd. Vi har ovan sett att även donationsgårdarna i Skåne fick han muntligen av konungen och brev på dem först ett par år efter dennes död.

I ett odaterat brev tackar han konungen för adelskapet och riksskattmästaren Sten Bielke fick som tack en häst, en brun gångare, som Siöberg sände upp från Flyinge.⁸

Stallmästarens beräkning med att arrendera stallstaten var väl, att han bättre än kronans tjänstemän skulle kunna driva in böndernas räntor. Men då gällde det i första hand att få de öde gårdarna besatta och ödegrunderna brukade. På samma ting, där hans arrende kungjordes, lät han därför meddela, att eftersom en del grunder var öde, såg han gärna att de åter kom i bruk och om någon ärlig man ville

missionen: Stallstaten, s. 527, RA. — Dalby birks tingbok 1668 1/6. D III ea: 47 och 1668 29/6, LLA.

⁸ Rydboholmssaml: Skrivelser till Pontus Fredrik De la Gardie, E 7653, Rådsprotokollet 1668 18/8, vol. 49, p. 318 ff., RR 1668 18/8, p. 133v, Sköldebrevsamlingen: Ansökningar om adelskap: Siöberg, Bielkesaml., 2, Friherrl. ätten, Ser. B, Skrivelser till riksskattmästaren Sten Bielke, E 2021, allt i RA.

antaga och hävda, bebygga och bebo dessa öde grunder, så skulle han anmäla sig hos honom. Då skulle han ge honom frihet på några år, som man skulle kunna komma överens om, så att han skulle bli till freds.

Men även andra bekymmer väntade honom vid övertagandet.

På stallfolkets lön resterade för år 1667 1 000 dlr. Stallskrivaren skulle flytta till en annan tjänst, men Siöberg ville att han först skulle framskaffa pengarna. Vidare hade Siöberg året innan tagit besparade medel från stallfolkens avlöning för att betala tillfällig extra personal, men det ville landsbokhållaren inte utan vidare godkänna, liksom ej heller, att han av besparingar på avlöningen och utfordringen gjort stallinköp för mer än som var anslaget i staten för detta ändamål. Inte heller fanns det någon havre för året och nu bad Siöberg generalguvernören om hjälp att undanröja dessa besvärligheter den 11 nov. 1668. Året 1669 blev det dessutom missväxt.

Det är givet att stallmästarens regemente skulle bli hårdare än statens. Och nu kom det också klagomål från bönderna.

En skrivelse från bönderna i Dalby och Lunnarp nådde regeringen. De klagade över att de ålagts att giva 1 dlr och 2 mark smt för stallmästarens resa till Stockholm och över att han tvingar dem att giva korn i landgille när det är hårda år och i penningar när det är gott om spannmål. Skrivelsen remitterades till landshövdingen, som skulle se till att ingen ny skatt pålades bönderna.⁹

Vid den s. k. Skånska kommissionen, som tillsatts för att höra böndernas klagomål och avhjälpa förekommande brister, fick de 1670 föra sin talan mot stallmästaren.

En representant för vardera byarna Dalby, Sjöstorp, Önnestöv och Lunnarp besvärade sig över att stallmästaren trots deras hemmans ringhet tagit lika mycket i termins-, kopp- och salpeterskatt som för

ett välbehållet hemman. De frågade, om all ränta var anslagen till stallmästaren. Landshövdingen svarade: ja. Bönderna talade också om, att stallmästaren själv tar upp koppskatten, ty han betror icke mantalskommissarien därmed, emedan han är rädd för att denne utesluter någon. Då kom befallningsmannen Poppelman till stallmästarens försvar och berättade, att denne sett böndernas tillstånd och efterskänkt dem något mer än 100 dlr smt till sin egen skada. Landshövdingen tillfogade, att det gods som är anslaget till stallstaten är mycket ringa och räcker inte till.

Så klagade bönderna över att stallmästaren lät sina knektar tröska bondens säd på hans loge och tog så skatten därav eller lät panta fänaden om man inte genast var tillreds att betala skatten, som han påjudit. Landshövdingen tyckte, att det kunde man inte förtänka stallmästaren, ty han måste få ut skatten, medan bonden hade något att betala med, eljest skulle denne sälja säden på annat håll och lämna skatten obetald. Sedan kom bonden Nils Hansson från Dalby in och berättade, att stallmästaren tagit ett par stutar från honom för ingenting. Landshövdingen frågade, varför han inte anmält honom. Men bonden hade inte vågat detta, ty stallmästaren hade sagt, att om han klagade skulle han riva skägget av honom.

Kommissionen frågade bönderna, om de fick några kvittenser på sina utlagor. Svarades: nej. Man frågade vidare, varför de ej gjort några påminnelser vid senaste riksdag. Det visade sig då, att Vemmenhög's härads fullmäktige vid riksdagen, borgmästaren Nils Palm i Ystad, även skulle representera Torna härad, ty bönderna där hade icke råd att sända en egen representant. Något besked hade de ännu ej fått av Palm, ty han vägrade att lämna

⁹ Dalby birks tingbog, 1668 1/4, D III ea: 47; Skånska gen.-gouv:kansliet: Skrivelser från åtskilliga myndigheter och ämbetsmän, 1668 27/6 och 1668 11/11, D III m: 8, LLA. — RR 1668 19/9, p. 690^v, RA.

från sig resolutionen, förrän han hade fått så mycket betalt för sitt omak, som han ville ha eller 100 dlr smt.

Kommissionen anmärkte också på, att stallmästaren hade hållit fyra stycken stallbetjäningens hästar och sex kor, som icke var upptagna i staten under åren före arrendet. Man frågade, om det skulle vara så.

Bönderna var fortfarande motsträviga och det är tydligt att de avskydde stallmästaren. Vid ett förhör vid ett ting i Dalby angående ett mord fann sig domaren föranlåten att fråga delinkventen, om det var sant, att bönderna en kväll samlats för att slå ihjäl stallmästaren, då denne skulle rida hem till Flyinge efter ett besök hos hovslagaren i Dalby. Vilket naturligtvis förnekades.

Så skulle det bli jordrevning 1672. Då hade bönderna funderat ut, att de skulle låta en del mark, som de brukat under sina hemman, ligga öde, för att på så sätt få deras värde och därmed också deras räntor nedsatta. Vilket föranledde stallmästaren att på tinget i Dalby uttala en skarp varning. De skulle bruka den jord de hade, tills jordrevningen var slutförd.¹⁰

Något hade dock böndernas ställning förbättrats. 1673 var endast två hemman öde i Dalby, men däremot tolv upptagna på frihet, vilket betydde, att stallmästaren inte fick någon ränta av dem.

Nu var väl stallmästaren trots allt inte så fattig som han ville låta påskina. Han fortsatte att arrendera och köpa gårdar. 1673 arrenderade han åtta hemman i Hellestad utom arrendekontraktet. Mette Rosencrantz sålde en gård i Örup till honom 1670, och 1675 köpte han av Ernst Laxmand von Raden en gård i Gullåkra, Brågarps socken. Han fick rå och rörs rättighet på två och ett halvt hemman under Esarps säteri och fick konfirmation på de hemman, han fick i Finland 1658.

1672 lånade han översten Adam Clas Wachtmeister 1 200 dlr., som han inte

fick tillbaka förrän han vänt sig till konungen 1684. Slutligen fick han 1672 även jus patronatus till Esarps lilla socken och församling, som endast bestod av tio hemman och som årligen inte gav mer än tio tunnor i tionde, varför han måst bekosta kyrkans underhåll. 1674 skulle arrendekontraktet förnyas. Någon tid innan måste det odaterade PM ha nedskrivits, i vilket det heter att stallmästaren skall påminnas om, att han skall hantera bönderna så att de bli kvar på sina gårdar och att godset vid arrendeårens utgång är förbättrat och ej förarmat. Likaså att han skaffar åbor på de öde hemman, som ännu inte är tagna i bruk. Den 20 mars 1674 får stallmästaren immission på gods under stallstatens arrende.¹¹

År 1675 blev det på nytt krig mellan Danmark och Sverige. På sommaren 1676 landsteg danskarna på Skånes västkust. Då flyttades stuteriet i Dalby och Flyinge till Kungsör och Strömsholm. Hästarna kom alltså ej att användas i kriget, som man förut antagit. Den 7 aug. 1676 anhåller Sjöberg hos kammarkollegium om fri skjuts och fortskaffningsmedel för sitt folk, varom brev skulle utgå till vederbörande landshövdingar.

Men den stora frågan var, hur man skulle kunna skaffa medel för stuteriets underhåll. Kammarkollegium menade, att man kunde taga dem från Strömsholms stat, eftersom det nu kommit så många hästar dit, att man kunde göra besparingar på anslaget för hästinköp. Men stallbetjä-

¹⁰ Skånska kommissionens protokoll QQ D. 1, p. 2293 f., och p. 2295 ff., RA. — Dalby birks tingbog, 1671 23/10 och 1672 10/6, D III ea: 47, LLA. — Skånska gamla handlingar t. o. m. 1685, s. 981 ff., Kammarkoll:s arkiv.

¹¹ Jb, Hellestad, Torna hd, 1673, RA. — Skånska gamla handlingar t. o. m. 1685, s. 317, Kammarkoll:s arkiv. — Skånska reduktions- och indelningskommissionens arkiv, F III: 19, Atkomstakter, 1685, s. 305; RR 1672 8/5, p. 464; Biographica: Siöberg; Reduktionskommissionens arkiv: F II, s. 652; RR 1672 30/4, p. 364v, RA. — Skånska gamla handlingar t. o. m. 1685, s. 985 och 1010, Kammarkoll:s arkiv.

ningen fick intet anslag till sitt underhåll och lön. Konungen föreslår därför landshövdingen i Västmanlands län, att vissa medel, som där kan finnas, anslås för den. Då kom landshövdingen in med en skrivelse till kammarkollegiet med en begäran om en resolution på, vilka medel kollegiet behagat anslå till Dalby och Flyinge stuteri på Kungsör. Både konungen och kollegiet hade skrivit, att det skulle förses med gott fourage, ty det är det förnämsta stuteriet, som H. Maj:t nu har. Dessutom hade stallmästaren rekommenderats till någon hjälp, eftersom han inte har något att underhålla sig med, då alla hans gods är "borttagne". Det arma stallfolket måste också hjälpas med åtminstone 200 dlr, ty "de ligga honom dagligen öfwer och klaga sin nöd". Landshövdingen tyckte att Strömsholm hade en så god stat, att något kunde tagas därifrån. Och Gyllenstierna tyckte i kammarkollegium den 5 febr. året därpå att stallstaten från Skåne kunde indragas under Strömsholm. Tydligt gjordes dock ingenting. Ty 1677 kommer riksmarskalken Stenbock och stallmästaren Reuterkrantz in till kammarkollegium med en anhållan om kläder och underhåll för H. Maj:ts stallfolk, som inestå på staten, "warandes oförswarligt at folket af hunger och waanskötzel förgäes". Ännu 1679 hade den skånska stallstatens ekonomi icke ordnats. I en supplik till kammarkollegiet säges det, att dess tillstånd är mycket "betrengt", och återigen skall det gå brev om att den måtte bli hjälpt genom besparingar från andra stallstater.¹²

Stallmästaren var nu så gott som ruinerad. Hans gårdar i Skåne blev verkligen "borttagne". 1677 konstateras det att Bjällerups gård var alldeles ruinerad, öde och obrukad. Det var särskilt efter slaget vid Lund och när danskarna kamperade där maj—juni 1677, som gården förstördes. Alla lofter, dörrar och fönster i bostadshuset och hela stallbyggnaden och ladugården blev nedbrutna. Gården övertog sedan för skuld av prof. Nordeman.

Flyinge skall ha blivit nedbränd i augusti 1678, och Esarps gård blev också utplundrad och nedbränd och låg öde hela kriget. Många av hans strögårdar var också brända. Men konungen hade blivit uppmärksam på hans belägenhet och i ett brev av den 25 febr. 1678 befallde han landshövdingen i Närke och Värmland Mårten Reuterkrantz, att, då Matz Otto Siöberg "icke något till sin subsistencie wet at tillgå", ge honom kronans ladugård i länet (d. v. s. Västra ladugården vid Örebro) att få bebo och uppbära räntorna av i behaglig tid.

Men ännu hårdare slag väntade Sjöberg, då den s. k. skånska reduktionen genomfördes. Genom denna indrogs alla donationer, som givits enligt Norrköpings besluts villkor. Sjöbergs donerade hemman blev rusthåll. Han försökte att rädda Esarps säteri och ville göra ett byte med kronan. Mot det lilla säteriet, som blivit ruinerat under kriget men av honom reparerats, vill han lämna båda sina frälsehemman. Han åsyftar tydligt Bjällerup. Han ville vidare ha ersättning för kyrkans underhåll och för 120 tunnor spannmål till utsäde vid Dalby och Flyinge. Hans gård Trulstorp och hans hemman i Bjällerup, som blivit rusthåll, hade blivit förstörda och nu hade han bara fått två års frihet på dem, men kunde då inte prestera en fullkomlig rustning nästa år. Han bad därför om ytterligare ett års frihet samt byggnadstimmer, så att han kunde skaffa nödig rustning.

År 1675 hade han på landshövdingens order upphandlat ett parti hästar för konungens drabanter och hade där en fordran på 300 dlr. Han var nu 1681 i Malmö men måste resa upp till sin tjänst i Sverige, varför han nödgades be landshövdingen om respengar. Han påminde vidare om, att han år 1676, då konungen var i Skåne,

¹² Kammarkoll:s protokoll 1676, 7/8, p. 221, 1676 23/9, p. 473, 1676 23/10, s. 687, 1677 5/2, p. 149, 1677 17/3, p. 449^v och 1679 3/7, p. 2336; RR 1676 3/10, p. 266^v, RA.

måste anskaffa fourage både till stallstatens hästar i Dalby och Flyinge och till konungens egen stallstat, vilket han måst ta från sina egna gårdar. Och någon ersättning därför hade han inte fått. Han hoppades nu, att landshövdingen vill hjälpa "een gammal och travallierat K.m:ts tienare". Hans fordran på kronan var ännu 1687 ej gäldad, då han hos kammarkollegiet anhöll om att få "stipendium Trollorum", men fick till svar, att hans ansökan måste anstå tills man undersökt hans förvaltning i Dalby och Flyinge.¹³

År 1688 hade kammarkollegiet upp-täckt, att det hemman som Sjöberg fått, Västra ladugården vid Örebro, låg på förbjuden ort och under Örebro fredsmil, varför den borde indragas och införas i kronans jordebok. Men konungen tyckte, att då stallmästaren en gång fått den på behaglig tid, så skall han ändå personligen få behålla den i ytterligare fyra år och sedan i avräkning på den fordran han kan ha hos kronan. År 1691 indrogs dock gården till indelningsverket och blev rusthåll. I utbyte skulle Sjöberg få Ängstorp i Askersunds socken samt Torpa och Gull-sunds-boda i Snavlunda socken på samma villkor som tidigare. Han får immission på dem den 15 april 1691. Redan efter ett par månader har kammarkollegiet kommit på andra tankar. Sjöberg borde ha hemman som ifråga om räntan motsvarade vad Västra Ladugården gav. Men kollegiet hade funnit, att hans nya hemman räntade mer och att dessutom även de var belägna på en förbjuden ort, en bergslagsort, och man frågade sig, om man skulle under-rätta konungen därom, men fann, att det överskjutande beloppet kunde avräknas på den fordran han hade hos kronan.

Ännu i början av 1692, hade Sjöberg dock icke fått tillträde till de utlovade gårdarna. Anledningen var, att man alltjämt höll på att undersöka hans förvaltning av Dalby och Flyinge för att få klarhet om hans fordran. Han skrev till konungen och beklagade sig och hävdade att räkningarna

ju en gång var översedda och likviderade i Skåne och bönföll konungen om att han måtte befalla kammarkollegiet att lämna honom hans vederlagsbrev. Skulle något fel ha blivit begånget vid hans förvaltning av Dalby och Flyinge ville han förklara och reglera det. Konungens beslut blev, att kammarkollegiet skulle avhjälpa supplikanten.¹⁴

Men långt dessförinnan hade Hedvig Eleonora ånyo visat honom sin välvilja. 1687 hade han skrivit till henne och tackat för vad han fått av henne för sitt uppehälle och anropat henne om ytterligare bistånd, då han råkat i stort armod. Och 1688 anställdes han som stallmästare hos henne med en lön om 600 dlr. om året. Som sådan tjänstgör han till 1690. Då ber han åter drottningen om hjälp. Han hade då förmedelst en svår sjukdom genom fältskärer och doktorer blivit så utmattad att han icke kunde skaffa sig det ringaste medel till uppehälle. Han överflyttades då till drottning Ulrika Eleonoras stallstat med samma lön, men kallas nu understallmästare.¹⁵

År 1692 bodde han i Stockholm med en kammartjänare. Han dog den 2 dec. 1692 och det ringdes själaringning för drottningens understallmästare i Jacobs kyrka.

Konungen gjorde en anteckning i sin almanack om hans död: "Den 3 om morgonen klåkan 9 blev stalmester Matieas Siöberg döo, sädhan han lä(n)ge hadde warit siuk, numera salig hos Gudh, han

¹³ Verifikation, Torna hd 1677, s. 283, RA. — Skånska sätesgårdar, Hist. tidskr. f. Skåne-land, 5, s. 36 ff., o. 6, s. 321 f. — RR 1678 25/2, p. 451v, RA. — Skånska gen.-guv:kansliet: Allmogens och det lägre borgerskapets brev, 1681 16/4, D IV c: 4, LLA. — Kammarkoll:s protokoll 1687 19/10, p. 3465, RA.

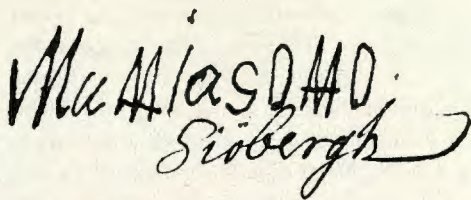
¹⁴ RR 1688 6/4, p. 529v, och 1691 26/3, p. 466; Kammarkoll:s protokoll 1691 14/7, p. 2503 ff.; Biographica: Siöberg, RA.

¹⁵ Hedvig Eleonoras arkiv, E: Skrivelser från enskilda: Siöberg, RA. — Hedvig Eleonoras stallstat 1688—90, och Hennes Kongl. Maj:ts drottningens stallstat pro anno 1691—92, Slottsarkivet, RA.

var någera och siuttige år gammal” och beviljade åt honom på begäran fritt gravställe i Riddarholmskyrkan. Där begravdes han den 1 maj 1693. Hans officiella titel var alltså till slut understallmästare. Han dog utfattig. De hemman, som blivit lova-de honom, fick varken han eller hans ar-vingar tillträda.¹⁶

Först 1695 hade kammarrevisionen bli-vit färdig med granskningen av hans för-valtning av stuteriet i Dalby 1658—1668. Den hade varit mycket besvärlig. Stall-mästaren hade inte fört någon årlig räk-ning för hästarna, utan endast för några år inkommit med förteckningar, som gav vid handen, att åtskilliga hästar blivit bort-skänkta efter muntlig befallning, en del kasserade eller bortförda till andra orter, vilket ej är verifierat med dokument med undantag av några kvitton på bortskänkta hästar. Antalet hästar hade ibland varit större, ibland mindre än vad som i staten angivits. Utfodringen hade också över-skridit anslaget därför i staten. Han hade dessutom haft fyra tjänstehästar och några kor, som ej varit upptagna i staten. Han hade utfört en del reparationer på Dalby och Flyinge gårdar, för vilka medel ej fanns upptagna i staten, ej heller hade han kunnat framvisa order om dessa åt-gärder, utan endast bifogat kvittenser för somliga år. Det sades att landshövdingen förordnat därom. Det fanns dock inga verifikationer, men han hade själv i livsti-den på sitt samvete intygat, att allt var rik-tigt. Arvingarna förklarade, att de efter så många år inte kunde ge annan upplysning än den stallmästaren själv lämnat. De å sin sida ansåg sig ha en fordran på kro-nan på 3 958 dlr smt sedan den tiden, då stallmästaren arrenderade stuteriet, efter-som han på grund av böndernas fattigdom icke fått in de summor, som beräknats, en fordran, för vilken han fått kammar-kollegiets assecuration.

Kammarrevisionen hade funnit, att stall-mästarens uppgifter i vissa fall var sanno-

Namnteckning 1673.

lika, men ansåg det omöjligt att med sä-kerhet avgöra, i vad mån hans fordran på kronan och kronans på honom var väl grundade och hemställde hos konungen. om det icke vore bäst, att i en så beskaf-fad ”mörk” sak hans fordran skulle kun-na kvittas mot kronans. Skulle man gå in för ett laga utslag om de poster i Siöbergs räkning som var tvivelaktiga, skulle det taga lång tid till ingen nytta och om nå-got kanske skulle kunna komma kronan till godo, så var sterbhuset i så ”slätta willkor”, att där ingenting var att hämta.¹⁷

Någon förvaltningsman var stallmästa-ren tydligen inte. Han bevistade riksdagar-na 1686 och 1689, men spelade ingen roll i den tidens politiska liv. Han saknade boklig bildning. Han kunde inte skriva. Från den första kvittensen som underberi-dare, där han i lönelistan kallas Wrangel, till den sista skrivelsen från honom 1692, undertecknar han alltid med Mattias Otto, ritat med stora bokstäver, sista gången med darrande hand. När han blir adlad Siöberg måste hans sekreterare lägga till detta namn efter hans egenhändigt ritade.

Men hästar kunde han. Han älskade ”sköna hästar” och han släppte ytterst ogärna sådana ifrån sig. När riksstallmästaren Clas Tott en gång begärde, att han skulle skicka två pärlfärgade hästar till Göteborg, svarade han, att han strax för-

¹⁶ Alphabeth öfwer Mantal längden pro anno 1692 i staden Stockholm; Jacobs församlings döda, 1692, s. 245, SSA. — Karl XI:s almanackanteckningar. Utg. af S. Hildebrand (1918), s. 249. — RR 1692 15/12, p. 742v, RA. — Riddarholmens församlings kyrkobok 1639 —1738, SSA.

¹⁷ Kammarrevisionen till K. Maj:t 1695 29/10, RA.

beredde deras avfärd, men att han tyvärr dessförinnan fick ett brev från drottningen, vari hon befallde "på wåress högsta onådhe och största ogunst att I inga hästar eller något annat creatur till ingen menniskia det ware sigh hwem det wara kan högt eller nedrigit ståndh affölga låtha medh mindre wåress order . . . kommer." De pärlfärgade skulle hon låta avhämta för egen räkning. Siöberg kunde alltså tyvärr inte sända dem. Tott genomskådade givetvis sammanhanget. När drottningen en gång begärde, att han skulle sända 30 ston och två hästar till hennes moder i Holstein, meddelade han henne, att han utvalt och avsänt de medelmåttige och bad att de kvarvarande "skönaste hästar" icke måtte rekvireras det året. Han hjälpte Pontus Fredrik De la Gardie med hans hästar på Skarhult och då denne en gång ville förära riksstallmästaren några av dem, valde Sjöberg ut dem, som han tyckte vara sämst.¹⁸

Mattias Sjöbergs börd är dunkel. Redan Palmsköld har lagt märke till att han ibland i offentliga handlingar kallas Wrangel, och det kan icke råda någon tvekan om att Karl X Gustav och hans gemål kände honom under detta namn, vilket tyder på att de kände till hans börd. Fram till 1661 får han i allmänhet detta namn. När det några gånger förekommer i domstolsprotokoll, torde han väl även själv kallat sig så, t. ex. den 3 dec. 1660; "erlig, agtt boren och mandhafftig Matias Vrangell Ottessen" Men militära och civila myndigheter har oftast ej använt det. Det är betecknande, att när han i ett oexpedierat kungligt brev 1662 kallas "erlig och manhafftig Matthias Ottesson Wrangel", så är namnet i den expedierade skrivelsen ändrat till endast Matthias Ottesson. I Dalby jordebok kallas han aldrig Wrangel och överhuvudtaget aldrig efter 1666. Palmsköld förmodar, säkerligen med rätta, att Mattias är en oäkta son till en Wrangel, men hans antagande att Karl Gustaf Wrangel skulle vara hans

fader är helt orimligt, då denne var född 1613 och Mattias 1624. Dessutom anger ju hans patronymikon, att hans fader måste ha hetat Otto. Detta namn förekommer tämligen ofta i den Wrangelska släkten, särskilt i Baltikum. Vid tiden för Mattias födelse levde tre Otto Wrangel i en ålder, att var och en av dem skulle kunna vara hans fader, nämligen

Otto v. Wrangel, 1599 ståthållare i Narva, 1623 Manngerichtsassessor i Harrien, 1642 Landrath. Död 1653. G. m. Elisabeth v. Taube.

Otto v. Wrangel, kallas von eller zu Kaw (Kau) av huset Jesse, Sauss och Huer, 1597 Hakenrichter i Harrien, 1615 Landrath och Ritterschaftshauptmann i furstendömet Estland. Han levde ännu 1641 och var gift med Anna v. Fersen.

Otto v. Wrangel, kallad den yngre av huset Jesse, 1597 Landrath, ogift. Han ställdes 1618 inför rätta för att ha skjutit ihjäl kornetten Hauenschild. Enligt Maltitz hade saken uppgjorts i godo och "zwar dadurch dass Otto v. Wrangel der Wittwe den 27 December einen Entschuldigungsbrief zukommen liess". Men detta är oriktigt. I biografien över Otto Wrangel von Kaw har han meddelat att saken hänskjutits till riks-rätten på änkans begäran. Denne Otto Wrangel for till Stockholm som ombud för denna process. Där hävdar Maltitz, att under förhandlingarna i Stockholm, vid vilka konungen själv var närvarande, mest diskuterades om privilegier och att mordet alls icke nämndes. Detta är också oriktigt. Domen, som fölls över Otto den yngre i riksrådet den 17 juli 1621 blev mycket sträng. I protokollet heter det att änkan Hauenschild begärt konungens revision av den dom, som föllts av landsrådet i Estland, men

¹⁸ Tottska saml: Claes Tott, 6, Skrivelser från enskilda 1661 10/4, E 5786, Skrivelser till enkedrottningen Hedvig Eleonora, Vol. K. 192: Wrangel, M. O.; Rydboholmssaml: Skrivelser till Pontus Fredrik De la Gardie, E 7653—7654, 1667 3/10, 1668 7/7 och 1674 22/4, RA.

konungen tycker detta är onödigt, då landsrådets dom förmäler, "att saken till vårt arbitral straff remitteras" d. v. s. till ett straff efter konungens gottfinnande, och beslutar, att han "skall uthåm alla Sweriges rikjes gräntzer wara billtogh lagder" tills han blivit försonad med änkan och i sin landsflykt kunnat bevisa, att han bättrat sig. Han förbjudes också att besöka de länder, med vilka Sveriges krona har några tvistigheter. Guvernören och landsrådet i Livland skall meddela honom, att han fjorton dagar härefter icke får finnas inom gränsen så framt han icke vill hemfalla åt strängare straff.

Ingen av de två först nämnda Wrangelarna kan väl gärna komma ifråga som fader till Mattias. De hade säkerligen sörjt bättre för honom i synnerhet som hans börd tydligen var känd av kungahuset. Mattias fader måste vara Otto den yngre, den biltoge. Dennes vidare öden är okända, men det är väl troligt att han begav sig till Tyskland och då kan Stiernmans uppgift i Suecia illustris vara riktig, att Mattias föddes i detta land.

Vem hans moder var torde vara omöjligt att påvisa. Någon förbindelse mellan honom och henne kan icke spåras. Dock finns det två omständigheter, som kanske bör anföras, då de möjligen kan ge en antydan var hon bör sökas. Den första är, att Åkerstein i sina genealogiska notiser mellan Mattias Otto och Sjöberg infogat "Taube". Denna anteckning antyder väl, att han trott sig veta antingen att en Taube varit moder till Mattias eller att någon av denna ätt tagit hand om gossen. Den andra är hans förhållande till kungaparet Karl X Gustav och hans gemål. Vi har ovan sett hur de på alla sätt visat honom sin gunst, som kulminerade när drottningen genomdrev hans adlande. Denna välvilja kan icke ha berott på någon egard för den Wrangeliska släkten, som förefaller, att snarast ha tagit avstånd från denna telning på sidolinjen. Den kan ej heller ha berott på någon särskild bragd

eller tjänst, som han gjort dem. Denna skulle väl i så fall ha omnämnts i adelsbrevet, där det, bortsett från hans vistelse på en klippa i havet, endast talas om hans tapperhet och gjorda tjänster under krigen.

Nu var ju kungen och Mattias nästan jämgamla. Om han är den Wrangel, vilken som ovan nämnts följde Karl Gustav till Tyskland, måste han redan tidigare funnits på Stegeborg. Han finns där visserligen inte uppförd med namnet i någon stat, men han kan vara en av de icke namngivna pager, som upptages på stallstaten. Kungen och han skulle alltså kunna ha varit bekanta sedan barndomen, vilket skulle kunna förklara dennes välvilja mot honom. Om hans moder var en Taube, kan hans vistelse på Stegeborg måhända förklaras, då denna ätt hade förbindelser såväl med Katarina och Johan Kasimir som med Karl Gustav. Jakob Johan Taube var hovmästare hos Johan Kasimir, kammarherre hos Karl Gustav och hovmästare hos hertig Adolf Johan.¹⁹

Som ovan nämnts är det troligt, att Matthias gifte sig 1657 eller 1658. I ett brev från 1672 kallar han en köpman i Stockholm Jochim Margraff för sin sväger. Han var alltså gift med en syster till denne en gång välsituerade affärsman, som 1676 hade ett par stenhus i Stockholm och vars maka hade varit föregångskvinna vid Karl XI:s kröning och då lånat ut en tennservis. Systemens förnamn är okänt. Men med henne torde Sjöberg

¹⁹ Palmskölds biografiska anteckningar, s. 3354, Riddarhusets arkiv (avskr. efter förlaga i Palmsköldska saml. UUB). — Skånska gen.-guv:kansliet: Insända domar 1660 3/12, D III ea: 6, LLA. — Oexpedierade kongl. brev samt kopior 1662 16/7 och RR 1662 17/7, p. 1007v, RA. — E. v. Maltitz, Geschichte der Familie von Wrangel. Bd 1—2, Beilage Berl. & Dresden 1887, s. 165, 500 ff., 643 ff. — RR 1621 17/7, p. 389v. Det var alltså icke Otto Wrangel a. Sage, som mördade Hauenschild, som uppges i Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften, Estland, Bd 2, Nachträge (Görlitz u.å.), s. 33. — Åkersteins genealogiska notizer, Riddarhusets arkiv. — Elgenstierna, 8, (1934), s. 180. — B. Taube, Släkten Taube (1939), s. 82, 85, 185.

som hemgift fått de medel, som satte honom i stånd att köpa gårdarna i Skåne. Hon dog 1685 och den 11 juni själaringdes det för henne i Nikolai kyrka i Stockholm.

I deras äktenskap föddes flera barn. Under åren 1664—68 var sedermera kyrkoherden i S. Rörum och Häglinge Måns Persson Tofta informator för dem enligt dennes curriculum vitae. I ett brev från 1667 talar Siöberg om att hans små barn är opassliga och några har också dött och blivit begravna i ett gravkor i Bjällerups kyrka. Några barnlik fann man dock icke där vid den undersökning som företogs 1934.²⁰

Matthias Siöbergs efterkommande

Till mogen ålder nådde tre av Matthias Siöbergs barn: Gustaf, Adam Clas och Dorothea Elisabeth.

Gustaf Siöberg torde ha varit äldst. Han blev korporal 1674. En vecka efter slaget vid Halmstad blev han 1676 kornett och i maj 1677 löjtnant till krigets slut. De sista fyra månaderna tjänstgjorde han som ryttmästare för överstelöjtnantens kompani, som han rekryterade i Norge, men utan kunglig fullmakt. Den 26 april 1680 skrev han till generalguvernören i Skåne och anhöll att få ut resterande lön för dessa befattningar, då han genom reduktionen råkat i ett så "slet och fattigt tilståndh". Med kriget slutade hans militära bana, men han kallades därefter ryttmästare.

Han var gift med Clara Maria Galtung, dotter till amiralen Lars Galtung på Björnstorp. Hon hade som ogift av sin moder Barbara von Grabow köpt S. Ugglarps säteri den 12 febr. 1671, som Gustaf alltså fick genom sitt giftermål med henne. Bröllopet bör ha ägt rum 1680 eller 1681, ty vid tinget i Dalby den 2 nov. 1693 blev Gustaf instämnd för att han inte betalat tionde för denna gård för åren 1681—92. 1682 hade han dessutom av sin svärmoder köpt "två små bolliger kallet Ryet" i Gödelöv.

Gustaf hade efter faderns avresa från Skåne tagit hand om dennes gårdar där, av vilka donationerna nu blivit till rusthåll. De flesta hade också nedbränts under kriget och måste återuppbyggas. Efter moderns död övertog fadern alla gårdarna utan att göra arvskifte med barnen. Detta föranledde Gustaf att skriva till vice generalguvernören i Malmö. Han framhöll, att hans moder köpt några gårdar i Esarp och klagade över att fadern nu givit fullmakt åt prosten Sven Knutsson i Hellestad att göra och låta med dem som han bäst synes. Gustaf var rädd, att detta kunde komma att leda till skada för honom och hans syskon och anhöll därför att fadern måtte beordras till Skåne för att göra ett riktigt skifte med sina barn och prosten förbjudas att befatta sig med godset, för vars skötsel Gustaf tidigare fått sina föräldrars fullmakt.

Det blev tydligen ett skifte, varefter Gustaf löste ut sina syskon. Han övertog Esarp och de andra gårdarna, utom Bjällerup, som avträdades för skuld, men hans ekonomi var mycket svag. Åren 1691 och 1692 blev han stämnd för att han inte betalat tionde för Esarp för åren 1687—92. Tre gårdar i Kyrkheddinge hade han pantsatt i Riksens ständers bank, som uppbjöd dem till försäljning 1694. S. Ugglarp hade han utarrenderat. Efter en tvist med arrendatorn sade han upp denne den 11 juni 1694. Den 4 juni 1695 låter hans änka vid tinget meddela, att hon den 3 sept. ämnar låta hålla skifte efter sin salig man. Ryttmästaren måste således ha avlidit mellan dessa båda data.

Hans maka låg sjuk i juni 1698 och instämde en bonde till tinget för att han kommit in i hennes gård och "stugo,

²⁰ Krigskollegii suppliker, Vol. 17: 1672 15/5, KrA. — Nicolai församlings döda 1685, SSA. — G. J. Sommelius' saml. vol. B 2, LUB (jfr G. Carlquist Lunds stifts herdaminne, II: 6, 1957, s. 114). — Skånska gen.-guv.-kansliet: Skrivelser från åtskilliga myndigheter och ämbetsmän, 1667 3/4, D III m: 7, LLA. — Skånska sätesgårdar 1682... (Hist. tidskr. f. Skåneland, 5), s. 51.

hwarest han henne som lågh på sin siukosäng medh otijdige ord skall hafwa öfwerfallit". Efter vittnens hörande blev han frikänd. Själv levde hon inte länge därefter. Redan följande år, 1699, måste hon vara död, ty då anmäldes vid tinget i Dalby, att ett par bönder, som arrenderat Esarp, ville ha syn på gården, och barnen fick som förmyndare Hans Walkendorf, Jöran Urne och Christian Walkendorf, vilka året därpå vid tinget anmälde ett kontrakt med häradshövding Tigerschiöld gällande S. Ugglarps säteri.

Gustaf Siöberg och Clara Maria Galtung hade fem till mogen ålder komna barn, nämligen sönerna Mattias Johan, Lars och Carl Gustaf och döttrarna Helena Maria och Elisabeth Maria. Deras arv blev ringa. Bönderna på de underlydande gårdarna var fattiga. Den 1 okt. 1703 hade Hans Walkendorf instämt bönderna under Esarps och Örups rusthåll för att förklara, vartill de använt 1699—1702 års utlagor, då Sjöbergs arvingar därav litet eller alls intet njutit.²¹

Av sönerna torde *Mattias Johan* ha varit äldst. Hans militära karriär lär vi känna dels genom generalmönsterrullor, dels genom den av honom till krigskollegium lämnade meritförteckningen av år 1720. Han hade tydligen tidigt tröttnat på de fattiga förhållandena i sin hemtrakt och på de i det då fredliga Sverige dåliga utsikterna på den militära banan. Redan 1699 var han i den polske konungens tjänst. Men när det i det sachsiska lägret blev kungjort att alla svenskar, som var i utländsk tjänst, skulle bege sig till fäderneslandet, anhöll han hos den där kommanderande generalen von Flemming om avsked. Detta beviljades ej. I stället blev han insatt i häkte, varifrån han snart lyckades rymma. Under ständig livsfara tog han sig fram till Riga, där han 1700 blev antagen som volontär vid general Frölichs regemente. Samma år blev han där förare och året därpå fältväbel. Den 19 aug.

1702 blev han fänrik och den 14 aug. 1707 löjtnant. År 1709 blev han kommanderad med 217 ryska fångar till Reval och sedan till Stockholm, där han den 11 nov. 1709 fick regementskvartermästarebeställningen vid Västmanlands infanteriregemente. Den 4 aug. 1711 blev han sekundkapten där, vilken tjänst han innehade tills han erhöll avsked den 16 (12) nov. 1719.

Han hade varit med om övergången av Düna, aktionen vid Erestfehr, belägringen av Stralsund och blivit fången vid Moss i Norge, men senare utväxlad. Han hade en gång rest bort från fattigdomen i Sverige, men det blev föga bättre för honom när han återvände. Han hade i Riga före 1705 gift sig med Christina Elisabeth d'Albedyll av den livländska grenen av ätten. Med henne hade han tydligen fått gods i Livland. Men 1710 erövrade Ryssland såväl Estland som Livland och det var endast en del av lösöret som Siöberg fick med sig till Sverige, vilket han efterhand måste avyttra för sitt uppehälle.

Han hade tydligen inte haft någon förbindelse med familjen i Esarp under sin bortvaro. Under tiden hade föräldrarna avlidit, efterlämnande ett ringa arv. Sin del i rusthållet Esarp pantsatte han den 2 dec. 1710 för 152 dlr.

När han året därpå blev sekundkapten råkade han ut för nya besvärligheter. Den ordinarie innehavaren av tjänsten kapten Grubbe satt fången i Ryssland och hans maka Ebba Christina De la Chapell residerade ensam på bostället Fågelsjö i

²¹ Rulla 1678, Vol. 8, och 1679, Vol. 9, 16, KrA. — Militaria. Ansökningar och meritförteckningar: Armén 7: 2, Skånska reduktions- och indelningskommissionens arkiv, F III: Åtkomstacter 1685, RA. — Torna hds dombok 1693 2/11 § 35. (A Ia: 3), LLA. — Skånska sätesgårdar... (Hist. tidskr. f. Skåne-land 5), s. 57. — Skånska gen.-guv.kansliet: Skånska adelns och andra ståndspersoners skrivelser 1687 19/2 (D V: a 16), Torna hds dombok 1691 12/10, 1692 12/10, 1694 8/1, 9/7, 10/7, 1695 4/6, 14/7, 1698 9/6, 1699 22/5, 1700 7/2, 1703 17/2 (A Ia: 1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 13) LLA.

Svedvi socken. Siöberg bodde ännu 1714 i Sala, men skrev då till hauptmannen i Hedvig Eleonoras livgeding och klagade över att han hade så långt till regementets mötesplats, att det var dyrt att resa fram och tillbaka och att behöva hålla två hushåll. Han hade nu måst avyttra vad han hade haft med sig från Livland och befann sig i ett eländigt tillstånd. Han ville ha hjälp med att få bostad på Fågelsjö för sig och sin familj. Där skulle ändå bli tillräckligt med rum över för kaptenskan. Han erinrade på nytt om att han som alla hans landsmän livländarna förlorat all sin egendom. Hauptmannen Adlerstierna gav befallningsmannen Johan Söderqwist i uppdrag att se till att det, helst i godo, på bostället lämnades så många rum fria som Siöberg behövde för sig och de sina. Senare återkom Siöberg med en ny skrivelse till hauptmannen, vari han begärde att få njuta hälften av boställets årsväxt och äring. Fru Grubbe hade dock endast sig själv att sörja för. Hon protesterade förstås, men tydligen fick Siöberg som han ville. Han bodde på bostället 1715—19.

År 1719 kom drottningens förordning, att alla sekundofficerarna vid regementena skulle avskedas, alltså även Siöberg. Denne skrev då till sin överste och anhöll, att han hos K. Maj:t ville föreslå, att han fick bli benådad med ett par beneficiehemman, som han visste var lediga vid regementet. Det var de nu inte, men drottningen gav på nytt order om hemman åt Siöberg, och han fick också ett par sådana nämligen Persbo och Ravatebo i Huddunge socken, västra Uppland. Under tiden hade han förhört sig hos K. Maj:t om möjligheten att få arrendera Hassle-Mölla gård i Skåne, men därav blev intet.

Siöberg bodde 1719—23 i Västerås på Slottsgatan och levde på räntorna av dessa hemman. 1722 års ränta hade han belånat hos rådmannen Schenström där. I regementsräkenskaperna för 1723 har kapten Lars Nordberg fått de hemman, som Siö-

berg innehaft och immission på räntorna från dessa från detta års början enligt beslut av krigskollegium den 6 sept. 1723. Det heter där, att han får dem efter Siöberg, som "förmimmes var boendes i Riga". Siöberg hade med sin familj flyttat tillbaka till Livland och detta måste ha skett efter den 17 juni, då han fick ett intyg om kristlig vandel av en präst i Västerås.²²

Vid freden i Nystad 1721 stadgades det, att alla invånare i Livland var de än levde eller bodde, i Sverige eller annorstädes, skulle få tillbaka den egendom de haft där om de kunde legitimera sig som rättmätiga ägare. De måste dock vid tillträdet avlägga ed till tsaren och hylla honom. Siöberg har tydligen använt sig av denna bestämmelse. Vi återfinner honom som kapten i ryska armén i Pernau. På ryska hette han Матвѣй фон Шеберг.

Mattias Johan Siöberg var gift med Christina Elisabeth von (d')Albedyll. De hade sex barn, av vilka tre, ev. fyra döttrar och en son är kända.

Trots att han år 1720 i en skrivelse talat om sin ålderdom och sin stora fattigdom fick han året därpå den 25 febr. en son, som i dopet fick namnet Gustaf och som faddrar hade en hel rad ståndspersoner i Västerås. Sonens vidare öden är okända.

Två av döttrarna var födda i Svedvi: Margareta Elisabeth den 19 dec. 1715 och Juliana Charlotta den 9 maj 1718. Den Catharina Siöberg som den 15 jan. 1720

²² Generalmönsterrullor för Västmanlands reg. 1710, p. 2, 1712, p. 2v, 201v, 1714, p. 278, 326, 1715, p. 378 och 1721: Strömsholms compagnie, Biographica: Siöberg, M. J., KrA. — Militaria: Meritlistor, 36, Västmanlands reg., RA. — Torna hds dombok 1712 20/10 A 1a: 22 LLA. — Hedvig Eleonoras livgeding: Inkomna skrivelser: Skrivelser till Hauptmannen Nils Adlerstierna, RA. — Biographica: Grubbe, Krigskollegii brevböcker 1715: 3: 3063, 3067, 1719: 1: 1505, Krigskollegii registratur 1719: P 2: 58: 7/11, och Biographica: Siöberg, KrA. — Kammarkoll:s protokoll 1720 13/10, p. 2155, Kammarkoll:s arkiv. — Regementsräkenskaper. Västmanlands reg. 1722—23, s. 8, 78, 217, KrA.

var dopvittne på Slottsgatan torde också ha varit en dotter.

En annan dotter, som var född 1705, känner vi under namnet *Christina Regina*, men det är tvivelaktigt om det var hennes ursprungliga namn. Hon blev gift med Peter I:s etiopiske general Hannibal och har måst döpas om till den grekisk-ortodoxa kyrkan, varvid hon kan ha fått ett nytt namn. Det hon fick påminner om den högättade dam, som stod fadder när hennes make döptes: Christina Regina Poloniae, Augusts gemål. Kanske är hon samma Catharina, som var dopvittne i Västerås. Genom sitt gifte blev hon morfars mor till den ryske skalden Alexander Pusjkin. På ryska kallas hon Христина Регина (фон) Шебap eller Шебоpг. Hon dog den 13 maj 1781, 76 år gammal.²³

Näst äldst av Gustaf Siöbergs och Clara Maria Galtungs söner var *Lars Siöberg*. Han blev myndig 1700 och bör väl då vara född omkring 1684. Den 29 jan. 1700 gav han sin svåger och f. d. förmyndaren Christian Christopher Walkendorf ett "fullkommeligt afkall" för det fäderne och moderne arv, som denne förvaltad, vilket tingfördes i Dalby den 7 febr. s. å. Kort därefter, den 4 juli, pantsatte han sitt fäderneärvda utsockne frälshemman i Kornheddinge till v. presidenten Vilhelm Julius Coyet för 100 dlr, vilket hemman Coyet sedan 1704 och 1705 uppbjöd till försäljning.

Esarp var, som ovan nämnts, ett rusthåll, som skulle hålla en ryttare vid Södra skånska kavalleriregementet. Det blev Lars, som fick rida för rusthållet. År 1702 blev han 2:e korpral där, men det antecknades, att ryttaren nr 87 Lars Siöberg, som "här de öfrige hesthemmans räntorne tillträder, men för fördelen måste han sig i åhr med avancementet benöia låta, blifwer altså fördelen här för ett halfft år Kongl. May:tt bespard". Men han red fortfarande för rusthållet. En korprals-

mundering köpte han 1702, då regementet låg i byn Bilanka en halv mil från Praga vid Warszawa av en korpral Biörck, som fått avsked: häst, sadel, schabrak, pistoler, stövlar, rock och väst, men inte harnesk. Allt för 106 dlr. Men några pengar hade Lars inte. Han fick låna 20 dlr av en ryttarhustru Brita Lillie och gav Biörck en obligation på resten, som skulle inlösas i Esarp. Ännu i början av 1704 red Lars för rusthållet, men i nästa års rulla är han ersatt av en annan. Han hade den 8 juni 1704 blivit skjuten vid ett "partij" vid Bodziechow. "Hest och hela munderingen kom på samma gång bort".

Biörck hade på hemresan från fronten blivit överfallen och plundrad av polacker och därvid mist obligationen. Själv dog han sedan, och hans änka måste vid tinget i Dalby försöka skaffa sig betalt för mannens mundering. Dit instämdes 1708 Lars' båda svågrar korpralen Carl Scharlin (Schalin), gift med Elisabeth Siöberg, och Christian Walkendorf, gift med Helena Siöberg, samt frälsefogden Nils Mårtensson på Klågerup, såsom konstituerad fullmäktig och tillsynsman för Lars' broder Carl Gustaf. Märkligt nog nämnes här icke den andre brodern Mattias Johan. Men han var då ännu i Livland och hade icke deltagit i arvskiftet efter Lars, ty i tingsprotokollet heter det, att Lars arvingar, "som dhe effter honom wärckel. arff tagit", bör svara för det krävda beloppet.²⁴

Även *Carl Gustaf Siöberg* valde militäryrket. Han var yngst av Gustaf Siöbergs söner och var vid tinget i Dalby 1699 ännu

²³ PHT 1898—99, s. 206.

Русский биографический словарь [5] Москва 1914. Ганнибал.

²⁴ Torna hd:s dombok. 1700 7/2, 1704 30/9, 1705 9/2, 25/5 (A Ia: 10, 14, 15) LLA. — Regementsräkenskaper: Södra skånska kavalleriregementet, 1702, p. 29, 83, 1703, p. 196, 1704, p. 231v 1705, p. 262v, Rulla 1705: Södra skånska kavallreg., p. 113v, KrA. — C. G. Platen, Kongl. skånska dragonregementets historia, 2 (1911), s. 241. — Torna hd:s dombok 1708 24/2, 1/6, 2/6, 7/10 (A Ia: 18), LLA.

omyndig och hade förmyndare tillsammans med de andra barnen. 1702 och 1704 var Hans Walkendorf hans förmyndare och curator. Hans ålder och militära karriär framgår av rullorna och av de uppgifter som han lämnat om sig själv vid tre olika tillfällen, nämligen 1723, 1731 och 1736. Han var född 1689. Redan 1702 blev han volontär vid överste Faltzburgs regemente i Malmö. Hon tog dock avsked följande år "sedan han underderrättat sig i excercitierne och handgrefen" och begav sig till Stockholm, där han i K. Maj:ts stall lärde sig beridakonsten till 1706, då han som underofficer kom till greve Rehnschiölds livdragoner. Men då han följde med rekryterna ut till regementet blev han endast gemen dragon. Först 1708 blev han korporal och var med om drabbningarna vid Holowczyn och Starodub.

Han råkade i fångenskap. Men om denna har han lämnat tre olika versioner. Enligt den första och utförligaste från 1723 räddade han sig under stor livsfara över Dnjepr efter slaget vid Poltava, men blev fången hos kosacker, som höll honom som träl i ett års tid. 1710 flydde han från dem, men togs nu till fånga av ryssar, som förde honom till Moskva, varifrån han ånyo flydde 1712. En mera kortfattad version från 1736 överensstämmer med denna utom däri, att kosackerna ersatts med kalmucker. I den tredje versionen, som föreligger i ett protokoll, fört vid en undersökning om expektanterna i Skenninge 1731, till vilken Sjöberg personligen inställt sig för att söka få utbytt sin expektanslön vid Adelsfanan mot en indelning, sägs märkvärdigt nog ingenting om Ryssland. Här heter det i stället att han varit fången i Danmark och "langionerat sielf".

Den första versionen verkar troligast. Hans regemente var ju med vid Poltava. Men han är icke med i någon förteckning över fångar i Ryssland, och detta kan möjligen ha gjort, att man inte varit helt

övertygad om sanningshalten i hans berättelse. Kanske var det därför han kände sig föranlåten att skaffa fram ett intyg om att han varit fånge i Ryssland. Ett sådant fick han daterat den 7 juni 1734 av E. Gripenwald: "Efter begiäran atesteras at ryttmestaren Carl Siöberg exaperade utur dät ryska fångänskapet och ankom hit till Swärgiät uti marti månat år 1713". Men varför han utbytt Ryssland mot Danmark vid förhören i Skenninge är obegripligt.

År 1713 kom han alltså till Sverige och Stockholm i som han säger "ett alltför älendigt och obeskrifweligt tillstånd". Han blev då fältväbel vid Sparres ståndsdragonregemente och den 18 aug. s. å. fick han sin löjtnantsfullmakt där. Till en början dock utan lön. Den 5 aug. 1715 klagade han över att han "ingen halföre utj mitt stora trångmål till löhn bekommit". År 1717 den 25 okt. fick han fullmakt som interimsregementskvartermästare vid Adelsfanan, och den 26 juni 1718 fullmakt på den äldsta ryttmästarebeställningen vid livkompaniet vid Bielkes (Upplands) tremänningsregemente till häst. Men redan den 30 sept. 1719 fick han sitt avsked, varvid drottningen dock lovade honom "wed tienlig öpning blifwa ihugkommen".²⁵

Den närmaste tiden efter återkomsten till Sverige måste ha varit mycket besvärlig för Siöberg i ekonomiskt hänseende. Redan före sin utresa hade han realiserat delar av sitt fädernearv i Skåne. 1702 var han beredd att genom sin curator Hans Walkendorf sälja sin del av S.

²⁵ Torna hds dombok 1700 7/2, 1702 20/1, 1704 23/5 (A Ia: 10, 12, 14), LLA. — Placeringsdeputationens handlingar 1723, T 10, s. 555, Brev till krigskoll 1731 19/10, KrA. — Militaria: Meritlistor, vol. 1. Adelsfanan, 1736, RA. — Likvidationer: Stora nordiska kriget, 4094, KrA. — RR 1713 18/8, p. 102v, RA. — Biographica: Siöberg, Krigskollegii brevbok 1715: 6491, 6493, 6495, Krigskollegium: Militiaekontoret, G, Räkenskaper IV b, KrA. — Krigsexpeditionens registratur 1719: 1104, RA.

Ugglarp. Det blev nu ingenting av, då hans syster Elisabeth Maria protesterade, men före 1712 hade Esarps rusthåll blivit sålt till generaladjutanten Christer Boye, som i sin tur sålde det till frälsefogden Nils Mårtensson. År 1716 sålde Carl Gustaf sin andel i S. Ugglarps säteri till krigskommissarien Christian Sommar.

Det var säkerligen Carl Gustafs giftermål med Augusta Kijl, dotter till Magnus Kijl, lagman i Norrköping 1718 och året därpå över hela Östergötland, som råddade honom ekonomiskt. Lagmannen var dopvittne i Linköping den 3 jan. 1720 tillsammans med "ryttmästerskan" Siöberg. Vi vet ej när bröllopet ägde rum, men det måste alltså ha skett före 1720. Att även ryttmästaren själv vistades i Linköping vid denna tid får vi belägg för i ett rådsturätsprotokoll. Tacksägelsedagen det året firade Siöberg tillsammans med några andra officerare hos munsken Johan Fredrik Schenck. De var lustiga och glada och hade medtagit ett par gymnasister, som spelade för dem. Men när Siöberg ropade på mera vin och intet fick, kallade han värden för en "canaille och hundsfaßt" och slog ut fönstren i salen, varpå det utbröt en kalabalik med allmän förstörelse och misshandel av värdfolket om följd.

Hans svärfader, lagmannen, hade 1721 köpt en gård i Linköping, och det är troligt att Siöbergs varit inhysta där. När han dör, flyttar hans änka ut till deras gård Tollstorp i Slaka socken, och Siöbergs följer med, ty där var ryttmästare Siöberg dopvittne den 27 juni 1722, och han bor där ännu 1724, då han tillsammans med sin svärmoder var dopvittne i Nykil.

År 1722 sökte Siöberg jägmästarebeställningen i Östergötland, men fick den icke. Året därpå anhöll han hos Rikens ständers placeringskommission om att bli employerad vid Adelsfanan. 1731 anhöll han om indelning och vid 1732 års undersökning angående expektanterna konstaterades det, att han var "af swaga wilkor",

men ännu habil att tjäna och skulle därför bibehållas.

När han 1731 framhöll, att han endast hade sin expektanslön att leva av, var detta inte helt sant. Fr. o. m. 1728 finner vi honom på Boarps gård i Nykils socken, som betecknas som allodialt frälse. Det året var han med på en biskopsvisitation i församlingen. Han gav gåvor till kyrkan och lånade pengar av den, som han dock hade återbetalat 1734. Han var dopvittne vid åtskilliga tillfällen, åren 1729—30 tillsammans med sin fru Augusta. Vid senare dop, där Siöberg var vittne, var frun inte med. Hon måste ha avlidit efter 1730 men före 1737, ty det året den 25 sept. gifter Siöberg om sig. Hans brud kallades vid det tillfället Brita Bergelia i Alnevik. Vi har mött henne förut med ett annat efternamn. 1727 kallades hon som dopvittne Brita Berliin i Aleviken och 1728 Britta Bergelina. År 1737 kallades hon som gift fru Brita Bergelin, ev. -lia.

Hon bodde före sitt giftermål hos sin broder på Alevikens gård överstlöjtnanten Anders Segerstierna. Han hade adlats den 27 juni 1707 och kallas i sköldebrevet före adlandet Anders Berglin, i texten Bergliin. Han var född heter det av ärliga och hederliga föräldrar, vilket väl betyder att de varit bönder. Han har tagit sitt namn när han 1697 började sin militära bana som vanlig ryttare. Systemen hade som vi sett från början samma namn, men ändrade det senare. Brodern testamenterade den 4 juni 1737 all sin förvärvade lösa egendom till sin syster och avled senare samma år.²⁶

²⁶ Torna hds dombok 1702 20/1, 6/10, 1704 23/5, 1712 20/10, 1716 4/6 (A Ia: 12, 14, 22, 26) LLA. — Linköping rådstuguräts dombok 1720 14/12, 1721 9—10/2 (A I: 31), VLA. — Militaria: Ansökningar och meritförteckningar, Armén, 7: 2, RA. — Rikens ständers placeringskommissions protokoll och handlingar, T. 8, s. 682, KR.A. — Valkebo hds dombok 1735 2/10 (A I: 12), VLA. — Jb. Nykil 1737, RA. — Nykils kyrkoarkiv: C 2: 5v, 57v, 60v, 80v, 97v, 111, VLA. — RR 1707 27/6 f. 536 RA. — Valkebo hds dombok 1737 10/10 (A Ia: 12) VLA.

År 1740 fick Siöberg äntligen fullmakt på en löjtnantsindelning vid skånska kompaniet vid Adelsfanan, men ännu 1741 var han kvar i Boarp. Det året gav han en frivillig gåva till kyrkan. I 1743 års generalmönsterrulla blev han uppförd som "lieutenanten med ryttmästares character", och året därpå fick han fullmakt på regementskvartermästareindelningen vid Adelsfanan. Som boställe fick han Bred-sätra i Roslagsbro socken och där avled han 1745 och begrovs den 10 okt., enligt kyrkoboken 60 år gammal, enligt hans egna tidigare uppgifter 56 år.

Hans maka överlevde honom. Två och ett halvt år av sin levnad tillbragte hon till sist hos Gustaf Gyllenberg på Värnberg, och som ersättning för den skötsel och förtäring hon där under tiden åtnjutit ärvde Gyllenberg henne. Bouppteckning hölls den 4 juli 1749. Kyrkoherden i Bro fick 100 rdr för att såväl salig ryttmästarens som fruns lik skulle få stå orubbade i dess grav. Intet spår av dem är där bevarat, varken på kyrkogården eller i kyrkan.²⁷

Helena Maria torde ha varit den äldsta av Gustaf Siöbergs döttrar. Hon blev gift med sin förmyndare Christian Christopher Walkendorf, son till den ruinerade förre ägaren till Ellinge Hans Walkendorf. 1700 bodde de i Gryby i Borlunda. Hans maka ärvde bl. a. en gård i Örup i Esarp, om vilken det heter i 1716 års tiondejordebok över Bara och halva Torna härader "5. Örup. Qvartermästaren Walkendorph 1/2 h. Har intet mächtatt så någott för år 1716 eller täpt dertill, utan allenast bodt i huusen och sedan flytt tädan". Helena Maria dog i Näs och begrovs 1739 "som för fattigdom". Hennes make slutade som profoss i Oxie härad.²⁸

Hennes syster *Elisabeth Maria* var det av barnen som längst höll sig kvar i hemtrakten. År 1702 hade brodern Carl Gustafs kurator Hans Walkendorf sålt den del av S. Ugglarps säteri, som han ärvt av

sina föräldrar till häradshövding Wichman Tigerschiöld. Mot denna försäljning protesterade Elisabeth, och den 23 maj 1704 kungjordes på tinget i Dalby, att det köpebrev på Carl Gustafs del i S. Ugglarp, som hans förmyndare sålt till Tigerschiöld, nu transporterats på henne. I början var gården utarrenderad, men 1706 bodde Elisabeth själv där och vid tinget i Dalby hade hon tvistigheter med sin förre arrendator. Han hade bl. a. tagit en del timmer och fönster med sig, när han flyttade.

Den 12 juli 1707 ingick Elisabeth äktenskap med korpralen Schalin (Schelin, Scharling, Scharlin), son till prostens Lars Schalin, och året efter döptes deras son Lars den 11 nov. Han avled kort därefter och begrovs den 31 jan. 1709 i Bonderups kyrka, men fördes sedan till Esarp för att nedsättas.

Säteriet utarrenderades den 23 april 1709 till Hella Lycke och Schalins flyttade till Önnelöv. Även med denna arrendatorn blev det tvist, som kom för tinget. Medan de bodde i Önnelöv förlorade de en liten dotter, som begrovs den 6 nov. 1710. År 1714 köpte krigskommissarien Christian Sommar av kornetten Carl Schalin och regementskvartermästaren Carl Gustaf Siöberg S. Ugglarps säteri med därtill hörande torp och lägenheter, vilket köp stadfästes på tinget i Dalby den 4 juni 1716.

Schalins återfinns vi sedan i Bröndrum i Fågeltofta, i vars kyrkobok följande notis är införd 1723: "Die 15 febr. blef edle och mandhafftige hr Leutenantens hr Carl Gustaf Schalins fru welborne Elizabeth Maria Siöberg nata på Esserups gård

²⁷ Krigsexpeditionens registratur 1740 13/11, RA. — Nykils kyrkoarkiv: C2, p. 97^v, VLA. — Generalmönsterrulla 1743 öfver skånska och halländska kompaniet af K. Adelsfaneregimentet, KrA. — Krigsexpeditionens registratur 1744 30/5, KrA. — Roslags-Bros kyrkoarkiv (A 1: 1, s. 40), ULA. Svea hovrätts arkiv: Bouppteckningar 1749 4/7: Brita Siöberg, RA.

²⁸ Gullarps och Näs' kyrkoarkiv: C 2: 1739, LLA. — Elgenstierna, 8: 653.

anno 1685 d 25 martij conjugata 1707 d 9 augusti in conjugio praedita 13 liber mortua post ultimum et difficillimum partum die 19 januarii". S. å. gifte Schalin om sig med Maria Skarpenfelt. I sina båda äktenskap hade han 18 barn.²⁹

Matthias Siöbergs andre son *Adam Clas Siöberg* torde endast ha varit ett par år yngre än sin broder Gustaf. I den redogörelse för sin militära karriär, som han lämnade i samband med sin avskedsansökan, åberopar han 17 års tjänst. Han skulle då ha börjat sin militära bana 1676, d. v. s. det året då danskarna inföll i Skåne och Adams fader drog norr ut med stuteriet. 1678 blev han korpral vid generalmajoren von der Pahlens regemente, men fick vid fredsslutet 1679 avsked. Följande år började han som fältväbel vid överste Rehbinders regemente, kom 1683 med bland konungens drabanter och blev den 1 maj 1685 fänrik vid Jämtlands dragoner och stannade där tills han fick sitt avsked, som han begärt på grund av sitt sjukliga tillstånd. Hans chefer intygade, att han sig "erligen och well förhållit i allt". I sin avskedsansökan ber han konungen, att för hans "fadhers Mathias Otto Siöbergs långlige och trogne tjenester" benåda honom med en "gåhl" på livstid.

Avsked fick han den 12 dec. 1693, men ingen "gåhl".

Hans boställe som fänrik låg i Rätan i Jämtland. I början hade han tydligen själv brukat det, men 1692 antecknas det, att "effter fendricken det illa heffdat, så är dehr bondhe satt". Den 16 febr. 1686 gifte han sig med Juliana Eleonora Thomson, dotter till kapten Tomas Thomson, död 1677 av sår som han erhållit i slaget vid Lund, och Ingeborg Kruse af Elghammar, omgift före 1694 med löjtnanten Fabian Caspar von Tiesenhausen.

Äktenskapet blev olyckligt. Redan 1688 var Adam betänkt på skilsmässa. Han skrev då till Stockholms domkapitel och anhöll, att hans frus moder fru Ingeborg

Krus skulle instämmas för att vittna om, att hennes dotter, Adams maka, "låtit sig af en annan förkränka". Hans ansökan beviljades, eftersom han föregav sig vilja skiljas från hustrun. Han övertalades tydligen att taga tillbaka sin anhållan, varvid han uppgav att ryktet om hustrun troligen var falskt. Någon skilsmässa blev det ej.

När Adam Clas tagit avsked från regementet, icke hade fått någon gård och hans föräldrar var döda utan att ha lämnat annat arv efter sig än några nedbrända och utplundrade gårdar i Skåne, som hans broder tagit hand om som rusthållare, var han ju fullständigt utblottad och hade ej annat att ty sig till än sin hustru och hennes familj. Och där var han tydligen allt annat än välkommen. Hans levnadsöde efter 1693 kan utläsas i de protokoll, som förts vid de många rannsakningarna som hölls med anledning av de omfattande bedrägerierna mot Riksens ständers bank, i vilka han blev inblandad, under åren 1694—97.

Riksbanken hade en värderingsman kommissarien Paul Wichman, som värdesatte dyrbarheter, som man ville belåna i banken. De lades därefter i askar, som han förseglade med sitt sigill. De blev sedan mottagna som säkerheter i banken. Nu hade det visat sig att förseglingen i många fall blivit bruten. Sigillet kunde avlägsnas med en varm kniv och sedan dyrbarheterna plockats bort och ersatts med bly, lack, stenar o. dyl., sattes sigillet fast igen. Det beräknades att banken genom dessa bedrägerier förlorat omkring 100 000 rdr. Wichman misstänktes naturligtvis och han blev också arresterad, men slutligen rehabiliterad.

Nu hade Siöbergs svärmoder Ingeborg

²⁹ Torna hds dombok. 1702 20/1, 1706 20/2, 21/5, 1707 §§ 49—51 (A Ia: 12, 16, 17), Dalby kyrkoarkiv: Katekismilängd 1706, Bonderups kyrkoarkiv: Vigselbok, Torna hds dombok 1713 3/2, 18/5, 22/10, 1716 4/6 (Ia: 23, 26), LLA. — Elgenstierna 7: 298b. — Platen, a.a., s. 77. — Fågeltofta dödbok 1723, LLA.

Kruse lånat ut pengar till kaptenskan von Numers och hade som säkerhet fått en förseglad ask, vars innehåll skulle vara värt 200 dukater. Asken skulle icke få öppnas. Men när kaptenskan icke betalade lånet i rätt tid öppnade fru Ingeborg asken och fann två gråstenar i den. Fru von Numers och fru Ingeborg blev förlikta. Men en gång hade den senare haft framme asken och visat den för en fru Durell, som då antytt att Sjöberg, som befann sig i rummet borde gå ut, vartill hans svärmoder svarat: "Was verstehet der Narr".

Siöberg berättade om asken för ett par vänner, barberaren-fältskären Melitz och guldsmedsgesällen Höyer, som båda ville hjälpa Wichman. De fann att historien med asken skulle kunna användas som en anklagelse mot fru Ingeborg och ett par av hennes väninnor för att vara delaktiga i bankbedrägerierna. Melitz gjorde allt han kunde för att hetsa upp Siöberg mot sitt svärfolk. "Se hur din svärmoder hanterar dig och hade jag haft en sådan sate till hustru som du skulle jag ha förgiftat henne. Du har lidit nöd och fattigdom länge nog". Han antydde även att han inte satte fru Siöbergs moral särskilt högt, när han började sjunga: "Der eine gehet aus, der andre gehet ein, der Teufel mag das Luder wachen".

Men Siöberg stretade emot. Melitz och Höyer tyckte han skulle ge sitt svärfolk "tusende dieflar", men Sjöberg genmålde att de var kloka och det skulle i stället bli han, som skulle få tusan djävlar. Men till slut gick han med på det.

Pingstdagen 1693 hade Siöberg varit i St. Olofs kapell, då han fick ett sting i bröstet, så att han måst gå hem. Melitz, som var hos honom trodde att han skulle dö och skickade efter en präst. Honom anmodade Sjöberg att se till, att hans döda kropp ej blev hanterad av hans hustru. Han dog emellertid ej. Medan han låg sjuk diktade Melitz anklagelseskraften mot fruarna och Siöberg skrev. En skrift från en dödsbädd ansåg Melitz vara mera värd än

fyra andra. Sedan Siöberg blivit friskare drack de en hel natt, skriften blev läst av flera och överlämnad till magister Iso-gaeus.

Siöberg bodde då icke hos sin svärmoder. Hon kallade till sig Melitz för att få reda på var Siöberg fanns och klagade över hans "compartementi". Melitz rådde henne att skicka bort honom och ge honom en summa penningar, men inte förrän han kommit över sundet. Sedan skulle skepparen föra honom till en obebodd ö och sticka ut ögonen på honom, eljest skulle han ändå komma tillbaka.

Höyer rådde också Siöberg att resa bort och han gjorde också en ansats till flykt. Han hade suttit på skeppet "Stjernan" och beklagat sig över sin hunger och fattigdom, då en sekreterare haft medlidande med honom och ordnat en resa till England för honom. Men han kom inte längre än till Dalarne (Dalarö) eftersom han saknade överståthållarens pass. De andra passagerarna samlade ihop pengar för hans återresa till Stockholm. När han nästa morgon skulle gå och hämta sitt pass, blev han arresterad på begäran av löjtnant Tiesenhausen, hans svärmoders make.

Då målet kom före i Svea hovrätt den 7 febr. 1695, framlämnade Tiesenhausen en kopia av den skrift, som Siöberg den 2 juni 1694 skall ha sänt till magister Isogaeus. I den sades det, att Siöberg vistats i sin svärmoders hus men icke värderats som en måg utan som en "dess ringaste legodräng". En gång hade då fruarna Beata Lillie, och Greta Durell samt hans svåger Carl Thomson brutit upp en av värderingsmannen förseglad ask och tagit ut de äkta juvelerna och istället lagt dit en "hoop af intet värde". De hade sedan sänt asken till banken och fått låna pengar på den.

Siöberg erkände, att han författat skriften, och berättade, att efter en tvist med svärmodern hade hon sagt till honom "Gå tu skiälm!" Och sedan hade han måst gå

av och an på gatorna. Han berättade vidare, hur signeten sett ut och att han dagen efter fått något av de uttagna pengarna. Rätten undrade, hur Siöberg som var så illa sedd i familjen, kunde få vara med, när man hade sådant för sig. Han svarade, att de höllo honom för en tok.

När rätten frågade Siöberg, varför han tänkte resa bort, svarade han, att här var han av ingen liden och hade tänkt att resa till sin bror i Skåne. Han beskrev sedan de juveler som låg i asken och som blev ersatta med färgade glaskulor. Man var i rätten tämligen tidigt på det klara med att Siöberg farit med osanning och i kämnärsrätten försökte man beveka honom att tala sanning. Fruarna, som han i skriften angripit till liv, heder och "existimation", lovade att de ville förlåta honom om han bekände. Och det gjorde han efter någon betänketid.

Han bekände, att han för sin fattigdom låtit sig förledas. En gång kom han till Melitz utan att ha ätit på fyra dagar. Melitz lät hämta en "lambfiending", som de åt och drack brännvin till så att Siöberg blev drucken och då drog historien med asken. Det var Melitz som hade tubbat honom och hjälpt honom att brodera ut historien. Höyer hade lärt honom, att man kunde ta bort sigillet med en varm kniv och dessutom hjälpt honom med pengar. Höyer sade, att Siöberg var en tiggare, som han inte kunde undkomma och han hade fått pengar, när han gråtande fallit på knä och bett om dem. Siöberg sade, att eftersom han var en fattig karl, som varken hade att skyla sin kropp eller släcka sin hunger med, var han så mycket lättare att bedraga till sådan odygd, förutom att han varit husvill och har legat på "Skantzen på Ladugårdsgärde".

Siöberg hade en sväger, som i rätten en gång kallas överstelöjtnant von Flagg, en annan gång, Antoni von Falcken, som skulle kunnat ha hjälpt honom, men han hade förbjudits detta av en förnäm person. Han hade gjort det ändå, men ville

nu vara fri från honom. En piga hos Wichmans, Lisabetta, hade en gång tjänat i fyra år hos Siöbergs syster och bad nu fru Wichman ge lite pengar till Siöberg, ty hon visste att han var en fattig karl.

Det var en kommissarie Ehrenfeltz som fick Siöberg att bekänna. Han hade varit vän med både hans fader och broder. Nu hade ju fruarna sagt att de ville förlåta honom om han bekände, men deras ombud Tiesenhausen förklarade, att "dhe sigh om någon tilgiftt wijdare effterlåtitt än dedh dhe allenast sagt, att nådenes döör wore öppen hoos gudh, men dhe kunde intet gifwa effter".

I arresten hade Siöberg brukat anstötliga ord mot konungen, enligt vad en medfånge anmälde. Han hade sagt, att konungen tagit hans blod och om han hade fått de pengar, som hans fader lånade konungen för inköp av drabanthåstar, skulle han aldrig råkat i olycka. Han önskade, att han vore i Danmark hos sin släkt Juhl (!) så skulle han få pengar nog och en tjänst. Då skulle han ge Sverige fahn och alla som bor där. Siöberg nekade till allt utom sitt yttrande om pengarna.

Siöberg fick kvarstanna i häkte. Han, Melitz och Höyer klagade upprepade gånger över underhållet i fängelset. Siöberg framhöll, att han inte kunde nöja sig med nio öre om dagen, eftersom han var en adelsman. Egentligen skulle fruarna underhålla Siöberg och Melitz, eftersom det var de som låtit arresteras dem, men det ville de inte, varför banken måste övertaga dem, då de kunde vara av intresse för rannsakingen om bankbedrägeriet. Den 7 okt. 1695 begärde Siöberg ett slut i den saken, för vilken han arresterats, så att han kunde bli kvitt. Hans begäran hänsköts till banken.

Även följande år satt han i arrest. Den 11 april lät han genom stadslieutenanten "tillkännagifwa sitt älande och siuklige" tillstånd, och begärde, att få en präst till sig, eftersom han var dödssjuk, vilket rätten beviljade. Han levde dock över som-

maren och på hösten hör vi ett sista nödrop från honom. I en skrivelse riktad till drottningen, som visat hans salig fader så mycket nåd och ynnest, bad han henne om hjälp. Halvtannat år har han nu suttit i arrest uti största hunger och nakenhet och ser sig icke annat än döden. Nu stod drottningen i begrepp att fira en stor fest, och Siöberg bad, att hon med anledning av festen ville skänka honom en liten "brödspenning". Skrivelsen, som är utan ort och datum, är undertecknad "troppliktigste tiennarre och undersättare Adam Clas Siöbergh sahl. stalmester Siöbergs i sårgegn qwarlåtne såhn". Den drottning, till vilken skrivelsen var ställd, måste ha varit Hedvig Eleonora och festen bör ha varit hennes 60-årsdag den 23 okt. 1696. Troligen avled Siöberg kort därefter i fängelset. Hans maka gifte om sig 1706 efter den 9/10 med löjtnanten Zacharias Silfwerbrand.³⁰

Matthias Siöbergs dotter *Dorothea Elisabet*, eller som hon själv kallar sig Doroteha Elisabetta, stannade hos sin fader till hans död. I en förklaring över kammarrevisionens gjorda observationer över hans Maj:ts och hennes högst sahl. drottningens häststallstats räkningar pro anno 1693, s. 7, punkt 13 heter det: "att stallmästaren sahl. Siöbergz dotter haar åthniutit uthforing på en koo".

Men som vi sett ovan uppträdde i målet mot Adam Clas Siöberg vid Stockholms kämnärsrätt den 16 och 17 okt. 1694 en svåger till honom, som när han nämnes första gången kallas överstelöjtnanten von Flagg, vid det andra, då han inställde sig personligen Antoni von Falchen. Han uppträder i offentliga handlingar med många olika namnformer: Flagg, Flage, Flaggen, Flach, Flack, Flacke, Flacken. Med förnamn Niclas, Nicolas, Anthonij, Anton. I en skrivelse den 30 okt. 1696 kallar hans maka honom Nicolaus Anthoni Flagg men undertecknar med Doroteha Elisabetta Flachen, geboren Siöbergh.

Dorothea måste alltså vara gift med honom före den 16 okt. 1694. Det förefaller då tämligen egendomligt, att det i en likvidation mellan Paul Schmitt och Flach säges, att den sistnämnde det året dagligen gick till kost hos Schmitt och fick understöd med mat och dricka och vad han eljest kunde ge honom. Giftermålet har kanske ägt rum på hösten. I protokollet till en av hans processer säges det att han haft hjälp av en kusin sekreterare Flak, Flagg, Flack. Därmed är hans identitet klar. Denne sekreterare måste vara Johan Fredrik Flach, som först var sekreterare hos Axel Julius De la Gardie i Estland och från år 1700 advokat i Svea hovrätt. Han var inflyttad från Tyskland och son till en Paul Flach, vars fader och farfader hette Antonius. Om man får betrakta Anthonij som en genitiv och ett patronymikon skulle Nicolaus fader ha varit bror till Paul och haft samma förnamn som sin far och farfar.

Han kallas ständigt överstelöjtnant. Svea hovrätt tillät sig en gång att betvivla titelns äkthet. I ett protokoll därifrån den 8 sept. 1697 heter det: "påmintes att som fru biskopinnan nembner von Flachen för öfwerstlieutenant, så skulle han tillfrågas för hwad tjenst han haftt fullmacht." Han förklarade, att han haft fullmakt på en överstelöjtnantsbeställning, men den hade han förlorat, då han blev tillfångatagen av fienden. Han framhöll, att han i fyra brev från K. Maj:t till statskontoret givits denna titel. Varför hovrätten också ansåg sig kunna godtaga den. Någon sådan tjänst hade han säkert ej inom den svenska

³⁰ Rulla 1684, 1. Jämtlänningar, p. 104, Generalmönsterrulla uppå Jemtelands regementsdragoner 1686, 10, p. 245, 1270v, 1692, 4, p. 117, KrA. — RR 1693 12/6, p. 706v, RA. — Riddarholmens församlings kyrkobok 1636—1738, Stockholms domkapitels protokoll 1688 7/10 § 10, SSA. — Bedrägerimålet förekom första gången i Stockholms kämnärsrätt 21/1 1694, i Stockholms rådstugurätt 5/4 1694 och i Svea hovrätt 7/2 1695. — Svea hovrätt: Huvudarkivet A Ia: 1: 58, s. 591, 61, s. 768, Biographica: Siöberg, RA. — Elgenstierna 8, s. 264.

armén. Hans namn saknas i rullorna. Han var icke svensk och betecknade sig ibland som främling. Så i en ansökan till konungen om hjälp. Han skrev på tyska och kallade sig "ausgemärgelter Frömbdling", "armer Frömbdling" och t. o. m. "fast Athemlösser frembdling". Han bad om hjälp att få ut en fordran, så att han inte skulle bli tvungen att uppleva avgrunden av sitt timliga fördärv i detta kungarike. En gång hjälpte K. Maj:t honom att få ut en fordran i tid, för att han skulle kunna resa till sitt hemvist vid instundande öppet vatten. Han tycks ha kommit till Sverige som en tämligen välbärgad affärsman vars ekonomi med tiden blev allt sämre. Han var sällan hemma och familjen måste hans maka draga försorg om. 1696 och 1697 gjorde han resor till bl. a. Lübeck, Reval, Narva, Viborg och Helsingfors.

År 1698 döptes en dotter till honom, en akt, som infördes i dopboken på följande ovanliga sätt: "d 30 nov. christnade Magister Esberg f. fru Siöbergs dotter Märta Flack". Om f. skall betyda "förra", antyder det väl att prästen haft sina tvivel om äktenskapets hållbarhet och faderns namn har han satt sist som flickebarnets efternamn.

Den 3 maj 1699 antecknades det i hovkonsistoriets protokoll, att överstelöjtnant Siöbergs fru inkom med en begäran om en allmosa för sin lille son eller att konsistoriet åtminstone ville intercedera hos konungen. Det blev avslag, och hon råddes att söka konungen genom greve Piper. Hennes mans namn nämnes inte här och i konceptprotokollet har man först kallat henne "änka" men sedan ändrat till "fru".

År 1686 förordnades, att alla träbyggnader, trästall, bodar eller tak i staden mellan broarna skulle nedrivas. Något anstånd lämnades dock för vissa hus. Enligt en kunglig förordning 1699 skulle de återstående bort men husägarna kunde få ett års anstånd med nedrivandet. Resolutionen framkallade nödrop från Dorotea Elisabet i form av två skrivelser till ko-

nungen, den ena mera hjärtskärande än den andra. Hon framhöll sin faders stora förtjänster och hur han måst lämna all sin timliga välfärd i fiendens händer. Den nuvarande konungens fader hade därför vid hennes faders död lovat henne som varande en sjuk och bräcklig kvinna allt stöd och fritt husrum så länge hon levde. Och det hade hon titintills haft. Men nu skulle huset hon bodde i rivas, hon hade blivit uppsagd och visste inte var hon skulle ta vägen med sina många små barn, ty hon hade intet att betala bröd åt dem med, långt mindre att betala hyra. Hon bad om hjälp "på det wij som ingen råd hafwa att läya före icke måge blifwa liggande på gatan och förgåås i kiöldh". Breven, som är odaterade utan ort, är undertecknade med hennes namn. Mannen nämnes ej heller här. Dock var de icke skilda.

Vid denna tid hade Nicolaus Flach två processer på gång. En mot en vinskänk Markus Ancker, där han var kärke i ett kravmål, den andra mot sin förre vän Paul Schmitt, där han var svarande. Båda processerna tenderade mot förlust för Flach. I målet mot Ancker skrev Dorotea och tackade referenten och underskrev relationen på mannens vägnar i hans frånvaro. Denna skrivelse måste dateras till tiden den 28 sept.—7 okt. 1701. Hennes man var då alltså inte hemma. Den 25 nov. s. å. skrev hon igen. Hon meddelade domstolen, att hennes man var bortrest till K. Maj:t och att hon fattige hustru med fyra små barn lade saken i de höga herrarnas händer och föreslog att målet skulle läggas ned tills hennes man kommit hem. Hon undertecknade med "Doroteha Elisabetta Siöberg, salig kongl. stalmästar Siöbergs dotter, een rätt bedröfwad siäll".

I målet med Paul Schmitt hade en förlikning ingåtts 1698, men Schmitt hade senare inte godkänt den. Men kämnärsrätten avvisade Schmitts protester. Han appellerade då till rådhusrätten den 29

mars 1701. Det gällde några hemman i Finland, som Flach på sekreterare Buchners arvingars vägnar erhållit immission på, men som han sedan själv disponerat och hos andra med "gäld och skuld" besvärat. De därtill hörande dokumenten hade Schmitt ej fått och Flach hade använt sig av en falsk fullmakt, vilket han skulle ha erkänt.

Den 30 okt. 1701 anmodades wälb. Anthoni von Flack att inkomma med svar på Schmitts anklagelser. Flach gjorde i ordning skrifter och inlagor och skrev under dem och gav sig sken av att vilja ställa upp vid domstolen, men i stället reste han i all hemlighet bort ur landet i slutet av år 1701 mot k. slottskansliets förbud och utan konungens pass, vilket Schmitt anmäler till borgmästare och råd den 22 febr. 1702. Sedan dess hördes han icke mera av.

År 1711 finner vi överstelöjtnant Flachs fru Dorothea Siöberg med sin lilla dotter boende i kvarteret Sjömannen på Ladugårdslandet i en stuga tillsammans med några gubbar och gummor. Det noterades om Siöbergs: Intet till bästa". Den 9 febr. 1720 ringdes det *en gång* i Jacobs kyrka för fru Flach. Ingenting betalades för gravöppning och bårtäcke.³¹

Som vi sett ovan berättade hon i en skrivelse 1701 att hon hade fyra små barn. En son och en dotter, Märta, har vi tidigare mött. Namnet på ännu en dotter, förmodligen det enda av barnen, som nådde mogen ålder, känner vi. Hon kallar sig Margareta Elisabeth Flagg i en skrivelse till konungen utan ort och datum, i vilken hon berättar, att anhöriga och efterkommande till hennes morfar, stallmästaren Siöberg, som hon kallar för Hans i stället för Mattias, för hans skull på Karl XII:s tid som ett litet understöd fått lov att ta upp hyran för en bagarbod vid Jacobs kyrka. Men nu hade stallmästaren Watrang förbjudit detta. Nu ber hon att hon måtte även i fortsättningen få uppbära denna hyra "mig fattige barn

till en lijten hiellp och understödh i mitt siukliga och ussla tillståndh".³²

Efter vad denna undersökning lett fram till bör ättartavlan över ätten Siöberg se avsevärt annorlunda ut än i Elgenstiernas ättartavlor, nämligen på följande sätt:

Adliga ätten Siöberg nr 797, †.

Adlad 1668 18/8, introd. s.å., utdöd i Sverige 1745.

Tab. 1

Matthias Otto(sson Wrangel) Siöberg, f 1/2, underberidare vid Karl Gustafs stallstat 1655, löjtnant vid Tavastehus rytteri-regemente 1657, beridare vid Börringe, Lindholmens ladugård och Dalby kloster 1658, understallmästare i Skåne 1660, arrendator av Skånska stallstaten 1668—76, stallmästare vid Hedvig Eleonoras och därefter understallmästare vid Ulrika Eleonoras stallstat. D. 1692 2/12 och begr. 1693 1/5 i Riddarholmskyrkan, varest hans vapen uppsattes. Ägde Bjällerup och Esarps säteri (Malm). — G. omkr. 1657/58 med *N. N. Margraff*, d. 1685.

Barn:

Gustaf, ryttmästare. Se Tab. 2.

Adam Clas, korpral 1676, avsked 1679, fältväbel 1680, bland konungens drabanter 1683, fänrik vid Jämtlands dragoner 1685 1/5, avsked på grund av sjukdom 1693 12/12, arresterad 1694, död i arresten

³¹ Hovstallet 1693, p. 7, Slottsarkivet, RA. — Civilakter 158/1696, 13/1701, 20/1701, SSA. — Svea hovrätt: Huvudarkivet A 1: a 1: 64, Biographica 2: Flaggen, RR 1684 9/4, p. 512v, RA. — K. Hovförsamlingens kyrkoarkiv, K. Hovconsistoriets protokoll 1699 3/5, s. 330, SSA. — Elers, Stockholm, 2 (1800), s. 559. — Samling utaf kongl. bref, stadgar och förordningar. 5 (1766), s. 767. — Biographica: Siöberg, RA. — Mantalslängd för Ladugårdslandets nedre del och Blasieholmen för anno 1711, s. 12, Jacobs församlings verifikationer 1720, s. 26, SSA.

³² Biographica: Siöberg, RA.

omkr. 1696/97. G. 1686 16/2 med *Juliana Eleonora Thomson*, dotter till kapten Tomas Thomson och Ingeborg Kruse af Elghammar, omgift 1706 efter den 9/10 med löjtnant Zacharias Silfwerbrand.

Dorothea Elisabet d. 1720. G. 1694 med *Nicolaus Anthonij von Flach*, tysk, kallade sig överstelöjtnant. Rymde ur landet i slutet av år 1701.

Tab. 2

Gustaf (son till Mattias Siöberg och N. N. Margraff, Tab. 1), korpral 1674, kornett 1676, löjtnant 1677, tjänstgjorde sedan som ryttmästare. Ägde S. Ugglarps säteri och Esarps rusthåll. D. 1694/95. G. omkr. 1680 med *Clara Maria Galtung*, dotter till amiralen Lars Galtung och Barbara von Grabow, d. omkr. 1698/99.

Barn:

Mattias Johan, kapten. Se Tab. 3.

Lars, 2:e korpral 1702, d. 1704 8/6 vid Bodziechow. Ogift.

Carl Gustaf, f. 1689, volontär vid ett regemente i Malmö 1702, beridare i K. Maj:ts stall 1703, underofficer vid livdragonerna 1706, korpral 1708, fången av kosacker eller kalmucker vid Poltava 1709, fången av ryssar 1710, flydde 1712 och kom hem 1713, fältväbel vid Sparres ståndsdragonreg., löjtnant 1713 18/8, interimsgementsskvartermästare vid Adelsfanan 1717 25/10, ryttmästare vid Bielkes tremänningsreg. till häst 1718 26/6, avsked 1719 30/9, expektant vid Adelsfanan 1723, löjtnants indelning 1740 30/10, löjtnant med ryttmästares karaktär 1743, regementsskvartermästare vid Adelsfanan 1744. D. 1745 på Bredsätra i Roslagsbro sn och begr. där 10/10 s. å. Barnlös. G. 1:0

före 1720 med *Augusta Kijl*, dotter till lagmannen Magnus Kijl och Lucia Lampa. D. mellan åren 1730—37, 2° 1737 25/9 med *Brita Bergelia*, eg. Berglin, syster till Anders Berglin, adlad Segerstierna, i Nykil sn (Östergötl.) D. på Värnbergs gård i Roslagsbro sn, bouppteckn. 1749 4/7.

Helena Maria, g. före 1700 med kornetten, senare bödeln i Oxie hd *Christian Walkendorf*. D. i Näs och begr. där 1739. Utfattig.

Elisabeth Maria, f. på Esarp 1685. G. 1707 12/7 med löjtnanten *Carl Gustaf Schalin*. Ägde Ugglarps säteri. D. 1723 15/2 i Bröndrum, Fågeltofta sn.

Tab. 3

Mattias Johan (son av Gustaf Siöberg, Tab. 2), var 1699 i den polske konungens tjänst, fången hos polackerna, flydde till Riga, volontär vid Frölichs reg. 1700, förare s. å., fältväbel 1701, fenrik 1702 19/8, löjtnant 1707 14/8, regementsskvartermästare vid Västmanlands infanterireg. 1709 11/11, sekundkapten där 1711 4/8, avsked 1719 16 (12)/11. Flyttade från Sverige 1723 och blev kapten vid ett ryskt reg. i Pernau. G. före 1705 med *Christina Elisabeth d'Albedyll* av den livländska grenen.

Barn:

Gustaf, f. 1721 25/2 i Västerås.

Christina Regina, f. 1705. D. 1781 13/5. G. m. Hannibal, rysk general d. 1781.

Catharina (?)

Margareta Elisabet, f. 1715 19/12 i Svedvi sn (Vm.)

Juliana Charlotta, f. 1718 9/5 i Svedvi sn (Vm.)

Ännu ett barn.

Sövrin Kijl om Stockholms blodbad

Av Jan Liedgren

I debatten om Stockholms blodbad har Curt Weibull¹ helt naturligt även dragit in de upplysningar därom som lämnas i de av Emil Hildebrand tryckta akterna om herredagen i Arboga 1546.² Inför riksrådet och meniga adeln begärde sekreteraren Clemet Hansson på konung Gustavs vägnar den 26 januari 1546, att rådet och adeln enligt anförda ställen i högmålsbalken skulle döma, att den 1535 avlidne förre ärkebiskopen Gustaf Trolle hade förverkat liv och gods och att hans från fäderne och möderne ärvda gods skulle vara förbrutna till svenska kronan. I rätten sutto bl. a. riksrådet Gabriel Christersson (Oxenstierna) och adelsmannen Nils Ryning, vilka voro gifta med ärkebiskop Gustafs yngre halvsysstrar. Gabriel ville lika litet som sin svärmor fru Karin (Gyllenstierna) på Lagnö, Erik Trolles änka, försvara Gustaf Trolles missgärningar; de gods, som Gabriel fått med sin hustru, vore dock ingalunda arv från Gustaf Trolle. Även ärkebiskopen Gustafs fädernekusiner Arvid Trolle till Ängsö och riksrådet herr Birger Nilsson (Grip) till Vinäs sutto i rätten.

Enligt dombrevet, som till slottsbranden 1697 fanns i original bland riksarkivets "förnämliga handlingar",³ voro "många då tillståde, som förbe:te unge her Sten Sture tiänt hade, hvilke och så många förbe:te Göstaf Trolles onde och tyranniske handlinger förtalde, och synnerligen välbyrdig man Söfverin Kil, hvilken, medt någre flere, som ther tillståde våre, bekände sig vette och hört hafve, then tidt samme Göstaff Trolle hårdeligen

åklagede erlige, välbyrdige qvinne fru Christine och alt Sveriges rikis rådt och the förnämeste af adelen in för then gamble och omilde konung Christiern upå Stockholms slått."

I en överstruken mening i ett protokolls-koncept från rättegången 1546 namnges bland de närvarande av adeln några såsom herr Stens och fru Kristinas gamla tjänare: Truls skrivare, Jon skrivare, Nils, Jesper och flere; ovisst är, om därmed bl. a. åsyftas Truls Andersson skrivare till Ravnäs,⁴ Jon skrivare till Barkestorp och Nils Jespersson (Cruus) till Håberg. Att dessa varit ögonvittnen vid rättegången på Stockholms slott i november 1520 torde ej

¹ Christina Gyllenstierna och Stockholms blodbad (Scandia 35, 1969), s. 276 ff.; Stockholms blodbad. En replik (Scandia 36, 1970), s. 126 f.

² Anklagelseakt i samtida renskrift och Jöran Normanns koncept samt protokoll i samtida renskrift och koncept, allt i Riksdagsakta 1546, RA, utg. av E. Hildebrand i Svenska Riksdagsakter I: 2 (1888), s. 467 ff. och 463 ff.; rådets och adelns dom 26/1 1546, tryckt av E. Hildebrand a.a., s. 471 ff., efter avskrift (med rubrik av Erik Runell) i riksarkivets kopiebok B, fol. 147 r — 148 v, nu i Avskriftssamlingar efter 1520, vol. 27, RA. — Jfr nedan not 29.

³ Orig.förtecknas bland "Förnämliga handlingar" bl. a. i Erik Runells kronologiska register ERE, RA:s ämbetsarkiv. Även avskriften (som är "Coll. Orig.") i kopieboken B förtecknas där.

⁴ Om en Truls skrivare i tjänst hos Henrik von Mehlen på Västerås se L. Sjödin, Kalmarunionens slutskede — Gustav Vasas befrielsekrig I—II (1943—47), s. 142 not 7 (koncept 24/3 1521). — Jfr J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen IV (1922—23), s. 230 och 104 samt Hedda Rolls utgåva: Hans Brask. Latinsk korrespondens 1523 (1973) s. 11 f. (notis från 30/12 1521).

kunna utläsas av konceptprotokollet 1546 eller böra intolkas i det renskrivna protokollets eller dombrevets formuleringar. Däremot framträder Sövrin Kijl som kvarlevande ögonvittne från händelserna i november 1520. Det renskrivna protokollet (och Hildebrands utgåva) återger konceptet efter strykningar och med ett långt marginaltillägg, som förtrycker det rätta sammanhanget, vilket framgår av konceptets äldre lydelse. Denna äldre lydelse (med enstaka betydelselösa ändringar) är följande:

Sedhen toge Rijgesens Råd⁵ sampt menige Adelen hwar j sijn stedt som ther noget aff wiste⁶ thenne handel vdi ytherligere bewog och ransakningh, och besynnerlige⁶ stodt Söffrin Kijl vp, geffwendes tijlkenne hwadt honum vm for^{ne} Göstaff Trolles handel⁷ witterliget war, och hwre hart for^{ne} Trolle hade j kong Christierns nerwara⁸ på Stocholms slott, taledt frw Kijrstin tijl, vm her Steen, och then oskäl her Sten schulle⁹ giort honum, then tijdt, han hade Stäkit jnne, och elleyst warit honum vnder ögen, j thet han icke wille kenne honum för sijn rette herre och öffuerste¹⁰ Gubernator her j Rijget.¹⁰

¹¹Ändog then gode frwen sade sig her inthet kunne sware tijl,¹¹ effther saken war noget wigtig, så¹² begärede hon¹³ lijgewäl ath¹³ Erich Ryningh schulle före hennes tall och swar¹⁴ j mott for^{ne} Göstaff Trolle, som han och gjorde,¹⁴ och så bar hon fram ett breff for honum, hwilket¹⁵ for^{ne} Göstaff¹⁵ Trolle strax¹⁶ anammede¹⁷ tijl sigh¹⁷ och sade, Ja her haffwe wij¹⁸ thet man söker¹⁹ effther, och skjildes²⁰ her medt²⁰ åth, och²¹ kong Christiern sampt Adelen gyngende nedt j store salen, Hwadt onde rådt for^{ne} Trolle bleste them ju samme tijdt, haffwer swenske sedhen mere än nog rönt och fornummet.

Liksom den ur dansk fångenskap frisläppte Lars Siggesson hörde Sövrin Kijl på våren 1521 till de unga adelsmännen kring Ture Jönsson och övergick först på sensommaren med denne till Gustav Erikssons upprörsrörelse mot kung Kristiern.²² Det måste därför antagas, att det var i Ture Jönssons följe, som Sövrin Kijl kan ha närvarit på Stockholms slott i början

av november 1520; hade han då hört till Sturepartiet, så hade han väl knappast räddat livet.

Flera av dem, som sutto i rätten 1546, voro alltför unga för att ha kunnat vara trovärdiga vittnen till händelserna på Stockholms slott 1520; särskilt gällde detta sönerna och mågarna till offren. Av de äldre hade Knut Andersson (Lillie) till Ökna från november 1521,²³ Peder Hansson (Forstena-ätten) till Valsta från slutet av 1521²⁴ och Joen Olsson (Lilliesparre) till Asa från 1522²⁵ varit Gustav Erikssons underbefälhavare i befrielsekriget, men Peder Hansson hade ännu i juni 1521 kämpat och blivit sårad vid ärkebiskop Gustafs sida.²⁶ Ingen av dem kan ha haft sådan inblick i kättarprocessens förlopp som kung Gustavs forna tromän Sveno Jacobi och Laurentius Andreae, vilka ännu voro i livet, eller fru Kristina (Gyllenstier-na), sedan 1527 omgift med Johan Tureson (Tre Rosor), men dessas närvaro i Arboga 1546 kan ej styrkas av källorna.²⁷

⁵—⁵ Tillagt i marginalen. ⁶, ⁷ Över raden.

⁸ Över raden i stället för tidt. ⁹ Härefter till-

lagt hade. ¹⁰—¹⁰ Ändrat från Regenter i Swe-

rige. ¹¹—¹¹ I omgångar ändrat från Och dhå

schulle frw Kijrstin swaret honum. ¹² Ändrat

från och hon icke kwnne sware honum.

¹³—¹³ Över raden. ¹⁴—¹⁴ Över raden, ändrat

från j rette. ¹⁵—¹⁵ Över raden. ¹⁶ Tillagt.

¹⁷—¹⁷ Över raden. ¹⁸ Ändrat från jagh.

¹⁹ Ändrat från haffwer sökt. ²⁰—²⁰ Ändrat

från strax. ²¹—²¹ I marginalen tillagt Göstaff

Trolle och hans adel men överstruket.

²² Se Ture Jönssons brev 16/4 och 10/5 1521,

tr. Västergötlands forn.m.för:s tidskr. II: 1

(1901), s. 9 f., 12 f.; Lars Sjödin a.a. s. 175,

183 och 421. — Om Sövrin Kijls roll under

Västgötaherrarnas uppror 1529, se intyg 24/6

1530, Acta Suecica, FRA (cit. S. Kjellerström

i Scandia 29, 1963, s. 7 not). — Elgenstiernas

Ättartavlor ha normaliserat förnamnet till

Severin.

²³ Peder Swart, Konung Gustaf I:s krönika

(ed. N. Edén 1912), s. 44 (jfr ed. G. E.

Klemming 1870, s. 49; ed. G. T. Westin 1964,

s. 69 f., 201; Sjödin, a.a. s. 352.

²⁴ Peder Swart, a.a. s. 48, och 50; Sjödin,

a.a. s. 410 f.; SBL 16 (1964—66), s. 386.

²⁵ Peder Swart, a.a. s. 48; Sjödin, a.a. s. 360.

²⁶ Peder Swart, a.a. s. 34; jfr Sjödin, a.a. s.

158 ff., 166 ff.

²⁷ Svenska Riksdagsakter I: 2, s. 450—481. —

Jfr J. Liedgren i PHT 1964, s. 203.

Sövrin Kijls vittnesmål 1546 är en berättande källa, mer än 25 år yngre än kättarprocessen. I bästa fall är den en uppgift under ed av ett ögonvittne. Ingen av akterna från 1546 namnger någon, som kunnat bestyrka eller bestrida detta vittnesmål annat än med hörsägner.²⁸ I dombrevet om Gustaf Trolles gods fann man ej nödigt att inrycka detaljerna i Sövrin Kijls berättelse, nämligen hur fru Kristina bad Erik Ryning föra hennes talan och hur hon kom fram med ett brev, som Gustaf Trolle strax tog till sig som ett värdefullt fynd, som han förut endast hört omtalas.

Ur Hildebrands bristfälliga edition av protokollet har Curt Weibull (i likartade ordalag i *Scandia* 1969, s. 270, och 1970, s. 126) trott sig finna, att Christina Gyllenstierna själv var närvarande vid rättegången 1546 och att Erik Ryning då yttrat sig om händelserna den 7 november 1520. Härtill borde man endast behöva erinra, att Erik Ryning halshuggits redan i blodbadet den 8 november 1520 och att hans änka gifte om sig 1528.²⁹

I en replik (*Scandia* 1971, s. 266 not 7) flyr Weibull till påståendet, att han ej åsyftat den 1520 avrättade Erik Ryning utan "den man med detta namn, som omnämnes i olika sammanhang i källorna". Någon Erik Ryning fanns emellertid ej 1546, utan nästa namne var den avrättades sonson ståthållaren, som föddes

efter 1546 och levde till 1613. Weibull söker stöd hos en fantasifigur och litar på läsarnas godtrogenhet.

Exemplen visa vikten av personhistoriskt vetande och av omsorgsfull identifiering av förekommande person- och ortnamn. Det visar också vådan av att förlita sig på editioner, även sådana av ansedda utgivare, särskilt då summariskt normaliserade utgåvor som Hanserecesse och Svenska Riksdagsakter eller liknande. Likaså visar det, att en slutlig text kan vara överarbetad eller försedd med inskott så, att en omisstänksam språkligt logisk tolkning kan bli helt förfelad. Sådant har man vetat långt innan den s. k. källkritiska skolan såg dagen, denna skola som så ofta har predikat, att man bör hålla sig till samtida primärkällor och förkasta sena berättelser, som dessutom ofta äro tententiösa. Det ligger nog mycket i min förste akademiske historielärares sats: "Källkritik är inte annat än sunt förnuft"; det räcker ej med teknisk skicklighet i diplomatik och teoretiska insikter i historisk metodik: det kommer an på tillämpningen.

²⁸ Jfr N. Skyum-Nielsen, *Blodbadet i Stockholm* (1964), s. 95; dens. i *Scandia* 35 (1969), s. 294.

²⁹ Jfr N. Skyum-Nielsens "duplik" i *Scandia* 37 (1971), s. 259—262. Han avstod då från en närmare kontroll av protokollstexten 1546, emedan vi båda räknade med att ovanstående redan utskrivna kritiska utgåva skulle komma i tryck ungefär samtidigt med hans duplik.

Randanmärkningar till biskop Hans Brask släktbok

Av Stig Östenson

Den av Personhistoriska samfundet utgivna kommenterade editionen av biskop Hans Brask släktbok (Stockholm 1970) har, tack vare Hans Gillingstams kommentar och tre utförliga register, blivit ett utomordentligt värdefullt uppslagsverk. Ännu återstår det dock att identifiera åtskilliga personer och platser, som i släktboken omnämns med ofullständiga eller förvanskade namnformer. Några identifieringar och försök till sådana presenteras härnedan i form av randanmärkningar till släktbokens framställning. Med beteckningen "randanmärkningar" har jag velat markera, att varje enskild notis här nedan i allmänhet har en så nära anknytning till vissa avsnitt av biskop Brask släktbok, att det torde vara en fördel att ha släktboken till hands vid läsningen. Anmärkningarna, av vilka de flesta berör småländska frälsesläkter, består dels av kortare påpekanden på några rader om exempelvis ett namn eller ett årtal, dels av längre genealogiska utredningar. De har ganska lösligt sammanförts i tre huvudgrupper, men någon konsekvent tematisk indelning av det heterogena materialet har inte eftersträfvats och väl inte heller varit möjlig.

I. Birger Nilssons (Halvhjort av Älmtaryd) och hans hustru Karin Påvelsdotters (ginbalk) släktskapsförhållanden.

1. *Birger Nilssons fädernesläkt, ätten Halvhjort av Älmtaryd*, behandlas utförligt i en släkttavla på sid 118/119 i biskop Brask släktbok, en släkttavla, som sedermera av Peder Månsson Utter komplette-

rades beträffande de yngre släktleden.¹ Eftersom de båda bäst kända av ättens tre huvudgrenar, Älmtarydsgrenen och Rönnäs-grenen,² utslocknade redan på Uppers tid, hade denne möjlighet att ge en fullständig beskrivning av dessa.³ Ättens minst kända och troligen äldsta huvudgren, Hedenstorpsgrenen, som mig veterligen över huvud taget inte finns omnämnd hos våra äldre genealoger efter Utter, har utretts av Hans Gillingstam, som påvisat dess identitet med den adliga ätt, som under namnet Ulfsköld introducerades på Riddarhuset 1660, och som utslocknade

¹ Gen. 41, f. 191 v, RA.

² Älmtaryds- och Rönnäs-grenarna av ätten Halvhjort av Älmtaryd har behandlats av J. Silfving (Genealogisk tidskrift V, s. 97—120), vars framställning bygger på Brask och Utter. Det må här påpekas, att Älmtarydsgrenens stamfader Nils Jönsson i Hå torde vara identisk med den väpnare Nils Jönsson, som 1463—67 var underhåradshövding i Sunnerbo (J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor i Sverige I, 1954, s. 338).

³ Utter har dock i sin Halvhjortsgenealogi utelämnat en del i biskop Brask släktbok förekommande personer, exempelvis Peder Jönssons i Rönnäs son Jöns Pedersson och den senares systerdotter Botil, sannolikt därför att de saknade avkomlingar. Av Peder Jönssons barn saknas hos Utter förutom Jöns Pedersson endast dottern Ingrid, som enligt biskop Brask i sitt äktenskap med en Håkan Pedersson hade söner Sten och Peder. I gengäld har Utter utrustat Peder Jönssons brorsdotter Ingrid Nilsdotter, som var gift med Håkan Matsson (Båt av Billa), med söner Sten och Peder. Uppgiften härom har Utter hämtat från Rasmus Ludvigsson (PHT 1962, s. 45, not 2), som av misstag förefaller ha gjort Ingrid Nilsdotter till mor till kusinen Ingrid Pedersdotters söner. Detta förtjänar att påpekas, eftersom uppgiften accepterats i en modern släkttavla över Mats Låmas ättlingar (PHT 1962, s. 45).

först på 1800-talet.⁴ Gillingstam har dessutom nyligen i Svenska biografiskt lexikon givit en komprimerad skildring av denna och av andra småländska lågfrälresläkter, som förde halvhjortsvapen,⁵ varför det inte finns någon anledning att här ge en ny presentation av ättens väl utredda genealogi. Jag vill i stället uppehålla mig vid en hittills förbisedd medlem av ättens Hedenstorpsgren, Abjörn Pedersson, son till Birger Nilssons kusin Jöns Erlandsson i Hedenstorp (Angelstads sn, Sunnerbo hd). Denne Abjörn Pedersson var son till Peder Jönsson i Hedenstorp och broder till den omkring 1564 avlidne Jöns Pedersson i Enåsa,⁶ från vilken ätten Ulfsköld härstammade; hans moder, Karin Abjörnsdotter (sparre över blad; Abjörn Gisasons ätt), påstås i en släkttavla på sid 41 i biskop Brasks släktbok ha varit bosatt i Draftinge i Västboås, i vilken socken hennes fader Abjörn Gisesson 1443 hade inköpt flera gårdar, däribland Tottebo och en gård i Draftinge.⁷ Nyssnämnda data, kombinerade med en uppgift från Utters Halvhjortsgenealogi, enligt vilken Abjörn Pedersson hade en son vid namn Peder Abjörns⁸, gör det möjligt, att med viss grad av sannolikhet identifiera Abjörn Pedersson av ätten Halvhjort av Älmtaryd med en år 1562 belagd Abjörn i Älvstorp (Acklinga sn, Vartofta hd). Abjörn i Älvstorp hade nämligen sonen Joen Abjörns⁹, vilken enligt egen uppgift hade en broder vid namn Per, av J. E. Almquist identifierad med en fogde, som vanligen kallades Per Ambjörns¹⁰, men som även är belagd med patronymikon Abjörns¹¹, och beträffande denne Per Abjörns¹² — som han alltså rätteligen bör ha hetat —, är det känt, att han var besutten just i Draftinge och i Tottebo.¹³

2. *Birger Nilssons modernehärkomst — Grisatorps- och Stomsrydsätterna.* På sid. 40 och 41 i biskop Brasks släktbok behandlas i två släkttavlor bl. a. Birger Nilssons och hans syster Ingridis modernehär-

stamning. Där uppges, att deras moder hustru Iliana var dotter till en hustru Märta i dennas äktenskap med en Måns Larsson i "Gersatorp", om vars i Hångers socken (Östbo hd) belägna sätesgård Grisatorp det är känt, att den under 1400-talets senare hälft beboddes av väpnaren Offe Johansson (ginbalk).¹ Vidare uppges hustru Iliana ha haft en syster Ingrid, som

⁴ Se härom Gillingstams ur genalogisk synvinkel närmast sensationella utredning i PHT 1960, s. 90 — det gäller ju upptäckten av en svensk introducerad adlig ätts hittills okända medeltida historia så långt bakåt i tiden som till 1360-talet. Det är möjligt, att stamfadern för ättens Hedenstorpsgren, Erland Jönsson, är identisk med den väpnare med detta namn, som tycks ha varit gift med en syster till häradsövdingen i Sunnerbo Nils Stolpe (Perгамentsbrev, RA, Balkarp den 19 januari 1467).

⁵ SBL, bd XVIII, 1969, s. 70.

⁶ Jöns Pedersson i Enåsa hade enligt biskop Brasks släktbok också tre systrar, av vilka Ingrid uppges ha varit moder till en viss Jacob Eriksson, vilken möjligen är densamme som den Jacob i Enåsa, som bevisade riksdagarna 1560 och 1561 (J. E. Almquist, Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden, 1960, s. 248), och som troligen var avliden 1562 (a.a., s. 205). Jöns Pederssons systrar Ingegärd och Birgitta synes ha avlidit utan efterkommande, eftersom de ej omnämnas som syskon till Abjörn Pedersson och Ingrid Pedersdotter av Utter (Gen. 41, RA, f. 191 v.). Det förtjänar att nämnas, att redan Utter i sin Halvhjortsgenealogi "tappat bort" Jöns Pedersson i Enåsa, sannolikt emedan denne i biskop Brasks släktbok av misstag betecknas som avliden (PHT 1960 s. 90) och dessutom spelade en så obetydlig roll i sin samtid, att hans släktgren förblev okänd.

⁷ V. Örnberg, Förteckning på äldre handskrifter i Strengnäs läroverksbibliotek och Södermanlands fornminnesförenings samlingar (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, VII, 1889), s. 129.

⁸ Gen. 41, RA, f. 191 v.

⁹ J. E. Almquist, Herrgårdarna, s. 243; J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1529—1630, IV, 1922—23, s. 195.

¹⁰ J. A. Almquist, Frälsegöden i Sverige under stormaktstiden, IV (korr. i RA), s. 988, not 199.

¹¹ C. Härenstam, Finnveden under medeltiden, 1946, s. 388. Namnet på Måns Larssons sätesgård återges av släktbokens utgivare som Ger(s)atorp, och gården kallas så också av Peder Månsson Utter (Gen. 41, RA, f. 191 v.). Gården är dock säkerligen, som antagits av Härenstam, identisk med Grisatorp — nuva-

var moder till Gunne Abjörnsson (sparre över blad; Abjörn Gisasons ätt). Schematiskt kan nyssnämnda släktskapsuppgifter sammanfattas på följande sätt:

Märta, g. m. Måns Larsson i Grisatorp
(senare sätesgård för Offe Johansson)

Iliana		Ingrid
Birger Nilsson (Halvhjort av Älmtaryd)	Ingrid g. m. Håkan Matsson i Billa	Gunne

Detta släktschema bör jämföras med den på sid. 102 i släktboken återgivna genealogien över Olof (Andersson) Skyttes ättlingar, vilka enligt kommentaren till släktboken (s. 18) "ej äro kända från andra källor". Ett mindre avsnitt av denna genealogi, kompletterat med uppgifter om Olof Skyttes dokumentariskt belagda hus-trus och svärfars namn,² ter sig sålunda:

Gunne	
Ingrid, g. m. Olof Skytte	
Märta	
Iliana	Offe Johansson (bosatt i Grisatorp)
Mats Larsson	Birger Nilsson

De båda släkttavlorna härövan är så lika, att detta inte gärna kan bero på en tillfällighet: med all sannolikhet är den i registret till släktboken (s. 40) oidentifierade Birger Nilsson, vars moder Iliana uppges ha varit dotter till en Märta och syster till Offe Johansson i Grisatorp i Hångers socken, och vars mormor skall ha varit dotter till Olof (Andersson) Skytte, identisk med Birger Nilsson av ätten Halvhjort av Älmtaryd. Härför talar också det faktum, att Olof Skyttes svärfar, väpnaren Gunne Tjälvason (Västhörjaätten), tillhörde en släkt, som var fast knuten till Hångers grannsocken Värnamo³ och hade ett förnamn, som vid medeltidens slut mig veterligen inte bars av någon annan småländsk frälseman än Birger Nilssons (Halvhjort av Älmtaryd) kusin Gunne Abjörnsson.⁴ Enligt den här framförda

hypotesen skulle alltså Olof Skyttes dotter Märta ha varit gift åtminstone två gånger, dels med Måns Larsson i Grisatorp, dels med Offe Johanssons i Grisatorp fader⁵ Johan Ingemarsson. Härigenom får den felaktiga uppgiften på sid. 40 i släktboken, att Måns Larssons i Grisatorp hustru var faster till Offe Johansson en rimlig förklaring:⁶ den senares fabror Bengt Ingemarsson kan i egenskap av hustru Märtas sväger ha betecknat sig som hennes "broder". På liknande sätt kan bland avkomlingarna till Johan Ingemarssons sannolika antecessor matrimonii Måns Larsson kändomen om hustru Märtas sväger Bengt (Ingemarsson) tänkas ha givit upphov till konstruktionen av den från inga andra källor än biskop Brasks släktbok kände Bengt "Larsson", Måns Larssons föregivne broder, i den släkttradition, som framställs på sid. 41.

Det förefaller mot bakgrunden av det ovanstående troligt, att Offe Johansson efterträdde Måns Larsson som innehavare av Grisatorp av följande skäl: Måns Larsson, som kan förmodas ha varit son till

rande Kylahov — i Hångers socken, där Offe Johansson var bosatt, och namnet bör upplösas som G(ri)satorp. Sätsgården i fråga har f. ö. erbjudit även andra forskare identifieringsproblem: i en uppsats i SoH 1968 (s. 83) har den felaktigt identifierats med Grisetorp i Vadsbo härad i Västergötland.

² Om dessa, se nedan i texten.

³ Om Västhörjaätten, se Härenstam, a. a., s. 307—316 och S. Carlsson, De småländska gränslanden under medeltiden (HT 1948), s. 10 ff.

⁴ Enligt den här föreslagna identifikationen var Offe Johansson morbror till Gunne Abjörnsson — eller närmare bestämt halvbror till dennes mor —, och det kan mycket väl vara pga en sådan släktskap som han 1490 beseglade ett salubrev angående ett hemman i Maramö i Hångers socken åt Gunne Abjörnssons broder Jöns (pergamentsbrev, RA, Flattinge, den 28 jan. 1490).

⁵ Släktboken, s. 40.

⁶ Hustru Märta kan ej ha varit syster till Offe Johanssons far Johan Ingemarsson, eftersom Birger Nilsson (Halvhjort av Älmtaryd) i så fall skulle ha varit gift med sin egen tremänning: hans hustru Karin Påvelsdotter var sondotter till Johan Ingemarssons broder Bengt (släktboken, s. 69 och s. 149).

den år 1406 belagde frälsemannen Lasse i Grisatorp,⁷ torde ha givit Grisatorp i morgongåva till sin hustru Märta Olofsdotter, vilken i ett senare äktenskap med Johan Ingemarsson blev mor till Offe Johansson, som erhöll Grisatorp som moderne arv.⁸

Den härovan citerade släkttavlan på sid. 102 i biskop Brasks släktbok över Olof (Andersson) Skyttes ättlingar är relativt omfattande, och det är möjligt att identifiera flera av de där förekommande personerna. Olof Skytte var, som redan nämnts, svärson till väpnaren Gunne Tjälvason av Västhorjaätten, om vilken det är bekant, att han i egenskap av testamentsexekutor åt Linköpingsdekanen Harald Ulfssons brorson herr Ulf i Långaryd, som var hans släkting, av dennes gods bördade en gård i Västhorja i Värnamo socken.⁹ Sannolikt är därför Olof Skyttes på sid. 102 omnämnda söner, Sven i "Scogssrid" och Anders Olofsson, identiska med den i Stomsryd — nuvarande Stomsjö¹⁰ — i Värnamo socken bosatte väpnaren Sven Olofsson (bel. 1446—81) och hans broder Anders Olofsson,¹¹ vilka år 1446 betecknade sig som arvingar till Linköpingsdekanen Harald Ulfsson och då efter denne gjorde anspråk på en gård i Nästa i Kärda socken och två gårdar i Värnamo socken, en i Nöbbele och en i Västhorja, av vilka de tillerkändes gårdarna i Nästa och i Västhorja, medan Värnamo kyrka erhöll Nöbbelégården.¹² Namnet "Scogssrid" (=Stomssrid) är enligt släktbokens utgivare i handskriften *Genealogica* 2 förtydligat med mörkare bläck, och att ett "t" i förlagan till handskriften kan ha vantolkats som ett "c" är ej ägnat att förvåna, ej heller att ett "m" kan ha lästs som ett "g".¹³

Då Sven Olofssons i "Scogssrid" son Olof i släkttavlan uppges ha varit bosatt i "Vernerö", avses därmed säkerligen Värnamo — i Värnamo uppträder nämligen Sven Olofssons i Stomsryd son väpnaren Olof Svensson på Östbo häradsting år 1500 och på sockenstämma elva år senare,

vid det sistnämnda tillfället tillsammans med sin broder Erland Svensson.¹⁴ Bröderna stadfäste då sin faders gamla överenskommelse med Värnamo kyrka om att kyrkan skulle få behålla Nöbbele gård mot en jordlott i Västhorja by m. m. Erland Svensson, vars hustru hette Ingegärd,^{14a} var bosatt i Förarp (Tutaryds sn, Sunnerbo hd) 1511 och 1512, då han donerade en gård i Hörda i Kärda socken till Vadstena kloster och därvid betecknade brodern Olof Svensson som sin nästa arvinge.¹⁵ I kommentaren till biskop Brasks släktbok (sid. 13) har han med rätta identifierats med den Erland Svensson, som jämte sin broder Olof och modern Margareta

⁷ Härenstam, a.a., s. 388.

⁸ Grisatorp innehades senare av Offe Johanssons sondotter (s. 40) Anna Bengtsdotter, ätten Rosenbielkes stammoder, och av hennes son Olof Arvidsson (Rosenbielke), vars dotter Anna blev ingift i ätten Kyle, som givit gården dess nuvarande namn Kylahov. (J. E. Almquist, *Herrgårdarna*, s. 221; EAÄ VI, s. 439.)

⁹ Härenstam, a.a., s. 315.

¹⁰ Ännu på 1560-talet användes gårdens medeltida namn Stomsryd (*Sandbergsska saml.*, KA, vol. FF: 13, f. 14 072 v.).

¹¹ Anders Olofsson är möjligen identisk med den väpnare, som var bosatt på Vederyd i Bondstorps socken (Östbo hd) ännu 1487 (pergamentsbrev, RA, Nydala, den 20 aug. 1487), och med den Anders Olofsson, som sålde en gård i Mosshult i samma socken till Arvid Trolle, ett köp, som finns infört i dennes jordebok på raden nedanför en anteckning om förvärvet av en gård i Nästa i Kärda socken från Sven Olofsson i Stomsryd (HH 31, s. 64).

¹² B 19 c, RA, f. 22. Sven Olofsson i Stomsryd kallas i ett brev från 1453 för herr Ulfs i Långaryd arvinge (pergamentsbrev, RA, Jönköping, den 13 dec. 1453).

¹³ I det ovan, not 4, citerade brevet om gårdsköp i Maramö utgör tergalpåskriften "Garamö" en illustration till påståendet härovan, vilket nog även utan exemplifieringar torde kunna underskrivas av var och en som sysslat med läsningen av gamla handstilar.

¹⁴ HH 31, s. 256; Pergamentsbrev, Bergshammarsamlingen, RA, Värnamo, "kirkio-mæsso dagh" 1511.

^{14a} Möjligen var hon dotter till häradshövdingen i Sunnerbo Nils Stolpe (se biskop Brasks släktbok, s. 33).

¹⁵ Härenstam, a.a., s. 408 med där anförda källor.

Håkansdotter (Bölja från Östbo) förekommer i en släkttavla på sid. 65 över moderns släkt.¹⁶

En son till Olof Svensson i Värnamo var förmodligen häradshövdingen i Uppvidinge härad Per Olsson på Osaby (bel. 1527—39), i barnlöst äktenskap förenad med Sestrid Gudmundsdotter (Grönalöf), åt vilken han gav Stomsryd och en gård i Västhorja i morgongåva.¹⁷ Per Olsson hade en broder Karl Olsson, vars son Bengt Karlsson, länge Bengt Smälänning eller enbart länge Bengt kallad, 1552 var hövitsman för en fänika knektar från Strängnäs och Västerås stift "nedan Långheden" och som 1556, i ryska kriget,

ledde sin fänika vid Viborg, där han stupade samma år.¹⁸ Långe Bengt var besutten i Hörda, där Erland Svensson förut ägt gård, och vid hans död tog Gustaf I hand om både gården i Hörda och om de båda ovannämnda gårdarna i Stomsryd och Västhorja, i egenskap av självvald förmyndare för hans till namnet okände son, som levde ännu 1567, då han hölls i skola i Kalmar på Erik XIV:s bekostnad.¹⁹ Med denne anonyme studiosus Calmariensis försvinner den lågfrälse släkt, som härstammade från Olof (Andersson) Skytte, och som lämpligen kan betecknas som Stomsrydsätten,²⁰ ur historien.

¹⁶ Om Margareta Håkansdotters släkt, Bölja från Östbo, se J. E. Almquist, Om s. k. Bölja-ätter i Småland (SoH 1972), s. 75 f. och 87.

¹⁷ J. E. Almquist, Herrgårdarna, s. 195; J. E. Almquist, Lagsagor I, 1954, s. 332; L.-O. Larsson, Det medeltida Varend, 1964, s. 458; HH 13: 1, s. 84 f. Per Olssons på Osaby släkttillhörighet har tidigare ej varit känd. För den här föreslagna filiationen talar de godshistoriska data, som anförts ovan i texten. Per Olsson nämns visserligen inte i släkttavlan över Olof Skyttes ättlingar på sid. 102, men detsamma gäller för Erland Svensson i Förarp, som bevisligen var son till Olof Skyttes sannolike son Sven Olofsson i Stomsryd och som var i livet ännu 1512. Det är teoretiskt möjligt men kronologiskt mindre troligt, att Per Olsson var broder till Olof Svenssons i Värnamo på sid. 102 nämnde dotterson Nils Olsson. Per Olssons hustru Sestrid Gudmundsdotter var vid tidpunkten för makarnas giftermål 1527 änka för andra gången efter en viss Mickel Nilsson (Sandbergsska saml., KA, vol. FF: 13, f. 14 072 r.), som måhända är identisk med den i Björnskog (Hultsjö sn, Västra hd) bosatte frälseman med detta namn, som synes ha avlidit omkring 1526 — han uppges ha dött omkring 1529 men är, åtminstone i tryckt källmaterial, ej belagd senare än 1526 (J. E. Almquist, Herrgårdarna, s. 225 och s. 412) —, och vars moder Agnes Påvelsdotters släktskapsförhållanden utreds närmare i randanmärkningarna 4 och 5 nedan. Sestrid Gudmundsdotters fädernesläkt, Grönalöf, kommenteras något mera i randanmärkning 7, "Nordanstop" = Nordanskog?, not 6.

¹⁸ Sandbergsska saml., KA, vol. FF: 13, f. 14 072 r. och v.; Torsten Holm, Kungl. Västmanlands regementes historia I, 1929. Bengt Karlssons äkta börd bestreds på 1560-talet av ättlingar till hans farbror Per Olssons hustru Sestrids dotter i första äktenskapet, Märta Jespersdotter. Enligt dessa hade Karl Olsson ej varit lagligen vigd vid sin sons mor, vilken dessutom vid något tillfälle skulle ha förlupit honom, och begivit sig till Danmark (Sandbergsska saml., KA, anf. st.). Det är möjligt, att Bengt Karlsson var i Gustaf I:s tjänst redan 1536, då en vid Landskrona tillfångatagen och av sina landsmän snabbt befriad svensk vid namn länge Bengt var hövitsman på en bojert i den av amiralen Måns Svensson (Somme) förda svenska örlogsflottan, enligt vad Rasmus Ludvigsson uppgår i sin krönika (HH 20: 1, s. 24 f.). Första gången som länge Bengt Karlsson med säkerhet är belagd är eljest 1545 (G. Berg, Bidrag till den inre statsförvaltningens historia under Gustaf den förste, 1893, s. 105). Den person vid namn länge Bengt som omnämns på sid. 145 i biskop Brasks släktbok i egenskap av svärson till en viss Johan Staffansson och hans hustru Karin Brunsdotter, torde ej vara identisk med Bengt Karlsson av Stomsrydsätten utan snarare med en av J. E. Almquist (Lagsagor I, s. 289) behandlad Bengt Pedersson, som 1512—15 var häradshövding i Aska härad, och som även han gick under namnet länge Bengt.

¹⁹ HH 13: 1, s. 48 och s. 84 f.; Sandbergsska saml., KA, vol. FF: 13, f. 14 072 v.

²⁰ Något för Stomsrydsättens medlemmar gemensamt sköldemärke är ej känt: stamfadern Olof Skyttes vapen var ett varghuvud (Härendam, a.a., s. 315), medan Sven Olofsson i Stomsryd förde sparrevapen (ibid.).

Grisatorpsätten

Lars i Grisatorp (bel. 1406)

Måns Larsson i Grisatorp, g. m.
Märta Olofsdotter (Stomsrydsätten)

Ililana Månsdotter, g. m. Ingrid Månsdotter, g. m.
Nils Jönsson (Halvhjort Abjörn Gissesson (sparre
av Almtaryd) i Hå över blad) bel. 1443—62

Stomsrydsätten

Olof (Andersson) Skytte (bel. 1419—28), g. m. Ingrid Gunnesdotter (Västhorjaätten)

Sven Olofsson i Stomsryd Anders Olofsson, bel. 1446 Märta Olofsdotter
(bel. 1446—81) g. m. (? = Anders Olofsson i g.¹⁾ m. Måns Larsson
Margareta Hakansdotter Vederyd, 1487) g. m. N. N. (Grisatorpsätten)
(Bölja från Östbo) g.²⁾ m. Johan Ingemarsson
(Ginbalk av Grisatorp)

Anbjörn Jöns Olof Erland Ingrid Birgitta Arvid Sven
(ej belagd) (ej belagd) Svensson g. m. g. m. (ej belagda)
i Värnamo i Förarp Peder Anders
(bel. 1500— (bel. 1511— (ej belagda)
1512) 12) g. m.
g. m. N. N. Ingegärd

Per Olsson i Osaby (bel. 1527—39), Karl Margit
g. m. Sestrid Gudmundsdotter (Grönalöf), änka g. m.
efter ¹⁾Jesper Nilsson ²⁾Mickel Nilsson g. m. Olof
(?Halvhjort av Björnskog, †1526) N. N.

Bengt Karlsson, länge Bengt Smälänning kallad,
(bel. 1536?—52—56, †1556), g. m. N. N.
en son, till namnet okänd (levde 1567)

3. Karin Påvelsdotters i Älmtaryd fädersläkt, ätten Ginbalk av Grisatorp.

Birger Nilssons hustru Karin tillhörde samma lågfrälse släkt som den i närmast föregående avsnitt nämnde väpnaren Offe Johansson (ginbalk) i Grisatorp, en ätt som här givits beteckningen Ginbalk av Grisatorp. På sid 40 i biskop Brasks släkt-

bok finns ett släktschema, som med hjälp av kompletterande uppgifter från andra genealogier i släktboken eller — för de yngsta släktledens vidkommande — från Peder Månsson Utters Collectanea genealogica, kan förvandlas till en så gott som fullständig stamtavla över denna 1597 utslöcknade ätt:¹

Ingemar ^a						
Johan Ingemarsson, g. m. Märta Olofsdotter (Stomsrydsätten) ^a			Bengt Ingemarsson, g. m. Kristina Bengtsdotter, dotter till Bengt i Fallnaveka o h h Ragnhild ^a			
Offe Johansson i Grisatorp (bel. 1454—92), g. m. Estrid Larsdotter (Pik) ^a			Påvel Bengtsson i "Högalid", ^a g. m. Elseby Månsdotter			
Olof Offe- son ⁷	Bengt Offesson (levde 1526), ^a g. m. Elin	Johan Offesson (bel. 1483 —92), ^a g. m. N. N.	Iljana Påvelsdotter (levde 1500), g. m. Kristiern Jeppesson	Karin Påvelsdotter (bel. 1500—26) g. m. Birger Nilsson	Ingrid Påvelsdotter (levde 1500) g. m. Mårten i Linköping	Agnes Påvelsdotter (bel. 1500— 1516), g. m. Nils Mickelsson
Anna Bengts- dotter, g. ¹⁾ m. Peder Karls- son g. ²⁾ m. Arvid Elofs- son i Lästad, ofrälse		Jöns Johansson (?bel. 1515—18), g. m. Karin Björnsdotter	↓ HALVHJORT AV FLIS- HULT	↓ HALVHJORT AV ÄLMTARYD (Älmtarydsgrenen)	↓ HALVHJORT AV BJÖRN- SKOG	
adl. ätten ROSEN- BIELKE		Estrid Jönsdotter (d. 1597), g. m. Erik Månsson (Ulfspärre af Broxvik)				

¹ Ätten har i litteraturen också benämnts Rådaätten (J. E. Almquist, Herrgårdarna, s. 349 och s. 425).

² Stamfadern är ej med säkerhet belagd, ej heller hans båda söner.

³ I släktschemat på sid. 40 i släktboken, där Johan Ingemarssons hustru Märta felaktigt göres till hans syster, finns också ättlingarna till hustru Märta i hennes äktenskap med Måns Larsson i Grisatorp medtagna. Om Märta Olofsdotters släktskapsförhållanden, se närmast föregående randanmärkning.

⁴ Giftermålet enl. genealogien på sid. 69 i släktboken.

⁵ Giftermålet enl. genealogien på sid. 146 i släktboken.

⁶ I ett brev från 1500, som i avskrift bevarats i Nydala klostrets kopiebook (utg. i Ijustryck, s. 139), namnges Påvel Bengtsson av sina döttrar. Uppgifterna om hans och döttrarnas giftermål härrör från genealogien på sid. 149 i släktboken. Om hans hustru Elseby Månsdotter och hennes släkt, se närmast följande randanmärkning.

⁷ Den från inga andra källor än släktboken kände Olof Offesson var tydligen uppkallad efter sin fars morfar, Olof Skytte (jfr närmast föregående randanmärkning).

⁸ Både Bengt Offesson och hans ofrälse svärson Arvid i Lästad uppräknas bland det rustjänspliktiga Smålandsfrälset 1526 (L.-O. Larsson, a.a., s. 457, noterna 17 och 18), vilket tyder på, att Bengt Offesson då var änkling och hans svärson disponerade över sin hustrus modernegods. Uppgifterna om Bengt Offessons hustrus namn och om hans dotters giftermål med den danske ofrälsemannen Arvid Elofsson har hämtats från Gen. 41, RA, f. 188 v.

⁹ Om Johan Offesson och hans familj, se den fortsatta framställningen.

Offe Johanssons söners giftermål omnämns över huvud taget inte i biskop Brasks släktbok, och det är först långt senare som den genealogiska litteraturen innehåller några uppgifter om deras hustrur. Bengt Offessons hustru, som enligt Utter hette Elin, uppges sålunda i en stamtavla över ätten Rosenbielke av 1700-talsgenealogen Åkerstein ha varit dotter till väpnaren och häradshövdingen i Allbo härad Jöns Larsson (sparre) i Lästad (Blädinge sn, Allbo hd),¹⁰ en i Arvid Trolles jordebok ofta omnämnd person, belagd 1462—81, om vilken det är känt, att han var svärson till den 1454—86 förekommande väpnaren Håkan Pedersson (horn) i Dansjö (Lekaryds sn, Allbo hd),¹¹ och sannolikt son till frälse mannen Lars Jöns-son i Lästad, som levde 1453.¹² Åkerstein har ett pålitligt rykte om sig att vara opålitlig, men hans uppgift om Bengt Offessons hustrus börd förefaller trovärdig: Bengt Offesson tillhörde en släkt, som före 1492, då hans broder Johan Offesson är belagd som häradshövding i Allbo, saknar påvisbar anknytning till detta härad, men hans ofrälse svärson Arvid Elofsson skrev sig till Jöns Larssons gamla sätesgård Lästad, och Arvid Elofssons söner Jöns och Olof Arvidssöner (Rosenbielke) innehade 1559 inte blott Lästad utan också Håkan Pederssons sätesgård Dansjö jämte åtskilliga andra gårdar i Allbo härad.¹³ Dessa förhållanden och Jöns Arvidssons förnamn får onekligen sin enklaste förklaring genom antagandet,¹⁴ att Jöns och Olof Arvidssöners morfar Bengt Offesson var gift med en dotter till Håkan Pederssons i Dansjö svärson Jöns Larsson i Lästad.

Jöns Larsson i Lästad dyker upp även på andra ställen i den genealogiska 1700-talslitteraturen: i en antavla för den 1693 avlidne Gustaf Eriksson Ribbing¹⁵ intar en föregiven dotter till Jöns Larsson vid namn Kristina den tomma platsen som hustru åt Bengt Offessons broder Johan Offesson, i antavlan benämnd "Joen Olofs-

son till Rååda". Denna sena uppgift kan lika litet som Åkersteins uppgift om Bengt Offessons hustrus börd betraktas som uttryck för någon mystiskt kvarlevande muntlig tradition med visst eget bevisvärde utan bör rimligen i första hand uppfattas som en lärd genealogisk konstruktion,¹⁶ vars hållbarhet måste prövas. Huruvida de data, som i dag kan anföras i detta sammanhang, var kända på 1700-talet, är na-

¹⁰ Åkersteins på riddarhusarkivet förvarade stamtavla kom på 1760-talet att läggas till grund för ätten Rosenbielkes "originalgenealogi". Övriga äldre genealoger, som behandlat ätten Rosenbielke, såsom Messenius (*Theatrum nobilitatis suecanae*, 1616, s. 100), von Schantz (RHA) och Stiernman (*Suecia illustris*, UUB) omnämner ej hustru Elins börd.
¹¹ Om en annan svärson till Håkan Pedersson i Dansjö, Jöns Ingvarsson i Gemla, se randanmärkning 7, "Nordanstop" = Nordan-skog?, not 6; om Håkan Pederssons hustru Ingeborg Olofsdotter och hennes släktskapsförhållanden, se randanmärkning 6, Stora och Lilla Hindsekind; om Håkan Pederssons egen släkt, se L.-O. Larsson, a. a., s. 455 ff.
¹² L.-O. Larsson, a. a., s. 469.

¹³ L.-O. Larsson, a. a., s. 457; J. E. Almquist, *Lagsagor I*, s. 328.

¹⁴ Det är inte alls otroligt, att det här verkligen är frågan om ett lyckosamt antagande av Åkerstein på grundval av den kännedom om Uppers Rosenbielkegenealogi och om Jöns Larssons innehav av Lästad, som han p. g. a. sitt arbete i Riksarkivet kan ha haft, ett antagande som genom de ovan anförda uppgifterna ur kamerala källor blivit betydligt bättre underbyggt än det var, då det först framkastades.

¹⁵ Antavlan, som är publicerad i PHT 1934, s. 157, uppges av Bengt Hildebrand herröra "från 1700-talet".

¹⁶ Antavlans karaktär av skrivbordsprodukt framgår klart av den där förekommande uppgiften, att Johan Offessons svärdotter Karin Björnsdotter var dotter till en Björn Bengtsson till Slätte och hans hustru Brita, Måns Erikssons dotter: enbart p. g. a. Karin Björnsdotters västgötske faders förnamn och den omständigheten, att hennes farfar Bengt Björnsson i Ulvstorp av Utter uppges ha varit bosatt "i Slätte" (Gen. 41, RA, f. 205), har hon gjorts till dotter till två på sid. 65 i biskop Brasks släktbok nämnda personer från Småland, Björn i "Slätte" (levde 1526) och hans hustru Brita, vars fader hette Måns Eriksson och vars moder Ingegärd Nilsdotter (levde jämte maken 1480) på mödernet tillhörde Hindsekindssätten.

turligtvis omöjligt att veta — några var det nog, andra kanske inte. Följande data förefaller mig relevanta: 1) Johan Offessons (Ginbalk av Grisatorp) släkt saknade, som redan nämnts, påvisbar anknytning till Allbo härad, där Johan Offesson icke desto mindre efterträdde — dock ej direkt — Jöns Larsson i Lästad som häradshövding; 2) en viss Jöns Jonsson, som i likhet med Johan Offessons föregivne svärfader Jöns Larsson i Lästad förde sparrevapen, var 1518 häradshövding i Askims härad,¹⁷ där häradshövdingeämbetet före honom, 1467—86, hade innehafts av väpnaren Magnus Rolandsson (snedbjälke med två rosor i vartdera fältet) och 1493—99 av den sistnämndes son Roland Magnusson, som var bosatt på häradets då enda sätesgård, Råda, i socknen med samma namn;¹⁸ 3) Råda var åtminstone från 1537 bevisligen sätesgård för den 1536 adlade Nils Persson, som var häradshövding i bl. a. Askim, och vars hustru Karin Björnsdotter i ett tidigare äktenskap med Johan Offessons son Jöns Johansson var moder till ätten Ginbalks av Grisatorp sista medlem, Estrid Jönsdotter, som ärvde sätesgården Råda, där hennes fader Jöns Johansson enligt den ovannämnda antavlan för Gustaf Eriksson Ribbing skall ha varit bosatt.¹⁹

Med tanke på att våra medeltida häradshövdingar ofta hämtades från en inom varje härad rätt begränsad grupp av inte sällan sinsemellan besläktade eller besvägrade frälsemän, kvarstår det som möjligt men till vidare obevisbart, att Johan Offesson (Ginbalk av Grisatorp) var gift med en dotter till Jöns Larsson (sparre) i Lästad, och som rätt troligt, att Johan Offessons son Jöns Johansson, vars hustru Karin Björnsdotter tydligen ägde Råda, är identisk med Roland Magnussons (snedbjälke med två rosor i vartdera fältet) på Råda närmast kände efterträdare som häradshövding i Askim, Jöns Jonsson (sparre).²⁰ Det är vidare tänkbart, att Karin Björnsdotter, som var dotter till den 1505

—16 belagde väpnaren och häradshövdingen i Åse härad Björn Bengtsson,²¹ men vars modernesläkt är okänd, genom sin mor var besläktad med Roland Magnusson på Råda.²²

¹⁷ J. E. Almquist, Lagsagor I, s. 226. Redan i ett brev från 1515 (tryckt i Västergötlands fornminnesförenings tidskrift I: 1, s. 51 ff.) förekommer en Jöns Johansson bland andra västgötska frälsemän.

¹⁸ J. E. Almquist, Lagsagor I, s. 226.

¹⁹ J. E. Almquist, Lagsagor I, s. 225; J. E. Almquist, Herrgårdarna, s. 317 och s. 398; PHT 1934, s. 157.

²⁰ Varifrån Utters uppgift, att Jöns Johanssons vapen var en med tre stjärnor belagd snedbjälke, härrör, är obekant, men kanske bör det i detta sammanhang nämnas, att den enda person med någon anknytning till den här behandlade släktkretsen, vars vapen bevisligen innehöll de heraldiska elementen bjälke och stjärna, var Jöns Larssons i Lästad hustrus morbror, domprosten i Växjö Ingemund Olofsson, som förde femuddig stjärna över bjälke (Växjö stifts herdaminne VIII, s. 270 f.).

²¹ Björn Bengtsson var son till sin företrädare som häradshövding i Åse härad, väpnaren Bengt Björnsson (sparre) i Ulvstorp (Sparlösa sn, Viste hd), vilken är belagd 1471—97, och hans hustru Ingrid Karlsdotter (Lake), och han var broder till Karl (Bengtsson) Lake i Ulvstorp (Gen. 41, RA, f. 205; J. E. Almquist, Lagsagor II, s. 21; J. E. Almquist, Herrgårdarna, s. 280).

²² På en sådan släktskap får nog också den föreställning anses tyda, som den 1598 födde majoren Sven (Lindormsson) Bock hade om sin 1597 avlidna mormor Estrid Jönsdotters (Ginbalk av Grisatorp) modern vapen: på en för majoren förfärdigad gobelängspåse med broderade anvapen tillskrivs Karin Björnsdotter sköldemärket en med tre rosor belagd snedbjälke (PHT 1903, s. 18), dvs. en vapenbild, som innehåller samma beståndsdelar — snedbjälke och rosor — som Roland Magnussons vapen, fastän i annat arrangemang. Det är därför lockande att identifiera en viss Karin Magnusdotter, som enligt en 1500-talsregist i ätten Tre rosors godsarkiv fick jord i Östergötland i morgongåva av sin man Björn Bengtsson (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift II: 8—9, s. 175), med Karin Björnsdotters moder, syster och arvinge till Roland Magnusson i Råda, och kanske också moder till den östgötske fogden Arvid Björnsson (bel. 1537—61), vars sätesgård Tisenhult 1598 beboddes av Johan Månsson (Ulfspärre af Broxvik), vilken ärvt gården efter sina föräldrar (J. E. Almquist, Herrgårdarna, s. 144 f.), och vars farmor Astrid Jönsdotter (Ginbalk av Grisatorp) ju var

4. Karin Påvelsdotters mödernesläkt.

1416—17 innehades häradshövdingeämbetet i Västra härad av väpnaren Johan Helgesson (behornat djur) i Björnskog,¹ vars svärfar väpnaren Halsten Pedersson (båt) var son till en tidigare häradshövding i Västra härad, Peder Virske (bel. som sådan 1368—80).² Trettio år senare (1437—38) hette häradshövdingen i Västra härad Måns Vilkinsson³ — se "häradshövdingsslängden" nedan! — även han, om man får tro en släktledning på sid. 149 i biskop Brasks släktbok, bosatt på Björnskog, som senare, enligt samma släktledning, blev sätesgård för hans dotter Ingeborg och därefter för dennas systerdotter Agnes Påvelsdotter. Dessa uppgifter gör ett relativt trovärdigt intryck mot bak-

grunden av det faktum, att Agnes Påvelsdotter (Ginbalk av Grisatorp) var systerdotter till en på 1490-talet avliden Ingeborg Månsdotter och gift med Nils Mickelsson (Halvhjort av Björnskog), som bevisligen skrev sig till Björnskog⁴ — se "säterihistoriken" nedan!

En av Agnes Påvelsdotters systrar var Birger Nilssons (Halvhjort av Älmtaryd) hustru Karin.⁵ Deras moder Elseby Månsdotter var enligt släktledningen på sid. 149 dotter till en hustru Elin i dennas äktenskap med Måns Vilkinsson i Björnskog och dotterdotter till en hustru Iliana i "Hölgaholm", vars föräldrar påstås ha varit en riddare vid namn Gustaf Mats-son och hans hustru Birgitta (se genealogien "sid. 149" nedan!). Enligt en annan

<i>Häradshövdingar i Västra härad</i>	<i>Ägare av Björnskog</i>	<i>Brasks släktbok sid 149</i>	<i>Brasks släktbok sid 78</i>
Peder Virske (1368—80), fader till Halsten Pedersson		Gustaf Matsson, g. m. Birgitta	Halsten i Slåthult
Johan Helgesson i Björnskog (1416—17), g. m. en dotter till Halsten Pedersson	Johan Helgesson (dokumenterad ägare)	Iliana i "Hölgaholm"	Iliana
Måns Vilkinsson (1437—38)	Måns Vilkinsson (enl biskop Brask)	Elin, g. m. Måns Vilkinsson i Björnskog	
	Ingeborg Månsdotter (enl biskop Brask)	Ingeborg i Björnskog	Elseby, g. m. Påvel Ingeborg i Björnskog
	Agnes Påvelsdotter, g. m. Nils Mickelsson (dokumenterade ägare)	Agnes i Björnskog	Agnes, g. m. Nils Mickelsson

dotter till Karin Björnsdotter. Efter att ovan i not 16 ha kritiserat ett okritiskt anammande av enbart namnlighet som identifieringsgrund, måste jag dock i konsekvensens namn metodiskt ohållbart, i all synnerhet som metodologiskt ohållbart, i all synnerhet som Björn Bengtsson och Karin Magnusdotter enligt regesten gifte sig ungefär ett sekel innan Karin Björnsdotters och Arvid Björnssons bortgång, nämligen 1468, och hållpunkter saknas för att årtalet i regesten är felaktigt. Frågan om Björn Bengtssons och Karin Magnusdotters identitet måste tills vidare lämnas obesvarad.

¹ Han skrev sig till Björnskog ännu 1424 (C.

G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3:e uppl., 1911, s. 210).

² J. E. Almquist, Lagsagor I, s. 344 f; Pergamentsbrev, RA, Bringetofta, den 13 maj 1386 enl. regist i MRA 1943; SD I: 327.

³ J. E. Almquist, Lagsagor I, s. 345.

⁴ Nydala klostets kopiebook, s. 139; Genealogisk tidskrift V, s. 153 ff. Agnes Påvelsdotter hade enligt biskop Brasks släktbok förutom sonen Mickel Nilsson (bel. 1513—26) också en dotter Elin, som troligen är identisk med den 1530—33 belagde Sven Joenssöns i Björnskog hustru (PHT 1968—69, s. 198 och s. 201).

⁵ Nydala klostets kopiebook, s. 139.

släkttavla på sid 78 skall emellertid Elseby Månsdotters mor ha hetat Iliana och varit dotter till den ovan nämnde väpnaren Halsten Pedersson (se genealogien "sid. 78" ovan!).

I släktbokens register (s. 49) förutsätts, att Måns Vilkinssons hustru Elin, Ilianasdotter i genealogien på sid. 149, är densamma som den Iliana Halstensdotter, som omnämns i genealogien på sid. 78. Av kronologiska skäl är detta dock mindre sannolikt, eftersom Johan Helgesson i Björnskog redan 1403 betecknas som "gener" av den från 1360-talet belagde Halsten Pedersson, medan Måns Vilkinssons dotter Ingeborg avled först på 1490-talet.⁶ Det förefaller betydligt mera troligt, att ett släktled av misstag överhoppats i släkttavlan på sid. 78, och att uppgiften på sid. 149, att Måns Vilkinssons svärmor hette Iliana, sålunda hänför sig till Iliana Halstensdotter, som kan antas ha varit gift med Halsten Pederssons måg Johan Helgesson⁷ i Björnskog. Båda "härads-hövdingslängden" och "säterihistoriken" härövan är väl förenliga med en sådan tolkning. Den felaktiga uppgiften på sid. 149 om Iliana Halstensdotters föräldrar återspeglar måhända i förvanskad form det faktum, att Iliana Halstensdotters syster Birgitta var gift med riddaren Mats Gustafsson (sparre).⁸

Karin Påvelsdotters i Älmtaryd moster hustru Ingeborg i Björnskog hade enligt biskop Brasks släktbok (s. 78 och s. 149) en son vid namn Isak Nilsson. Hustru Ingeborg och hennes son var i livet ännu 1492, då sonen kallas för Isak Fötling, men avlidna åtta år därefter.⁹ Hustru Ingeborgs make, frälsemannen Nils Fötling, som ej omnämns i släktboken, är belagd på 1450-talet,¹⁰ och 1486 kallar honom en viss Peder Wisse, som var son till den Kristina Pedersdotter (Wisse, äldre ätten), vars make Håkan Pedersson i Gäleby (Gistads sn, Skärkinds hd) enligt släktboken (s. 149) var halvbror till Måns Vilkinsson i Björnskog, för sin moders

"svåger".¹¹ Rimligen var denne Nils Fötling besläktad med en 1399 förekommande Sven Fötling.¹²

Jfr släkttavla s. 88.

5. Birger Nilssons och Karin Påvelsdotters dotter Ingeborg.

Birger Nilsson (Halvhjort av Älmtaryd) hade enligt släkttavlan på sid. 118/119 i biskop Brasks släktbok förutom de i den genealogiska litteraturen välkända sönerna Isak och Påvel också två döttrar, Ingeborg och Birgitta. Om den sistnämnda är intet känt, men Ingeborg Birgersdotter kan med hög grad av sannolikhet identifieras.

År 1562 var Kvänjarp i Kånna socken (Sunnerbo hd) sätesgård för en viss hustru Ingeborg, änka efter den 1526—32 belagde Kristiern (Olofsson) Drake /från Västbo/, vars härkomst framställs på sid. 27 i biskop Brasks släktbok, och moder till Birger Drake (bel. 1553—84) och till Karin Kristiernsdotter (levde 1576).¹ Karin Kristiernsdotter, som var bosatt i Bestorp i Forsheda socken (Västbo hd) och gift först med den från socknen bördige halvfrälsemannen Nils Persson (Fänestads-släkten) — stamfader för Bestorpsätten —,

⁶ SD I: 327; Nydala klostres kopiebook, s. 139.

⁷ Med tanke på de avskrivningsfel, som är så vanliga i biskop Brasks släktbok, skulle man t. o. m. kunna våga gissningen, att med "h Ylian j Hölgaholm" i själva verket avses "h Ylian Jon Helgasons"!

⁸ Iliana Halstensdotters föregivne fader, riddaren Gustaf Matsson, har i registret till släktboken (s. 61) identifierats med den småländske riddare med detta namn, som avled 1406, och som i vapnet förde en sjuuddig stjärna. Denne hade emellertid såvitt känt endast hustrun Gertrud Lagesdotter, som överlevde honom, och som var mor till hans enda kända barn, den på sid. 128 i släktboken förekommande Lage Gustafsson.

⁹ Nydala klostres kopiebook, s. 139.

¹⁰ Härenstam, a.a., s. 331; Pergamentsbrev RA, Nydala den 13 juni 1454.

¹¹ HH 31, s. 240 f.

¹² HH 16: 1, s. 31.

¹ SoH 1957, s. 166 ff.; jfr HT 1961, s. 223.

Halsten Pedersson (båt) i Slåthult (bel. 1368—1413)

g¹⁾ m. Kristina Jonsdotter (var †1383)

^{a)} m. Katarina Svensdotter (Sparre av Hjulsta och Ängsö)

1?) Iliana Halstensdotter

2) Ingrid

2) Birgitta

g. före 1403 m. Johan Helgesson (behornat djur)

i Björnskog (levde 1424)

Elin, g. m.

Måns Vilkinsson i Björnskog (bel. 1437, 1438)

vars — icke belagda — föräldrar skall ha hetat Vilkin och Karin*

Ingeborg Månsdotter i Björnskog (†1492/1500)

g. m.

Nils Fötling (bel. 1454, 1455)

Elseby Månsdotter (var † 1500), g. m.

Påvel Bengtsson (Ginbalk av Grisatorp)

i "Högälid" (var † 1500)

Elin, g. m.

Per Olsson

i "Gilstad"

Isak Nilsson

eller Fötling

(† 1492/1500)

Agnes Páveldotter

(bel. 1500—1516), g. m. Nils

Mickelsson (Halvhjort av Björnskog) i Björnskog, som var son till Mickel Ingvarsson i Nora (Mörkö sn, Hölebo hd) och levde 1516**

Iliana

Ingrid

Karin

Mickel Nilsson i Björnskog (bel. 1513—26)

? g. m. Sestrid Gudmundsdotter (Grönalöf)

som var änka efter en viss Jesper Nilsson

och 1527 blev omgift m. Per Olsson

(Stomsrydsätten) på Osaby

Elin (levde 1535), g. m.

Sven Joensson

(Björnskogssätten)***

i Björnskog

(bel. 1530—33)

Joens Svensson i Björnskog (bel. 1559—69), g. m.

Cecilia Pedersdotter (Duse), som före 1573 blev

omgift m. Måns Nilsson (Björnskogssläkten)

i Björnskog, vilken var i livet ännu 1594

Elin Joensdotter, g.¹⁾ före 1577 m.

Erik Nilsson (Hjälshammarssläkten),

som avled omkr 1590

^{a)} på 1590-talet m. Anders Bengtsson

(Bröttjestadssläkten) † 1643

Ingrid Joensdotter

g. m. Anders Jacobsson

(levde båda i början av 1600-t)

* Måns Vilkinssons i biskop Brasks släktbok icke namngivna moder uppges därstädes (s. 149) ha varit moder också till Håkan Pedersson i Gäleby, vars fader (släktboken s. 131 och s. 147) Peder Dansson enligt Anna Pedersdotters (Bielke) släktbok (RHA) var gift med en hustru Karin.

** Biskop Brasks släktbok, s 153 med kommentaren därtill (s. 24).

*** Om Sven Joensson och hans avkomlingar, se senast PHT 1968—69, s. 198 och s. 201.

som stupade 1565,² och sedan med en annan halvfrälseman, Birger Jönsson (Lagmanshagasläkten),³ ärvde Kvänjarp efter sin mor,⁴ och efter Karin Kristiernsdotters död tillföll gården med all sannolikhet hennes dotter Bengta, som 1604 var gift med Peder Holst i Rannäs i Forsheda socken,⁵ och som säkerligen är identisk med den Bengta Birgersdotter till Åreved i Forsheda socken, som 1614 försålde Kvänjarp till Jöns Jöransson (Lilliesparre af Fylleskog) och Nils Siöblad,⁶ av vilka den förre "på lagmanztinget hade beuist sigh på sin hustrus wegnar wara nermer at igenlössa Queningarp än welb. Nilss Siöbladh".⁷ Eftersom varken Karin Kristiernsdotters eller någon av hennes båda mäns far- eller morföräldrar kan visas ha varit närbesläktad med någon av Nils Siöblads far- eller morföräldrar, medan däremot Karin Kristiernsdotters andre man Birger Jönsson och Nils Siöblads svärfar Birger Arvidsson (Kåse) var kusiner,⁸ torde Nils Siöblads anspråk på att få bördsköpa Kvänjarp ha grundats på den omständigheten att Bengta Birgersdotter till Åreved var dotter till Birger Jönsson (Lagmanshagasläkten) och således syssling till Nils Siöblads hustru Malin Kåse. Jöns Jöranssons hustru Anna Jönsdotter (Rosenbielke) och Bengta Birgersdotter till Åreved måste därför ha varit minst lika närskylda som den sistnämnda och Malin Kåse. En så nära släktskap mellan Anna Jönsdotter och Bengta Birgersdotter kan med hänsyn till kända genealogiska data ej ha gått över Anna Jönsdotters farmor Anna Bengtsdotter (Ginbalk av Grisatorp) eller över hennes mormor Estrid Pedersdotter (Stierna), inte heller över Bengta Birgersdotters farmor Bengta Birgersdotter (Drake från Sunnerbo) eller morfar Kristiern Drake (från Västbo). Däremot är det teoretiskt möjligt, att Anna Jönsdotters farfar, den danske ofrälsemannen Arvid Elofsson, varit nära befryndad med Bengta Birgerdotters ofrälse farfar, den västgötske bonden Jöns

Håkansson i Lagmanshaga, eller med hennes mormor, hustru Ingeborg i Kvänjarp, något som dock ter sig ytterst osanno-

² J. Koit, Rannsakingen om halvfrälset i Småland omkring 1575, 1953 s. 27. Som jag tidigare (PHT 1968—69, s. 193—210) sökt visa, accepterades den gren av Fänestads-släkten, som härstammade från Nils Persson — till skillnad från hans broder Per Perssons släktgren — tydligen vid halvfrälserannsakingen på 1570-talet som adlig, varför det är berättigat att ge denna släktgren benämningen Bestorpsätten.

³ J. E. Almqvist, Herrgårdarna, s. 215 och s. 365. Almqvist har (SoH 1957, s. 171) framfört åsikten, att Birger Jönssons (Lagmanshagasläkten) mor Bengta Birgersdotter (Drake från Sunnerbo) ej, som hennes svärsöner 1576 intygade, kan ha avlidit 1566, eftersom Birger Jönsson enligt en avskrift av hans morgongåvobrev skall ha givit sin hustru Karin Kristiernsdotter sin efter modern ärvda del i Lagmanshaga i morgongåva redan den 1/1 1566. Med all sannolikhet är emellertid morgongåvobrevets datum felaktigt återgivet i avskriften, eftersom den som fasteman nämnde Anders Nilsson "till Lagmanshaga" var gift med en syster till Birger Jönsson, som tidigare hade varit gift med den ännu 1569 i livet varande Mats Broddesson (Vallerstadsätten) /Koit, a. a., s. 30; SoH 1971, s. 379/. Troligen avled Bengta Birgersdotter verkligen 1566, och förmodligen har änkan efter den någon gång under loppet av 1569 avlidne Mats Broddesson någon gång under år 1570 gift om sig med Anders Nilsson, som därför kunnat uppträda som fasteman åt sin hustrus broder Birger Jönsson, då denne — den 1/1 1571? — utfäste morgongåva åt Karin Kristiernsdotter.

⁴ Sunnerbo härads dombok den 11—12 juni 1635 (bl. 15), Göta hovrätts arkiv, Jönköping.

⁵ Jöran Månssons (Stierna) till Bolmsnäs jordebok, RA, f. 47.

⁶ P. G. Vejde, Kronobergs läns herrgårdar, 1929, s. 208 f. Karin Kristiernsdotters med Peder Holst gifta dotter Bengta kallas visserligen för Nilsdotter i Jöran Månssons till Bolmsnäs jordebok (f. 47), men detta är troligen en felskrivning, betingad av att Karin Kristiernsdotters övriga barn, två söner och två döttrar, var födda i äktenskapet med Nils Persson (Koit, a. a., s. 28 och s. 32; G. Djurklou i VHAH 28, 1885), vilken var den av hennes båda män, som var bäst känd inom häradet — Birger Jönsson flyttade f. ö. efter hustruns död tillbaka till Västergötland (J. E. Almqvist, Herrgårdarna, s. 215). Troligen var den tidigast 1570 eller 1571 födda Bengta Birgersdotter (Lagmanshagasläkten) uppkallad efter sin 1566 avlidna farmor Bengta Birgersdotter (Drake från Sunnerbo).

⁷ Sunnerbo härads dombok, anf. st.

⁸ SoH 1957, s. 170.

likt med tanke på hans danska ofrälse börd. Som enda tänkbara och sannolika alternativ återstår, att släktskapen mellan Anna Jönsdotter och Bengta Birgersdotter gått över den förstnämndas morfar Isak Birgersson (Halvhjort av Älmtaryd) och den sistnämndas mormor hustru Ingeborg i Kvänjarp.⁹ Som redan nämnts, hade Isak Birgersson enligt biskop Brasks släktbok en syster vid namn Ingeborg, som ej är säkert känd från andra källor, men som ur kronologisk synvinkel mycket väl skulle kunna vara identisk med hustru Ingeborg i Kvänjarp. I så fall skulle Anna Jönsdotter ha varit Bengta Birgersdotters syssling på mödernet, och orsaken till att hon bedömdes som närmare att inlösa Kvänjarp än sysslingen på fädernet Malin Kåse måste då vara den, att Kvänjarp aldrig tillhört Bengta Birgersdotters fader utan gått i arv inom hennes mödernesläkt. Med tanke på att hustru Ingeborgs i Kvänjarp

enda kända barn, Birger Drake och Karin Kristiernsdotter, bar samma förnamn som Isak Birgerssons föräldrar, namn som till yttermera visso ej förekommer bland hennes makes närmaste släktingar,¹⁰ finns det all anledning att identifiera henne med Isak Birgerssons syster Ingeborg Birgersdotter av ätten Halvhjort av Älmtaryd.¹¹

⁹ Uppgifterna härövan i texten om Bengta Birgersdotters släktskapsförhållanden kontrolleras lättast i SoH 1957, s. 168—169 och s. 170, uppgifterna om Anna Jönsdotter hos Elgenstierna (adliga ätten Rosenbielke) samt i SoH 1959, s. 174 f., jämfört med biskop Brasks släktbok, s. 60, s. 118/119 och s. 162.

¹⁰ Biskop Brasks släktbok, s. 26, 27, 120, 123, 145.

¹¹ Då Magnus Stolpe, som var gift med en dotterdotter till Isak Birgersson, senast 1600 förvärvade Simmarydsnäs, som 1572—84 var sätesgård för hustru Ingeborgs i Kvänjarp son Birger Drake (J. E. Almquist, *Herrgårdarna*, s. 216; HT 1961, s. 225), var det alltså frågan om ett bördsköp.

Karl Sigtryggsson och Helena Petersdotter

Av Bjarne Beckman

Genom ett brev till biskop Lars i Linköping av den 22 oktober 1252 (DS 397) har påven Innocentius IV på begäran av konung Valdemar och Birger jarl beviljat dispens för äktenskap mellan "Karolus natus quondam Sistrugi" och "Helena nata quondam Petri de Jorchastath", vilka var besläktade i fjärde led (bryllingar).¹ Genom detta äktenskap skulle mycket gott (multa bona) kunna vinnas och fred och lugn (pax et tranquillitas) befordras i Sverige.

Då Karl betecknas såsom nära släkting till konungen och jarlen (nepos utriusque),² har Filip Liljeholm föranletts till vittgående genealogiska slutsatser: Karl skulle vara son till Sigtrygg Bengtsson (Boberg, lilja mellan två hjorthorn) och en till namnet okänd syster till lagman Eskil, halvsysster till Birger jarl. Denna uppfattning har i allmänhet accepterats, av Jakob Koit dock endast med ytterst starka reservationer.³ Det kan vara skäl att uppträ frågan till förnyad prövning.

Det är då först nödvändigt att undersöka urkunden själv och de omständigheter, under vilka den tillkommit. Utgivaren av Svenskt diplomatorium kände den endast genom Johannes Vastovius' Vitis aquilonia (Köln 1623). Texten i registraturret, varav Vatikanarkivet godhetsfullt ställt kopior till mitt förfogande, företer smärre men ej alldeles oväsentliga avvikelser.⁴

Om den situation, vari bullan tillkommit, lämnar två andra brev från samma tid upplysning (DS 396, 398). Genom det ena uppmanas ärkebiskopen i Uppsala och

hans lydbiskopar att understödja konung Valdemar och Birger jarl mot upprorsmän. Genom det andra utlovar påven förlåtelse åt konungen, jarlen och dennes hustru för alla synder, som de inom viss tid ångerfullt bekänner. Bakom detta ligger händelserna vid Härvadsbro.

Sedan Erik Eriksson i februari 1250 avlidit, hade Birger jarls tioårige son Valdemar valts till konung och påföljande år krönt i Linköping. Tre unga fränder till den utslocknade dynastien gjorde emellertid uppror mot den nya regimen och fick hjälp utifrån men besegrades vid Härvadsbro i Västmanland. Håkon Håkonssons saga, som i regel är väl underrättad om förhållandena i Sverige, förlägger denna händelse till hösten 1251. Då islänningar emellertid egentligen endast räknade med två årstider, sommar och vinter, som skildes åt i mitten av oktober, är hösten ett rätt obestämt begrepp.⁵ Har emellertid

¹ Den påvliga skrivaren, som haft konceptet till förlaga, har tydligen missuppfattat ortnamnet och det ena personnamnet. Suppliken har möjligen haft *Sijtrugi* och med stor sannolikhet *Jordhastath*. Om dessa namn se nedan!

² Om tolkningen av detta uttryck se nedan!

³ Liljeholm i *Genealogisk tidskrift*, 8 (1953), s. 101 f. Koit i *ÅSF*, I, s. 24.

⁴ Det första ordet i bullan skrives i diplomatariet *carissimi* men stavas i registraturret med *k*. Det sista ordet *disponentes* har av Liljeholm förmodats vara en felaktigt upplöst förkortning och bör läsas *dispenses*. Detta ord står fullt tydligt och oförkortat i registraturret. Har Vastovius varit så slarvig eller kan han ha sett originalet, som på hans tid ännu kan ha funnits i Linköping? Ordet kan där ha varit förkortat.

⁵ Hakonar saga, ed. G. Vigfússon (London 1887), k. 274. Jfr Nat. Beckman i *Nordisk kultur*, 21, s. 35, 67.

Ahnlund rätt i sitt antagande, att upprorsmännen kom från Venden över Östersjön och in i Mälaren,⁶ bör invasionen ha ägt rum under seglationstiden, och denna upphörde i allmänhet redan vid mickelsmässan (29.9). September synes alltså vara den sannolikaste tidpunkten. Tronstriden slutade med att de tre pretendenterna, Filip Knutsson, Knut Magnusson och Filip Petersson föll i jarlens händer och avrättades. Håkon Håkonssons saga säger endast, att det fälldes mycket olika omdömen om jarlens handlingssätt, men Erikskrönikan dömer hårt:

Tha gik folkunga äät

wald ouer ok mykin oreth (v. 264 f).

Det fanns goda skäl för segraren att söka stöd hos den heliga stolen.

Med tanke på årstiden torde emellertid någon beskickning dit icke ha kunnat komma till stånd förrän i maj 1252, och den kan knappast ha nått fram till kurian förrän på hög- eller eftersommaren. Läget där gestaltade sig på följande sätt.⁷

Under de sista åren av kejsar Fredrik II:s regering hade Innocentius IV levat i landsflykt i Lyon, men sedan Fredrik den 13 december 1250 avlidit, beslöt han att återvända till Italien. Först vid påsk 1251 begav han sig emellertid åstad och nådde först i början av november sitt mål. Av åtskilliga skäl vågade han dock ej slå sig ned i Rom utan förlade sitt residens till Perugia vid övre Tibern, rakt öster om Trasimenska sjön.

Under tiden hade Fredriks son, Konrad IV, hyllats som tysk konung och kom på våren 1251 till Norditalien. Han var dock för svag för att gå direkt mot Rom utan valde sjövägen och landsteg i sitt syditalienska arvrike i början av januari 1252. Där grep han sig genast framgångsrikt an med att slå ned de upprorsrörelser, som brutit ut på många håll efter kejsar Fredriks död, men förde samtidigt förhandlingar med påven om en fredlig uppgörelse. På sommaren strandade emellertid dessa på de oförenliga motsättningar-

na, och Konrad måste bereda sig på ett öppet krig. Senast i augusti satte han sig i besittning av San Germano invid det berömda klostret Monte Cassino och helt nära påvestatens gräns. På ett annat frontavsnitt överskred hans trupper t. o. m. denna: staden Ascoli begärde och fick i september tillstånd att kapitulera, och denna del av den kungliga hären stod nu endast omkring tio mil från Perugia.

Innocentius hade emellertid redan tidigare kommit till insikt om att hans egna militära resurser var otillräckliga och i början av augusti hade han skickat ett sändebud till hertig Rikard av Cornwall, bror till Henrik III i England, och hertig Karl av Anjou, bror till Ludvig IX i Frankrike för att erbjuda endera av dem att bli hans vasall såsom konung av Sicilien. Av okänt skäl kom förhandlingarna i England icke i gång förrän vid mårtensmässan (11 november), och på intetdera stället ledde de tills vidare till resultat.

Det var alltså i ett mycket beträngt läge, som Innocentius fick kontakt med den svenska beskickningen och tid att sysselsätta sig med dess angelägenheter. Han torde genast ha insett, om han inte visste det förut, att Birger jarl var en man med hänsynslös kraft, som man inte fick stöta ifrån sig. Den, som reflekterade på att sätta in i spelet en sådan trumf som Karl av Anjou, kunde utan tvivel också ha användning för segraren vid Härvadsbro. Men i spelet om konungariket Sicilien kunde han t. v. inte användas, och påven kan knappast ha ägnat de svenska angelägenheterna mer än en förströdd uppmärksamhet. De tre bullorna, som utfärdades den 21—23 oktober, är korta och

⁶ Nils Ahnlund, Stockholms historia före Gustav Vasa (Stockholm 1953), s. 113 ff.

⁷ Framställningen av det politiska läget byggs framför allt på C. Rodenberg, Innocenz IV. und das Königreich Sizilien (Halle 1892), s. 113 ff.; G. Zeller, Konrad IV. in Italien 1252—1254 (Bremen 1906—1907), s. 52 ff., och F. X. Seppelt, Geschichte der Päpste, 3 (München 1956), s. 477 ff.

relativt detaljfattiga, men redan den omständigheten, att de överhuvud kommit med i registraturet, visar att saken tillmätts stor politisk betydelse och föredragits inför påven själv.⁸

Är nu bullan om äktenskapsdispensen i första hand att betrakta som en politisk urkund, så följer därav, att dess värde som genealogisk källa avsevärt minskas. Från kyrkorättslig och framför allt från kyrkopolitisk synpunkt måste ju arten av släktskapen mellan den tilltänkte brudgummen och kungahuset vara ett tämligen irrelevant faktum. Ja, inte ens uppgiften om Karls och Helenas inbördes släktskap kan tillmätas absolut vitsord. De *kan* ha varit ännu närmare släkt, fastän det inte ansågs opportunt att låtsas om detta. Ty Innocentius var visserligen en lärd kanonist men först och främst en skrupelfri realpolitiker, som i synnerhet efter 1248 hänsynslöst utnyttjade sin rätt att meddela äktenskapsdispenser i rent politiskt syfte.⁹

Därtill kommer en annan sak. Den lilla detaljen med *karissimi*, vilket ord i de båda andra breven stavas med *c*, visar, att detta ärende handlagts av en annan person än den eller de, som befattat sig med de andra, och denne har icke varit någon särskild Sverige-expert. Han kallar nämligen Birger jarl "dux regni Suecie", en titel, som i övrigt är okänd.¹⁰

Slutligen har vi den underliga formuleringen *nepos utriusque*, systerson till båda, konungen och jarlen. Då ju far och son inte gärna kan ha en gemensam systerson, har Liljeholm tänkt sig, att *nepos* här står i en dubbelbetydelse: systerson till Birger och kusin till Valdemar. Detta torde emellertid förutsätta, att det svenska ord, som återgivits med *nepos*, varit syskonbarn, som kanske kunde vara dubbeltydigt. Detta ord förekommer i Gutalagen och Skånelagen, men kan i det egentliga Sverige icke beläggas före 1400. Naturligtvis har det väl varit i bruk redan under andra hälften av 1300-talet, men att det skulle ha förekommit 100 år tidigare, är

mycket osannolikt. Vi kan nog också finna en enklare och naturligare förklaring.

Som redan sagts, underhandlade påven vid denna tid med hertigarna av Cornwall och Anjou, som var bröder till konungarna i England och Frankrike. Tydligen har den påvliga tjänstemannen därav föranletts att tro, att även Walde-marus rex och Birgerus dux varit bröder. Det stärker icke vår tilltro till hans expertis beträffande Sverige.¹¹

Notisen i påvebullan är emellertid den ena av våra två källor till kunskapen om Karl Sigtryggssons härstamning, och trots urkundens brister får vi hålla oss till den. Såsom Liljeholm i PHT 1950, s. 99, framhållit, betyder *nepos* i allmänhet systerson. Först 1335 och senare kan betydelsen

⁸ Fr. Bock, Studien zu den Registern Innocenz IV. Archivalische Zeitschrift, 52 (München 1956), s. 11 ff. Registraturet innehåller endast ett snävt urval av de utfärdade breven. Av 70 påvliga urkunder i statsarkivet i München återfinnes endast 5, av 10 sådana i Lübeck ingen. Ibland torde dock slumpen ha spelat in vid registreringen.

⁹ Jfr Lexikon für Theologie und Kirche, 52, sp. 689 f. Innocentius utfärdade i augusti och september liknande bullor till ärkebiskopar och biskopar i England och beviljade bl. a. Henrik III begärd äktenskapsdispens; A. Pott-hast, Registra pontificum romanorum 1198—1304, 2:1 (Berlin 1875), n. 14699, 14701, 14703. Henrik hade bl. a. korstågsplaner, och Birger jarl hade ju redan varit och kunde för framtiden bli av betydelse för missionsarbetet i Östersjöområdet, som låg Innocentius mycket om hjärtat.

¹⁰ Under texten till DS 227 (1224) finnes en registeranteckning av följande lydelse: "In eodem modo scriptum est duci et principibus regni Svetie". Genitivattributet hör nog dock här endast till det sista ordet, och satsen bör översättas: "På samma sätt har det skrivits till jarlen och det svenska rikets stormän".

¹¹ Såsom redan Liljeholm förmodat, innehåller registraturet inga utskrivna namn utan kallar konungen W och jarlen (hertigen) B. Därav tog sig Vastovius anledning att uppfatta B såsom Bengt Birgersson, vilken 1252 ännu icke var född, och han har med sin auktoritet lett både Liljegren och Potthast i för-därvet. Tilläggs kan, att den överskrift, som bullan har i diplomatariet, icke har någon motsvarighet i registraturet.

brorson, ja t. o. m. dotterson, beläggas.¹² Det måste ju vara Birger jarl, som varit Karl Sigtryggssons morbror, och det är nog också, såsom Liljeholm antog, fråga om en halvsysster till jarlen, även om denne, som var uppkallad efter sin farbror, Birger Brosa, och troligen född kort efter dennes död 1202, mycket väl kan ha haft en helsysterson, som var giftasvuxen 1252.

Har vi alltså rätt att t. v. tro, att Karl Sigtryggssons mor varit sysster till lagmannen i Västergötland, Eskil Magnusson, så frågas: vem var då hans far? Det vedertagna svaret känner vi redan: Sigtrygg Bengtsson (Boberg). Liljeholm ansåg sig kunna stödja denna hypotes genom antagandet, att Karl Sigtryggsson var far till ärkedjåknen i Linköping Sigtrag¹³ och väpnaren Ulf Karlsson, vars son Karl Ulfsson förde lejonet i sitt vapen och skulle ha upptagit detta från lagman Eskils ätt. Denna filiation betecknas emellertid av Koit endast såsom en möjlighet, men är den icke säker, faller ju hela beviskedjan sönder. Liljeholms antagande förutsätter också, att den Karolus parvulus, som Sigtrag nämner i sitt testamente och kallar sin *nepos*, skulle vara hans brorson. Detta är också möjligt, men vi har ju egentligen ingen rätt att låta *nepos* här få en annan betydelse än den vanliga, bara för att kombinationen skall gå ihop.

Men är nu verkligen Sigtrygg Bengtsson den ende, som kan komma i fråga som Karl Sigtryggssons far? Nej, det finns en annan: västgöotalagmannen Sigtrygg Algotsson. Det kan vara skäl att undersöka, vad vi kan veta om honom. Att han och hans ätt, som vi för enkelhetens skull kallar Edsväraätten, inte kommit med i den genealogiska diskussionen, beror givetvis på att den huvudsakligen florerade under 1100-talet och aldrig med säkerhet kan beläggas i diplomerna, varför dess olika medlemmar icke kan exakt tidfästas. Vi kan ju emellertid inte därför agera, som om ätten icke existerat.¹⁴

Kronologiska hållpunkter saknas f. ö.

icke. Nat. Beckman har med goda skäl antagit, att ättens stamfader, Karle av Edsvära, som i lagmanslängden får ett eftermäle, som endast står tillbaka för det, som ägnas Eskil Magnusson, är identisk med den "gode lagman", som tillsammans med landskapets hövdingar styrde Västergötland under den oroliga tiden efter dråpet på Ragvald Knapphövde (a. a., s. 34 f.). Assur av Håra, som var hans företrädare, fungerade endast en kort tid, och Algot Karlsson, som efterträdde fadern, behandlas ganska snävt. Karle måste alltså ha fungerat omkring 1130.

Då han för att kunna bekläda posten som ett slags president i den kortlivade västgötska republiken väl måste ha uppnått en ganska mogen ålder, antar vi honom vara född omkring 1090. Med i genomsnitt 30 år mellan generationerna,

¹² Den feminina formen *neptis* förekommer dock i ett brev av Alexander IV 1259 i betydelsen brorsdotter (Diplomatarium danicum, 2: 1, n. 270).

¹³ Ärkedjåknen kallas oftast Sigge, men i sitt testamente 1291 (DS 1034) kallar han sig själv Sigtrag. Formen Sigtrad i DS 155 beror på ett avskrivningsfel. Det namn, som anses motsvara det svenska Sigtrygg uppträder under många former. Att *u* (*w*) i första stavelsen står för *y*, är ej så underligt, ej heller att *g*, särskilt i västgötskan, senast omkring mitten av 1200-talet fallit för att undvika anhopning av tre konsonanter. Men hur skall man förklara växlingen mellan *a* och *u* i andra stavelsen? Lundgren—Brate, Svenska personnamn från medeltiden, Svenska landsmålen 10: 6, s. 222, upptar med tvekan Sigtrag som ett särskilt namn, men S. O. Nordberg, Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300, 1 (Uppsala 1926), s. 98, sammanför de båda formerna utan att, så vitt jag kunnat se, ge någon förklaring. Jag ser mig icke heller i stånd att göra det.

¹⁴ Vad som hittills skrivits om ätten, är väl egentligen endast Nat. Beckman, Ur vår äldsta bok (Stockholm 1912), s. 14 f. Han uttrycker där en förmodan, att Sigtrygg Algotsson skulle kunna vara identisk med den Sigtrygg, som möjligen burit tillnamnet Brune och av Knut Eriksson återopas som vittne i DS 65. Då urkunden gäller Älvkarleby och Julita kloster och inga andra prelater är ärkebiskopen i Uppsala och biskopen i Strängnäs omtalade, är det mindre sannolikt, att det är fråga om lagmannen i Västergötland. Om Sigtrygg Estridsson se nedan!

skulle då hans son Algot ha varit född omkring 1120. Om honom heter det endast, att han var stolt och vinningslysten. Det kan väl också uttryckas så, att han strävade efter att lägga en säker social och ekonomisk grund under släktens nyvunna maktställning.

Då Algot dog eller nedlade sin värdighet, var enligt längden hans son Sugtrygg, som vi antar vara född omkring 1150, för ung för att efterträda honom. Det kan väl också tänkas, att en reaktion uppstått mot lagmansämbetets aristokratisering, ty de män, som nu närmast förde ordet på västgötarnas ting, Önd från Grolanda och hans broder Nagle, gör intryck av att ha varit "riktiga bönder". Vi torde också nu befinna oss vid tiden för det inbördeskrig, ur vilket Knut Eriksson slutligen utgick som segrare. Även det kan ligga bakom avbrottet i Edsväraättens maktutveckling.

Efter Grolandaparentesen övertog emellertid Sigtrygg sina fäders värdighet och följdes i sinom tid av sin son Algot, som vi antar vara född omkring 1180; kanske rent av tidigare, eftersom han varit uppkallad efter sin farfar. Då han icke ens blir föremål för någon schablonmässig karakteristik, har han troligen fungerat relativt kort och gjort sig föga gällande. Han kan ha tillträtt omkring 1210. Senast 1217 har han följts av Eskil Magnusson.

Nu berättas det i Fagrskinns B-redaktion,¹⁵ att den mäktiga norska Reinättens stamfader Guttorm var gift med Eldrid Jonsdotter av Blindheimsätten. Med henne hade han döttrarna Ragnfrid och Ingrid. Den förra blev gift med Bjarne Byrdasven och hade med henne dottern Eldrid, uppkallad efter mormodern och därför troligen född omkring 1160, då denna skall ha avlidit.¹⁶ Eldrid Bjarnesdotter blev först gift med en Tore Skinnfell och hade två söner med honom, av vilka Kirnad Eldridsson var med och dräpte Sverres svärson Karl Sverkersson 1198.¹⁷ Sedan hade hon en dotter med

konung Magnus Erlingsson och var troligen gift med honom.¹⁸ "Siðan var hon gift logmannenom a Gautlande. Thera son var Haraldr."

Att Gautland här avser Västergötland, är väl så gott som säkert. Nat. Beckman har också antagit, att den omtalade lagmannen varit en medlem av Edsväraätten men har icke ansett sig kunna avgöra vilken. Med den kronologi, som vi ovan skisserat, måste det emellertid vara fråga om Sigtrygg Algotsson, och det kan t. o. m. ifrågasättas, om icke den nämnde Harald kan beläggas i ett diplom. År 1225 utfärdade häradshövdingen i Vartofta, Sigtrygg Estridsson¹⁹ ett synebrev (DS 240) och åberopar därvid fyra "meliores de prouincia nostra" som medverkande. Då "meliores regni" är ett av de uttryck, som användes för att beteckna riksaristokratien, måste väl "meliores de prouincia" beteckna den lokala aristokratien, och den Harald från Suntak, som nämns i andra rummet, har väl därför knappast varit någon vanlig bonde. Suntak är till yttermera visso grannsocken till Baltak, där vi 1286 möter en Hafrid Sigtryggsdotter, som vi skall återkomma till.

Eldrid torde ha gift sig med Tore Skinnfell omkring 1180, och han har väl

¹⁵ Fagrskinna, ed. P. A. Munch (Christiania 1842), k. 214—215 (s. 145 f.), ed. Finnur Jónsson (Köpenhamn 1902—1903), s. 388.

¹⁶ E. Lind, Norsk-isländska dopnamn från medeltiden (Uppsala 1905—1915), sp. 229.

¹⁷ Sverres saga, k. 152.

¹⁸ Vad denna dotter hette, är inte fullt klart. Enligt Fagrskinna hette hon Kristina och var gift med baglerhövdingen Reidar Sendeman. Även enligt andra källor var han gift med en dotter till Magnus Erlingsson, men hon kallas där Margareta. Koht i Norsk biografisk leksikon, 9, s. 28, anser, att vi får sätta ett frågetecken för hela historien om Eldrid Bjarnesdotter.

¹⁹ Detta namn är så påfallande, att man kunde frestas tro, att Estrid är fel för Eldrid. Brevet är emellertid bevarat i original, utfärdad av Sigtrygg själv och bevittnat av konungen och ärkebiskopen. Vore häradshövdingen lagmannens son, så måste han väl också vara postum, och detta är av kronologiska skäl knappast möjligt.

dött tidigt, eftersom sonen Kirnad bär matronymikon. Även äktenskapet med Magnus Erlingsson torde ha varit kort, ty han stupade ju redan 1184. Hur sedan giftermålet med Sigtrygg Algotsson kommit till stånd, kan vi ju icke veta, men det är väl sannolikare, att Eldrid lämnat Norge efter Magnus' fall än att Sigtrygg farit utomlands för att fria till en änkedrottning. Under alla förhållanden är ju dock detta äktenskap inseglet på Edsväraättens slutliga aristokratisering.

Beträffande Karl Sigtryggsson kan t. v. intet annat sägas, än att hans förnamn, som icke förekommer bland Sigtrygg Bengtssons ättlingar får sin naturliga förklaring, om han tillhört Edsväraätten. Det bars ju i svag form av ättens ryktbare stamfader och säkerligen även av mer än en av hans efterkommande, varifrån Karl Sigtryggsson kan ha ärvt det. Längre kan vi med vårt hittillsvarande material icke komma. I stället skall vi vända oss till den andra huvudkällan för vår kunskap om Karl Sigtryggsson: det psalterium, som tillhört den norska drottningen Margareta Skulesdotter, gift med Håkon Håkonsson och död 1270.

Det var Ellen Jørgensen, som först fäste uppmärksamheten på detta, som befinner sig i kopparstickssamlingen i Berlin.²⁰ I det till psalteriet hörande kalendariet har införts dödsnotiser för alla norska konungar fr. o. m. Magnus den gode († 1047) t. o. m. Inge Bårdsson († 1217) med undantag för Harald Hårdråde och, märkligt nog, Sigurd Mun, som ju dock var den, genom vilken Sverreätten ansåg sig kunna leda sitt ursprung tillbaka till den gamla kungafamiljen. Dessutom förekommer ett antal ärkebiskopar och jarlar t. o. m. Skule Bårdsson, Margaretas far, som dog 1240. Alla dessa notiser har införts på 1200-talet, antingen av Margareta själv eller på hennes befallning.

Vem som ärvde psalteriet efter Margareta, vet vi inte, men vid mitten av 1300-talet tillhörde det hennes sonsons dotter-

dotter Eufemia Eriksdotter († 1363). Av henne eller på hennes befallning har ytterligare fem notiser införts. Två av dessa ansluter sig både språkligt och sakligt till de föregående. De börjar med ordet *Obitus* (död) och har personnamnet i genitiv, och de avser Eufemias morfar, Håkon Magnusson († 1319) och hennes mor, hertiginnan Ingeborg, gift med hertig Erik i Sverige och troligen död 1361.²¹

De tre återstående notiserna, som börjar med *Obiit* (dog) och har personnamnet i nominativ och en helt annan formulering, måste ha ett annat ursprung. De lyder sålunda:

22/1 *Obiit dominus Benedictus nobilis regis Suecie (!)*

10/8 *Obiit illustris Ericus rex Danorum*

13/9 *Obiit dominus Karulus, quondam Sigrugi filius, nobilis miles Suecie.*

Den äldsta av dessa notiser avser konung Erik Plogpenning, som mördades 1250 och sedan dyrkades som helgon. Han var Eufemias morfars morfar, men det verkar överraskande, att hon mer än hundra år efter hans död skulle setat nere i Mecklenburg och erinrat sig honom. Däremot har vi anledning att tro, att han ännu vid mitten av 1300-talet var aktuell i den krets, som omgav hennes mor, hertiginnan Ingeborg. En av dennas norska tjänare hette nämligen Nils Plogpenning och är, så vitt jag vet, den ende privatperson, som burit detta tillnamn.²² Han har kanske fått det, därför att han gjort en uppmärksammasd vallfärd till Ringsted, där helgonkonungen fått sitt sista vilorum,

²⁰ Dansk historisk tidsskrift, 8 R., 3 B., s. 219 f. De svenska notiserna tycks sedan helt ha fallit i glömska, tills de åter drogs fram av Sven Axelsson i hans avhandling Sverige i utländsk annalistik (Stockholm 1955), s. 332.

²¹ Den sista notisen är egendomlig och delvis korrupt. Namnformen är *Inegeborge*, vilket förutsätter nom. *Ingeborga*. Denna svaga form är praktiskt taget okänd i Sverige men förekommer undantagsvis i Norge från 1320 till medeltidens slut (Lind, Dopnamn, sp. 632). Hon betecknas som "ducissa Sveceorum"(!).

²² DS 4123. Jfr Lind, Norsk-isländska personbinamn (Uppsala 1920—21), sp. 279.

på eget eller sin härskarinnas initiativ.

Har Ingeborgs intresse för sin förfader väckts redan under hennes barndom i Norge, så kan det ha fått ökad näring under hennes svenska tid, ty Erik Plogpenning tycks ha varit mer dyrkad i vårt land än i hennes ursprungliga hemland. Av de 50 mirakler, som munkarna i Ringsted noterat, gäller 12 svenska eller har anknytning till Sverige, medan 5 gäller norrmän. Av de sistnämnda var dock ett (n. 41) så märkligt, att det föranledde konung Magnus Lagaböter att personligen skriva till abboten i Ringsted.²³

Beträffande de två svenska notiserna, kan väl ingen tvekan råda om att Karl Sigtryggsson är densamme som den, vi här sysselsätter oss med, men vem avses med den korrupta notisen om herr Bengt? Då hans dödsdag var den 22 januari, kunde man tänka på Bengt Sigtryggsson som den 21 januari 1259 svårt sjuk gjorde upp sitt testamente och mycket väl kan ha avlidit påföljande dag. Då intet patronymikon förekommer, Bengt Sigtryggsson aldrig omtalas med herre-titel och först 1263 uttryckligen omtalas som död, kan det emellertid mycket väl vara fråga om en annan.²⁴

Herr Bengts identitet torde i stället kunna bestämmas med hjälp av det egendommiga *nobilis regis*, konungens ädling, vilket, så vitt jag vet, i övrigt är okänt. Man kunde tänka sig ett fel för *nobilis regni*, men parallellismen mellan de båda svenska notiserna blir bäst, om man antar, att *regis* är fel för ett i förlagan otydligt och förkortat *legifer*, och att det alltså är fråga om en lagman Bengt. Under den tid, som kan komma i fråga, fanns det i Sverige endast två sådana, Bengt Magnusson (Folkungaättens lagmansgren) och Bengt Hafriðsson (egen ätt). Valet mellan dem kan först träffas, sedan vi sökt besvara frågan: varför har två svenskar och just dessa två införts i kalendariet? Svaret tycks mig inte gärna kunna bli mer än ett: därför att just de på något sätt varit

befrlyndade med det norska kungahuset.

Naturligast skulle väl detta låta förklara sig, om vi antog, att Karl Sigtryggsson vore Eldrids son. I så fall skulle han nämligen ha varit syssling till Margareta Skuledotter.²⁵ Detta stöter dock på avsevärda svårigheter. Vi måste till att börja med förkasta både påvebrevets och Fagrskinnas uppgifter. Ingendera är visserligen oangriplig. Bullans källvärde har vi ju ansett oss kunna avsevärt reducera, men dess notis kan ju dock inte gärna helt hänga i luften. Fagrskinnas författare, som icke vet lagmannens namn, kan naturligtvis ha misstagit sig beträffande sonens. Särskilt de latinska formerna Haraldus och Karolus skulle väl kunna sammanblandas. Detta är dock en föga tilltalande utväg, i synnerhet som vi trott oss kunna påvisa Eldrids son Harald i ett diplom. Avgörande är nog emellertid den kronologiska synpunkten. Karl Sigtryggsson, som efter 1252 aldrig omtalas i svenska urkunder, behöver ju visserligen inte ha varit någon särskilt ung man, men tidigare än några år in på 1200-talet kan han inte gärna ha varit född, och då måste Eldrid ha varit mellan 40 och 50 år och kan knappast ha fått barn. Vi måste därför allttjämt hålla fast vid att Karl Sigtryggsson varit systerson till lagman Eskil. Han fick ju på det sättet dubbel anknytning till Norge, ty Eskils hustru, Kristina Nilsdotter, var visserligen svenska men hade tidigare varit gift med den norske jarlen Håkon galen, och deras son, som i Sverige kallades Knut Kristinsson, vistades tidvis hos sin styvfar och förekommer i

²³ Vitae sanctorum danorum, ed. M. Cl. Gentz (Köbenhavn 1908—12), s. 436 ff. Svensk anknytning har miraklen n. 7, 11, 12, 16, 26, 29, 30, 31, 34, 36, 38, 42. Norsk anknytning har n. 27, 28, 41, 43, 44. Av de svenska mirakler, som kan lokaliseras, gäller ett Stockholm, fyra Linköpings stift, två Skara stift och ett Västerås' stift.

²⁴ Om Bengt Sigtryggsson, se ÅSF, I, s. 24.

²⁵ Se stamtavla 3 (efter texten) i P. A. Munch, Det norske Folks Historie, 3: 1 (Christiania 1857).

svenska urkunder. Karl Sigtryggsson har kanske tidvis uppehållit sig i Norge, ehuru detta icke kan ledas i bevis.

Då emellertid Algot Sigtryggsson inte gärna kan ha varit född efter 1180, blir vi nödsakade att anta, att Sigtrygg Algots-son varit gift tre gånger, först med en okänd, sedan med Eldrid och slutligen med lagman Eskils syster. Däri ligger dock i och för sig intet orimligt. Av den ovan citerade norska släkttavlan framgår det, att både Guttorm på Rein och Bård Guttormsson var gifta tre gånger. Att Eskil varit besläktad med Edsväraätten, kan ju också ha banat vägen för honom till lagmansdömet, sedan denna ätt tro-ligen utslocknat.

Har Karl Sigtryggsson alltså endast haft indirekta anknytningar till den norska kungafamiljen, så måste det allvarligt övervägas, om icke Eldrid varit mor till Hafrid Sigtryggsdotter, som uppgjorde sitt testamente 1286 (DS 925). Även här uppstår visserligen kronologiska spänningar: Hafrid måste vid den tiden ha varit mellan 80 och 90 år. Hon bodde emellertid på Baltak i likanämnda socken i Vartofta härad, där Sigtrygg Estridsson var häradshövding 1225, och i omedelbart grannskap till det Suntak, där vi vid samma tid trott oss återfinna Sigtryggs och Eldrids son Harald. Även andra namn-historiska fakta pekar i samma riktning: Eldrids mor hette Ragnfrid, och samma namn — på svenska Ramfrid — bars av Hafrids dotter och sondotter (ÄSF, I, s. 116). Hennes dotter hade en son, som hette Ragnvald, och en dotter, som hette Ramborg. Hafrid måste också ha varit mycket gammal, ty 10 år efter hennes död är hennes dotter änka för andra gången och hade haft fem barn, av vilka en son avlidit före henne, medan de tre döttrarna alla var gifta (DS 1165). Hon kan då mycket väl ha varit i 60-årsaldern, alltså född omkring 1235, då Hafrid mycket väl kan ha fått barn, även om hon varit Eldrids dotter.²⁶

Det finns dock omständigheter, som kunde tala för att Hafrid Sigtryggsdotter tillhört Bobergsätten. I DS 1165, 1166, varigenom Hafrids dotter Ramfrid Gustavsdotters barn skulle ge henne rätt att förfoga över sin egendom i övre Sverige mot det att hon till dem avstod alla sina övriga besittningar, begäres medbesegling av kung Birger, marsken Tyrgils Knutsson, västgötalagmannen Bengt (Hafridsson), riddaren Lars Boberg och domprosten i Uppsala Andreas Andreæ And. Av dessa skulle väl kungen och marsken närmast ha beseglat på ämbetets vägnar, även om det kan tänkas, att herr Tyrgils varit fru Ramfrids kusin.²⁷ Lagmannen är hennes (halv?)bror och domprosten hennes svåger. Det ligger då nära till hands att också i Lars Boberg se hennes kusin. Hur denna släkskap förmedlats, vet vi dock icke. Vi vet icke med säkerhet, vem som var Lars Bobergs far, även om det är sannolikt, att det var Bengt Sigtryggsson. Om hans mor vet vi ingenting och teoretiskt kan därför herr Lars och fru Ramfrid ha varit kusiner på vilket som helst av de fyra sätt, som är möjliga. Då fru Ramfrid hade många barn och kusiner stod utanför den ursprungliga arvskretsen, var det föga sannolikt, att de någonsin skulle kunna träda till arv, och deras medbesegling tycks därför ha varit föga angelägen. F. ö. har någon medbesegling aldrig ägt rum. Endast en av svärsönerna har hängt sitt sigill under brevet. Intet snitt antyder, att någon annans medverkan ens varit ifrågasatt.²⁸

²⁶ Ramfrid Gustavsdotters förste man kallas av svenska genealoger i allmänhet Ulvase. Lundgren—Brate, aa, s. 289, anser den rätta formen vara Ulfas, som förekommer i Eskilstunatrakten vid 1300-talets mitt (DS 4119). Det ingår också möjligen i ortnamnet Ulvåsa. I Norge kan det icke beläggas.

²⁷ Axelsson, aa, s. 332 f. Herr Tyrgils' mor skulle nämligen ha varit dotter till Birger jarls flerstädes omtalade halvsyster.

²⁸ Om kusin arv, som endast omtalas i dala-och södermannalagarna, se Å. Holmbäck, Ätten och arvet (Uppsala 1919), s. 168.

I förbigående bör det kanske påpekas, att den omständigheten, att Ulvhild Sigtryggsdotter, gift med lagmannen i Varend, Karl Ingeborgsson, som med säkerhet är en Boberg, i sitt sigill avbildas med en lilja i handen, medan jungfru Maria i Hafrids sigill bär en liljespira,²⁹ icke är något bevis för att de är systrar. Liljespiran är en värdighetssymbol, som fördes av flera svenska konungar och regelbundet av jungfru Maria och Erik den helige samt av den figur, som förekommer i ätten Ängels vapen. Fru Ulvhilds lilja behöver f. ö. inte företräda Bobergsättens vapen. Den kan vara en renhetssymbol liksom hos jungfru Maria i HiSi, III, 767.³⁰

Är alltså fru Hafrid Eldrids dotter, så blir hennes son Bengt Hafridsson fyrmänning med konung Magnus Lagaböter och alltså väl berättigad att komma med i psalteriet. Att Bengt Magnusson skulle ha haft någon liknande anknytning till Norge, är, så vitt jag vet, okänt.

Som argument för att Bengt Hafridsson på mödernet härstammat från lagman Eskils ätt, kan emellertid anföras, att han liksom denne förde lejonet i sitt vapen. Det har visserligen antagits, att han upptagit detta från fädernet, men vem som var hans far är oklart. Det kan ha varit västgöotalagmannen Peter Näv, som också hade ett lejon i sigillet, men i så fall måste Ramfrid Gustavsdotter endast ha varit hans halvsyster, och då även hon tycks ha fört lejonet, medan västgöotalagmannen Gustav, som antagits vara hennes far, använde en helt annan vapenbild, är det sannolikast, att lejonet kommit från mödernet. Det kan emellertid komma från den norska Rein-ätten. De medeltida norska sigillerna börjar visserligen att visa sig betydligt senare än de svenska, men Skule Bårdsson, som var Eldrid Bjarnesdotters kusin, förde dock lejonet i sitt kontrasigill 1225.³¹

Vi har förut talat om en förlaga, som skrivaren i Eufemias psalterium haft att

följa och delvis missuppfattat. Kan något sägas om dess karaktär? Någon visshet äger vi ju icke, men en hypotes må vara tillåten. Jag tänker mig saken sålunda.

Då Ingeborg Håkonsdotter tolvårig sändes till Sverige för att ingå äktenskap med hertig Erik Magnusson, blev hon av sin fader underrättad om att vissa medlemmar av den svenska aristokratien var befryndade med det norska kungahuset och att hon borde söka kontakt med dem. Sedan hon fått tillfälle att gripa sig an därmed, befanns det, att några av dem redan var döda.³² Hon har emellertid besökt några av deras gravar, framför allt i Västergötland, där hon väl i början mest vistades och hade den väsentliga delen av sin morgongåva, Valle, Skånings, Gudhems, Vartofta och Kinds härader (DS 2555). Notisen om Bengt Hafridsson har en viss likhet med hans gravskrift (Gardell, Gravmonument, n. 141). Notisen om Karl Sigtryggsson påminner på ett egenomligt sätt om formuleringen i påvebulan, men denna kan väl knappast ha varit skrivarens källa. Herr Karl kan liksom Bengt Hafridsson, som enligt vår uppfatt-

²⁹ HiSi, III, 131, 137.

³⁰ HiSi, I, 3, 4, 14, 24, 28; II, 50, 59, 77, 163, 197, 200, 206, 269, 279; III, 27, 64, 104, 146, 692, 701, 707, 766.

³¹ HiSi, III, 8, 18, 103; Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid (Göteborg 1937), 2, n. 166 (då den ena skölden med änderna är fru Ramborgs fädernevapen, bör den andra med lejonet vara hennes mödernevapen), om Hafrid Sigtryggsdotters äktenskap och särskilt om Bengt Hafridssons far, Annerstedt i X 58 b, s. 83 (UUB, xeroxkop. hos SBL), Koit i ASF, I, s. 24, Gillingstam, ib., s. 115 f. Norske sigiller fra middelalderen, udg. av Ch. Brinchman (Kristiania 1924), I, 1, 2. Samma sigillstamp användes 1301 av en herr Nikolaus de Huseby, och avtrycket på hans sigill är tydligare (Norske sigiller fra middelalderen, utg. av H. J. Huitfeldt-Kaas (Oslo 1899—1950), II, 23 med hänvisning till DN, III, 47).

³² Ingeborg kom till Sverige 1313. Då måste ju Karl Sigtryggsson för länge sedan ha varit död. Bengt Hafridsson omtalas icke som levande efter maj 1307. Möjligen har han dött före mars 1312, då Gudmar Magnusson är lagman i Västergötland. Senast har han avlidit 1315 (ASF, I, s. 92. 116).

ning varit hans systerson, mycket väl ha legat begravnen i Västergötland, i Varnhem, Gudhem eller Skara.

Ingeborgs efterforskningar torde tämligen snart ha avbrutits, och det blev bara två notiser. Senast efter hennes död har dessa kommit under Eufemias ögon och införts i det kalendarium, som då var i hennes ägo.

Har vi alltså, som jag hoppas, lyckats finna en ny och åtminstone acceptabel lösning av problemet om Karl Sigtryggs-sons härstamning, så är vi betydligt sämre ställda, när det gäller hans hustru. Om henne vet vi direkt ingenting annat än att hennes far hette Peter, hade sin sätesgård i Jolstad, Vinnerstads sn, Aska hd, Östergötland, och var död senast 1252. Kanske kan emellertid samma politiska resonemang, som i viss mån komplicerade frågan om Karl Sigtryggs-son, hjälpa oss en bit på vägen. Det får väl betraktas som självklart, att man i rådande läge varken besvärade den svenska statsledningen eller den helige fadern med suppliker om äktenskapdispens för relativt obetydliga personer. Påven uttrycker sig visserligen ganska kortfattat, men han talar dock, som redan anförts, om att mycket gott, fred och lugn, stod att vinna genom detta äktenskap. Då Karl var nära besläktad med kungahuset, kan väl detta icke betyda annat än att Helenas familj hört hemma i det motsatta lägret och hört till de mera betydande inom detta. Det tilltänkta äktenskapet måste därför ha varit ett led i det pacificeringsarbete, som följde efter den blodiga uppgörelsen vid Härvadsbro.

I samma riktning pekar möjligen en annan omständighet. I sitt testamente 1287, bekräftat 1289 (DS 941, 1000) skänker Birger jarls yngste son Bengt till Linköpings domkyrkas byggnadsfond sin gård Jolstad. Det erinrar oss om att han 1282 (DS 753) till Sko kloster skänkte gods, som tydligen konfiskerats efter ett nedslaget uppror och fallit på hans lott.³³ Dessa gods kunde anses behäftade

med blodsskuld, och så kan ha varit fallet även med Jolstad. Peter i Jolstad eller någon nära frände till honom kan ha hört till dem, som dukade under vid Härvadsbro, ehuru vi ingenting vet därom ur andra källor.

Men vem kan då denne Peter i Jolstad vara? Söker vi i något äldre källor, finner vi knappast mer än en, som inbjuder till diskussion: den "dominus Petrus, filius domini Laurentii", som återopas som vittne i det gåvobrev till förmån för Linköpings domkyrka, som Johan Sverkers-son utfärdade vid sin kröning 1219 (DS 181). Om han och hans far varit riddare, kan i detta sammanhang lämnas därhän; att de båda tillhört den högre aristokratien framgår både av herre-titeln och av herr Peters placering bland "principes regni" efter lagman Eskil och den blivande jarlen Ulf Fase men före Birger jarls bror Bengt. Att han speciellt tillhört den östgötska aristokratien, framgår ju av att han förekommer just vid detta tillfälle — brevet är utfärdat i Linköping — men sedan försvinner ur de offentliga urkunderna. Att Peter i Jolstad icke för herretitel, betyder inte så mycket, då bruket ännu var vacklande.³⁴

Det är möjligt, att vi kan få grepp även om hans far. I det psalterium, som enligt Gottfrid Carlsson ursprungligen tillhört Sverker Karlssons gemål Ingegerd, upptas såsom döda den 31 januari, dvs. i slaget vid Lena 1208, Kanutus dux och dominus Laurentius. Carlsson menade, att det här är fråga om den danske stormannen Lars Sunesson, som faktiskt föll vid Lena. Med tanke på att de svenska notiserna i detta kalendarium upphör just 1208 och efterföljes av rent danska, kunde det ligga

³³ Se härom Erland Hjärne i Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala årsbok 1951, s. 31 ff. Annorlunda H. Gilllingstam, Holmger, Filip och Helena (PHT 1970).

³⁴ Om dominus-titeln innebörd, se K.-E. Löfqvist, Om riddarväsen och frälse i nordisk medeltid (Lund 1935), s. 67 f. Till belysning av Karl Sigtryggs-sons miles-titel, ib. s. 74 ff.

nära till hands att betrakta även denne herr Lars som svensk. Han kunde då vara identisk med den, som omtalas 1219 och då troligen är död, ehuru detta inte uttryckligen säges.³⁵

Vill vi komma Helena själv något närmare, så måste det först erinras om att med den kronologi, som vi här följt, kan Karl Sigtryggsson inte ha varit någon särskilt ung man, och den möjlighet kan därför inte a priori uteslutas, att det kan vara fråga om Knut Langes änka, som hette Helena Petersdotter och väl kunde behöva "konserveras", sedan hon i varje fall förlorat sin förste man och sina två söner, kanske också sin andre man, Filip Larsson, som icke nämndes som levande efter 1249.³⁶ Hakonar saga säger, att hon var dotter till Peter Strangesson, men vem han var, tycks ej vara fullt klart. Vanligen identifieras han med den danske stormannen med detta namn, men i Dansk biografisk leksikon (23, s. 35 f.) uppges det endast, att han efterlämnade många barn, men någon Helena, som blev svensk drottning, omtalas icke. Vigfússon kallar honom i registret till sin edition "a swedish magnat", vilket är ytterst osannolikt, då namnet Strange är nästan okänt i det dåtida Sverige. Då vi f. ö. inte vet, om denna Helena 1252 ännu var i livet, torde hon få avskrivas.³⁷

Helena Petersdotter kan emellertid på ett annat sätt anknytas till upprorspartiet. Hon skulle kunna vara syster till Filip Petersson. Denne kan med stor sannolikhet identifieras med den person av samma namn, som jämte sin bror, östgötalagmannen Lars Petersson, utfärdat och beseglat DS 896, varigenom de bekräftar en gåva av Lundby i Vrigstads sn till Nydala kloster. De omtalar däri sin far P, sin farfar L och sin farfarsfar P. Brevet måste vara utfärdat före 1247, då Magnus Bengtsson är lagman i Östergötland (ÄSF, I, s. 40).

Naturligtvis kan det icke med absolut säkerhet sägas, att de båda brödernas far, som torde ha hetat Peter Larsson, är iden-

tisk med den person av samma namn, som uppträder 1219. Hans vapen är okänt, Filip Petersson förde en rustad ryttare med svärd i handen (HiSi, III, 13) och Lars Petersson ett kors över en balk, ett vapen, som icke förekommer hos någon annan (HiSi, III, 14). Indicierna pekar dock i positiv riktning. Peter Larsson har hört till den högsta aristokratien och ryttersigillet förekommer, utom inom kungahuset, endast hos medlemmar av denna, Birger Brosa (HiSi, I, 5) och Knut Holmgersson (HiSi, III, 5).³⁸ Att brevet gäller en egendom i Småland, behöver ju icke utesluta, att släkten varit östgötsk. Både Vrigstad och Nydala låg dock inom Linköpings stift, och donationen måste ju ha skett vid mitten av 1100-talet.³⁹

³⁵ Gottfrid Carlsson, En svensk drottnings andaktsbok, Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1954, s. 102 ff, särskilt s. 104. Om psalteriets proveniens annorlunda T. Kleberg, Medeltida Uppsalabibliotek, II (1972), s. 40, not 1 a, och där anf. litt.

³⁶ Hakonar saga, k. 262, 267, 272 (med lakun för fadersnamnet). Hänvisningen i Vigfússons register till k. 274 är oriktig. De två Filipar, som där omtalas, måste vara Filip Knutsson och Filip Petersson. Filip Larssons far var enligt Liljeholm, PHT 1952, s. 42, tiundalagmannen Lars, omtalad i DS 259.

³⁷ Intressant men helt obestyrkt är G. Stephens' försök att återfinna Knut Langes änka i den domina Helena Erics, som omtalas 1253; Brottstycken av en dominikanerordens... statut- och hapitelbok (Kjöbenhavn 1852), s. 4, 37.

³⁸ Ryttersigillet fördes även av värmlandslagmannen Höld(o), som uppträder 1268 (DS 530, 531, NMU 13, 14). Det saknas nu under dessa brev men tillvaratogs troligen av Johan Peringskiöld, som ritat av det i Genealogica 71, RA, fol. 33. Originalen har av Statens historiska museum deponerats i RA och är senast avbildat i H. Nilsson, Det medeltida Värmland (Värmland förr och nu 1970), s. 11. Lagman Hölds släkt är, så vitt jag vet, okänt. Hans karaktéristiska vapen (lansspets med hullingar) har ingen direkt motsvarighet hos någon annan, och hans namn kan endast sparsamt beläggas: möjligen i Östbo hd i Finnveden under formen Hyldo och i Norge under formen Hauld. DS 210, Lundgren—Brate, a a, s. 124. Men han framträder i urkunderna såsom storgodsägare med koncentration till sydöstra delen av lagsagan, och ärkebiskop Folke kallar honom i DS 614 "nobilis vir" och "dominus".

³⁹ Peter Larsson förekommer troligen också

Filip Petersson möter efter allt att döma i ytterligare två diplom. Enligt DS 599 (1275) skänker Magnus Ladulås till Sko kloster en egendom, som anses ligga i Norrsunda sn, Ärlinghundra hd, Stockholms län, på villkor, att klostret icke återkallar Filip Peterssons gods. Filip Petersson torde väl före sin avrättning ha skänkt egendomar till Sko, som sedan betraktats som förbrutet gods och lagts under kronan. Enligt DS 751 (1282) skänker samme konung till dominikanerna i Sigtuna en tomt i staden, som tidigare tillhört herr Filip Petersson. Det skedde omedelbart före den donation av konungens broder Bengt, som vi förut talat om, och även här torde det gälla förbrutet gods, som kunde anses belastat med blodsskuld.⁴⁰

Det märkliga är nu, att, ehuru tre högättade upprorsmän avrättades vid Härvadsbro, är det endast Filip Petersson, som förekommer i diplomerna under förhållanden, som tyder på att man mot honom kände blodsskuld. Beror inte detta på att just han kommit att stå den segrande dynastien närmare än de andra, därför att hans syster blivit gift med en frände till kungahuset?

Om Helena Petersdotters öden efter giftermålet vet vi ingenting med säkerhet. Både hon och hennes man försvinner helt ur svenskt urkundsmaterial och kan, med undantag för psalteriet, icke heller spåras i det norska, där man annars kunde vänta sig att återfinna dem. Koit har med tvekan identifierat Helena med den "quedam domina Helena Petersdotter", som enligt DS 3235 (1336) skänkt ett skogsområde i Rudskoga i sydöstra Värmland till Riseberga kloster. Sättet att omtala henne är kanske något överraskande, men frutiteln hade hon ju rätt till, eftersom hennes man varit riddare. I övrigt må det sägas, att eftersom Helena uppenbarligen är östgötska, är det mindre sannolikt, att hon ägt arve- eller köpegods i denna del av landet.⁴¹ Däremot stämmer notisen väl

med vårt antagande, att hennes man varit från Västergötland. Han kan t. ex. ha givit henne morgongåva i norra delen av detta landskap, och dit kan då mycket väl ha hört skogar även norr om Skagern.

Härmed är denna undersökning förd till slut. Den kan kanske anses ha tagit större utrymme i anspråk, än vad det begränsade problemet i och för sig skulle förtjäna. Den har emellertid aktualiserat många problem, som det gällt att ta ställning till, och jag vågar hoppas, att åtminstone några av de utredningar, som förekommit, skall ha principiell betydelse och kunna komma till nytta även i andra sammanhang. Uppsatsen kunde f. ö. lätt ha gjorts ännu längre, ty är min uppfattning riktig, måste den dra med sig konsekvenser även för andra genealogiska kombinationer. Men det får överlätas åt framtiden.

i DS 895, som även gäller Nydala kloster och Ekesjö i Almesåkra sn, Västra hd, Jönköpings län. Skriften är visserligen enligt Nordberg, a a, I, s. 45, n. 5, från slutet av 1200-talet, men detta behöver icke förutsätta någon kriminell förfalskning. Har originalet blivit skadat och oläsligt, kan man ha gjort en ny utskrift på denna lilla pergamentslapp, som nu saknar sigill. Något, som liknar ett inriv i underkanten, kan dock tyda på att ett sådant funnits, som hängt på trådar. Det kunde vi teoretiskt vara fråga om en son till lagman Lars Petersson, men på den tid, när han bör ha levat, fanns ingen abbot i Nydala, vars namn började på C. Den, som avses, är säkerligen Christmannus, som kan beläggas 1238. Edw. Ortvad, Cistriciordenen og dens Klostre i Norden, 2 (København 1933), s. 218 f. Jfr R. Lindstam i Kyrkohistorisk årsskrift, 30, s. 93 ff.

⁴⁰ Med tanke på upprorsmännens förbindelser i Norge är det anmärkningsvärt, att tomten i Sigtuna 1282 beboddes av en norrman vid namn Arne. Hans hustru kallas i den latinska texten Biørnløta, vilket väl betyder Bergliot.

⁴¹ Det bör kanske påpekas, att den omständigheten, att påven uppdrar åt biskopen i Linköping att bevilja dispensen, icke behöver innebära, att båda kontrahenterna var från hans stift. Det danska och svenska urkundsmaterialet ger härvid föga ledning, då de flesta dispenser gäller förstliga personer, som inte kunde anses tillhöra något särskilt stift. DS 1009 (1289) är emellertid ställd till biskopen i Strängnäs stift, dit den blivande bruden, Helga Anundsdotter, hörde. I hennes hemförsamling skulle väl också vigseln äga rum.

